

San Juan

en el mixteco del suroeste del distrito de Tlaxiaco
(meh)

Se usan los corchetes [] para encerrar las palabras en que hay duda de que estén en el texto original.

Se usan los medio corchetes _ _ para encerrar palabras adicionales que no se encuentran en el texto original.
Se escriben para ayudar a la comprensión de la lectura.

©Wycliffe Bible Translators, Inc 2015

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/mx/>

Tu'un vá'a jie'e' Jesús ya ntee Juan

Ndiosí' ya kúvi re' Tu'un nkenta re' ya suni kúvi re' tee

1 ¹ Ne xí'nañú'ún ya ne ntiá'an kíkoo ñiví, jee ya íyó re' ya kúvi re' Tu'un. Jee maáré' ya kúvi re' Tu'un ya néé' re' jín Ndiosí', jee maáré' ya kúvi Tu'un vá kúvi re' Ndiosí'.

² Maáré' ya néé' re' jín Ndiosí' ne xí'nañú'ún.

³ Jee ntaká ya íyó, jee maáré' nsa'á ya kíkoo ráa nsa'á Ndiosí'. Jee ntuná' íyó ni iin nantíñú ya ñakoo retán' ntu nsa'á re' maa nsa'á Ndiosí'. ⁴ Jee maáré' ví ya sá'á ya kuteku' ñivi jín Ndiosí'. Jee ya tékú' ñivi jín Ndiosí' kúvi ñu'un' ya túún' ini' ánima' rá ñivi vá. ⁵ Jee ñu'un' vá túún' nuun' ñuun' neen' nuun' jiá'nu niva'a rá ñivi. Jee ñuun' neen' ntu kúvi kuneí-i nuun' ñu'un' vá.

⁶ Jee niyo iin tee ya nchüichí Ndiosí' maa, jee naní-i Juan.

⁷ Jee tee ya'á nkiji re' sáva kuvi re' tee ya ku'va re' ya naá', sáva ku'va re' ya naá' jie'e' iin re' ya kúvi ñu'un' vá, jee sáva inu' ini' ntaká ñivi maáré' ya kúvi ñu'un' vá jie'e' tu'un kachi' Juan. ⁸ Jee nsú Juan ví ñu'un' vá, chisa' kúvi re' tee ya jiá'a ya naá' jie'e' iin re' ya kúvi re' ñu'un' vá. ⁹ Jee maáré' ya kúvi ñu'un' nijia ya túún' ini' ánima' ntaká rá ñivi. Nkiji re' ini' ñiví ya'á.

¹⁰ Jee nnee' re' ini' ñiví ya'á, jee maáré' nsa'á ya kíkoo ñiví ya'á nsa'á Ndiosí', soo rá ñivi ñiví ntu nnákuni' ráa re'. ¹¹ Jee nkiji re' nuun' ñuun' maáré' Israel jee rá ñivi re' ntu nnákuatá'ví ráa re'. ¹² Soo ntaká rá ñivi ya nákuatá'ví ráa re', ya kúneí ini' ráa re', jee jiá'ayu'ú re' ni'in' ráa kuvi ráa se'ya Ndiosí'. ¹³ Jee rá se'ya Ndiosí' vá nsú se'ya niñi' nnakaku nuun' iin si'í ví ráa, ni nsá' nnakaku sáni kuíni ñivi, ni nsú

sáni kuíni iin tátá' raa, chi máá Ndiosí' ví ya sa'á ya nuvi raa se'ya re'. ¹⁴ Jee maaré' ya kúvi tu'un vá nkenta nkuvi re' iin tee ñun'é'yú' jee nnee' re' nteñu-ó. Jee nini' rán' ya vii nasíkuiti' kúñá'nú re'. Kúñá'nú re' chi se'ya métú'ún Ndiosí' kúvi re'. Jee ntántúni' íyó máni' ini' re' né'yá re' yó jee mani ya naá' nú'ún ini' re'.

¹⁵ Jee Juan jiá'a ya naá' jie'e' re', jee nkachi'-i:

—Tee ya'á kúvi re' jie'e' nkachi' ni': “Maaré' ya kiji ichinúun' ni' máá kúñá'nú ka' ví re' nsú ká' nu'u', chi íyó re' xí'nañú'ún ka' nsú ká' nu'u'.”

¹⁶ Chi ntántúni' ya vá'a íyó nuun' re', jee nuun' ni'i vá ní'in' ntaká-ó maa, jee sukuáni sukuáni kúvá'a ini' re' chíneí re' yó.

¹⁷ Chi njia'a Ndiosí' ley re' nuun' Moisés sáva ku'va-a vá nuun' rá ñivi. Soo nsa'á Ndiosí' ya nsa'á Jesucristo ya nni'in'-ó ya vá'a maní' ini' Ndiosí' jín ya naá'. ¹⁸ Ndiosí' chi ni iin ñivi ntuví jíní' nijin' maa nasa íyó re', chi métú'ún ni se'ya re' (ya kúvi Ndiosí') ya néé'-e jín re' jíní' nasa íyó re', jee suvi-i vá nstúvi-i nasa ini' re'.

Juan tee nsikuánuté njia'a re' ya naá' jie'e' Jesucristo

¹⁹ Jee rá tee nísotíñú nuun' rá ñivi Israel nchuichí raa sava rá sutu' jín sava rá tee tata' Leví, ya sátíñú nuun' veñu'un ká'nú, ne nuun' ñuun' Jerusalén kí'in' raa nuun' Juan sáva katu'un raa re':

—¿Né iin kúvi nú?

Jee Ya'á ví ya naá' njia'a Juan. ²⁰ Jee nkachi' re' ya naá' jee ntuví ñásí' yu'ú re' maa, jee naa' nkachi' re:

—Nsú nu'u' kúvi Cristo ya chuichí Ndiosí' —nkachi' re'.

²¹ Jee nīkatu'ún raa re':

—¿Ne iin kúvi nú rúja? Áxí, ¿á kúvi nú “profeta” Elías ya njia'a Ndiosí' tu'un re' nuun'-u ne yana'án sáva nakani-i vá résa? —nkachi' raa.

—Nsuví kúvi ni' —nkachi' Juan.

Jee tukuni nīkatu'ún raa Juan:

—¿Á maánú kúvi maá “profeta” ya chuichí Ndiosí' rúja?
—nkachi' raa.

Jee nnaixiníko Juan nuun' raa:

—Ntuví.

²² Saájee nkachi' raa nuun' Juan:

—¿Né iin kuvi nú rúsa? Kachi' nú né iin kuvi nú nuun' rán'. Chi jininú'ún rán' tu'un kị'in' no'on' jín rán', sava nakani rán' maá nuun' rá tee ya nchuichí ránu'u' vaji rán'. Jee kachi' nú, ¿né iin kúvi maánú résa? —nkachi' raa.

²³ Jee nnaixiníko Juan nuun' raa:

—Maání' kúvi iin ya ká'an' tu'un Ndiosí' nuun' ñu'ún sáin nuun' ntuví ñivi kuéntá' kánajín iin tachiyu'ú jee káchí-i: “Satú'va rán ǎníma' rán sáva koo mani' rán kịta'an' rán Ito'o'-ó kuéntá' nasa'á naa' rán ichi kiaa' re'”, sáni nkachi' “profeta” Isaías.

²⁴ Jee nchuichí rá tee nísotínú rá tee ya kúvi raa tee “grupo” “fariseo”. ²⁵ Jee nīkatu'ún raa Juan, jee nkachi' raa nuun' re':

—¿Nakui chi síkuánuté nú retú nsú no'ó kúvi Cristo, nī' Elías, nī' máá “profeta” kiji rúja? —nkachi' raa.

²⁶ Jee nnaixiníko Juan nuun' raa, jee nkachi' re:

—Nu'u' chi síkuánuté nī' jín nute. Soo íyó inka ka' tee nteñu ráno'ó ya ntuví jíní' rán maa. ²⁷ Jee tee ya'á kuvi ya kiji re' yata' nī' ya kúñá'nú ka' nsú ka' nu'u', ya ntuné íyó ní'in nī' ya nanají nī' ñiin yí'f nijian' yí'f jie'e' re'.

²⁸ Jee nī'i rá yukuán nkuvi nuun' ñuun' Betania, ya káá íyó ka' ichi yúnteká'nú Jordán, nuun' síkuánuté Juan rá ñivi.

Jesús kúvi kuéntá' iin lanchi Ndiosí'

²⁹ Jee kịvì' steñu'ún jee nini' Juan máá Jesús ya vají-i nuun' re', jee nkachi' re' nuun' rá ñivi:

—Kune'yá rán chi tee ya'á kúvi kuéntá' iin lanchi lúlí ya nchuichí Ndiosí' maa, ǎ chi kuéntá' jiá'ní' rá ñivi Israel lanchi lúlí sókó' raa maa nuun' Ndiosí' sáva sííyo re' kuachi raa jee sukuán sííyo tee ya'á kuachi siki' rá ñivi. ³⁰ Jee jie'e' maaré' ví

ya nkachi' nì' ya kiji rē', sáá nkachi' nì: “Ichinúún' nì' kiji ìn tee ya máá kúná'nú nasfkuiti' ká' ví rē', chi xí'nañú'ún ví'í rē' ká' ya íyó nsú ká' nu'u'.” ³¹ Jee suni nē maání' ntiá'an kuni' nì' né ìn kúvi rē'. Saáva vaji nì' sikuánuté nì' rá ñivi jín nute, sáva xiné'én' nì' rá ñivi ñuun' Israel né ìn kúvi rē' —nkachi' Juan.

³² Jee suni njia'a tuku ká' Juan ya naá' jie'e' Jesús, jee nkachi' rē':

—Nini' nì' Tachi' íí' Ndiosí', ya nkikuun nē súkún kuéntá' íyó ìn “paloma” nkenta-a nkinoo-o jín rē'. ³³ Jee ni ntu jíní' nì' rē'. Soo máá Ndiosí' ya ntají rē' nu'u', sáva sikuánuté nì' rá ñivi jín nute, jee nkachi' rē' nuun' nì': “Tee ya kuni' nú ya kikuun Tachi' íí' nì' nuun' rē' kinoo-o jín rē', suvire' vá sikuánuté rē' jín Tachi' íí' nì' ká'í-i ánima' rán.” ³⁴ Jee ya nini' nì' vá, jee jiá'a nì' ya naá' jie'e' rē' ya maaré' kúvi nijia se'ya Ndiosí' —nkachi' Juan.

Rá tee xí'nañú'ún ya nkaji Jesús sukuá'a rē' raa

³⁵ Jee kivi' steñu'ún, jee tukuni íñi Juan yukuán jín uvi' rá tee sukuá'a rē' raa. ³⁶ Jee sáá nini' Juan ya kuajia'a Jesús yukuán, jee nkachi' re:

—Kune'yá rán, chi yukuán kuá'an' tee ya kúvi kuéntá' lanchi lúli Ndiosí' —nkachi' Juan.

³⁷ Jee ni núv'í rá tee sukuá'a Juan vá nteso'o raa ya nkachi' rē' sukuán. Jee nchinikin' raa Jesús. ³⁸ Saájee nñakoto yátá Jesús, jee nini' rē' ya níkin' raa yata' rē', jee nkachi' rē' nuun' raa:

—¿Ná kúvi ya nánukú rán? —nkachi' rē' nuun' raa.

Jee nñaxiní'kó raa nuun' rē', jee nkachi' raa:

—Mestrú', ^{1:38} ¿né nú' kúvi nuun' néé' nú? —nkachi' raa.

³⁹ Jee nkachi' rē' nuun' raa:

—Ne'en' rán jee kune'yá rán —nkachi' rē'.

^{1:38} Tu'un ya'á kúvi Rabí ya kúvi tu'un hebreo ya kuíni káchí' Maestro.

Jee ña'an' ráa, jee nini' ráa nuun' néé' re', jee nkinoo ráa jín re' kivi' yukuán, chi ya kúvi ní kakumi' yánini. ⁴⁰ Jee ñin ni núví' rá tee vá ya nteso'o-o ya nkachi' Juan jee kúvi-i Andrés, ya kúvi ñani' Simón Pedro, jee nchinikin'-i yatá' Jesús.

⁴¹ Saájee ñananukú-u ñani'-i Simón, jee nkachi'-i nuun' Simón:
—Nnaketá'án rán' Mesías —nkachi' re'. (Mesías kuíni kachi' Cristo ya chuichí Ndiosí' sáva tatúni'-i nuun' ñiví'.)

⁴² Saájee kua'an' Andrés jín ñani' re' nuun' Jesús. Jee sáá nini' Jesús Simón, jee nkachi' re:

—No'ó kúvi Simón, se'ya Jonás. Jee kunaní nú Cefas —nkachi' Jesús.

(Cefas kuíni káchí' Pedro tu'un griego.) ^{1:42}

Nkana Jesús Felipe jín Natanael

⁴³ Jee kivi' steñu'un nkuini Jesús k'i'in' re' nuun' ñuun' Galilea. Jee nnaketá'án re' Felipe, jee nkachi' re' nuun'-u:
—Kunikin' nu'u'.

⁴⁴ Jee Felipe chi kúvi re' tee ñuun' Betsaida, ya kúvi ñuun' Andrés jín Pedro. ⁴⁵ Saájee ñananukú Felipe Natanael, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Nnaketá'án rán' maaré' ya kúvi tee jie'e' ya ntee Moisés nuun' tutu' ley níso tu'un Ndiosí', jín suni jie'e'-e ya ntee rá “profeta”, ya njia'a Ndiosí' tu'un re' nuun' ráa ne yana'án. Jee ya'á ví Jesús se'ya José ya kúvi tee ñuun' Nazaret —nkachi' Felipe.

⁴⁶ Jee nkachi' Natanael nuun' Felipe:

—¿Á kúvi kene ñin ya vá'a ñuun' Nazaret rúja? —nkachi' Natanael.

Jee nkachi' Felipe nuun' re':

—Ne'en' jee kuni' nú —nkachi' re'.

⁴⁷ Jee sáá nini' Jesús Natanael ya vaji kuyatin-i, jee nka'an' re' jie'e'-e:

^{1:42} Pedro kúvi tu'un griego ya kuíni káchí'-i yuu'.

—Ya'á ví nijia ñin se'ya tata' ñuun' Israel ya kúvi tee naa', ya ntu ñú'ún tuntú'ún tu'va yu'ú re' —nkachi' Jesús.

⁴⁸ Saájee nkachi' Natanael nuun' Jesús:

—¿Nasa jíní' nú nu'u'? —nkachi' Natanael.

Jee nkachi' Jesús:

—Ne sáá ntiá'an kana Felipe no'ó, sáá íñí nú chiji yutun higo, jee ya nini' nì' no'ó —nkachi' Jesús.

⁴⁹ Jee nñaxiníko Natanael:

—Mestrú', no'ó kúvi nijia se'ya Ndiosí', jee no'ó kúvi “rey” ya kiji tatúní' nú nuun' rá ñivi ñuun' maáo Israel —nkachi' re'.

⁵⁰ Jee nñaxiníko Jesús jee nkachi' re':

—¿Á jínú' ini' nú nu'u' chi nkachi' nì' ya nini' nì' no'ó íñí nú jie'e' yutun higo? Sáá ví'í ká' kuni' nú rá tiñu kúná'nú ká' nsú ká' ya'á —nkachi' Jesús.

⁵¹ Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Máa náa' vá káchí' nì' nuun' nú ya kuni' nú kunune antiví ne nuun' néé' Ndiosí', jee kuni' rán rá najiá'á' í' Ndiosí' naa nuun' raa kiji raa nuun' nu'u', ya nkenta nì' kúvi nì' se'ya ñivi —nkachi' Jesús.

Ña'an' Jesús ñin viko táná'á nuun' ñuun' Caná

2 ¹ Jee sáa njia'a kivi' úní', jee niyo ñin viko táná'á nuun' ñuun' Caná ya kúvi ñin ñuun' ya tñin Galilea. Jee yukuán íñí náná' Jesús. ² Jee suni nkana rá ñivi vá Jesús jín rá tee súkuá'a re' raa ya k'iñ' raa viko táná'á vá. ³ Jee sáa kumáni' nixi' nuxi uva ya ko'o ká' rá ñivi, jee nkachi' náná' Jesús nuun' re':

—Ntuná' nixi' nuxi uva íyó ká' —nkachi' ña.

⁴ Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—¿Nakui chi nání'vi' ini' nú nuun' tiñu nì', kánánáa? Chi ni ntiá'an kenta tiempú' nì' nkaji Ndiosí' —nkachi' Jesús.

⁵ Saájee nkachi' náná' Jesús nuun' rá ñivi ya chú'un nixi':

—Sa'á rán né ni ñin tiñu ya kachi' re' nuun' rán —nkachi' ña.

⁶ Jee yukuán íní ññu' rá kisi yuu' nuun' chú'un ráa nute sánikuá' rá “costumbre” sá'á rá ñivi Israel ya jíatínú ráa maa sáva sa'á ninu'un ráa maáráa nuun' Ndiosí'. Jee kanta ñú'un yatin kumixiko áxí ñin sientú' “litro” nute ini' ta ñin rá kisi yuu' vá. ⁷ Jee nkachi' Jesús nuun' rá ñivi ya chú'un nixi':

—Chuchítú rán nute ini' rá kisi ya'á —nkachi' re'.

Jee nchuchítú kanáa ráa nute ini' rá kisi vá. ⁸ Saájee nkachi' re' nuun' ráa:

—Vitan jee tava' rán ntí', jee kuá'án rán jín-i nuun' tee néen kuéntá' viko ya'á —nkachi' re'.

Jee kuanaa ráa maa. ⁹ Jee tee ya néen kuéntá' viko vá nítotúní' re' nute ya nnuvi nixi' nuxi uva vá, sú nsá' jíní' re' né nú' vaji-i. Soo rá ñivi ya chú'un nixi' ya ntava' ráa nute vá jee jíní' ráa né nú' vaji-i. Jee sáa nítotúní' re' maa jee nkana re' tee táná'á vá. ¹⁰ Jee nkachi' re' nuun'-u:

—Ntaká ñivi jee xí'na ka' jíá'a ráa maá nixi' nuxi uva vá'a ka'. Jee sáa ya jíjin rá ñivi jee jíá'a ráa nixi' nuxi uva lá'ví ka'. Soo no'ó chi nteva'a nú ya vá'a ka' ne ntañú'ún.

¹¹ Jee tiñu ya'á ya nsá'á Jesús nuun' ñuun' Caná ya tñin Galilea nkuvi seña anasí xí'nañú'ún ya nsá'á Jesús. Jee seña yukuán nstúvi-i ya kúñá'nú nasíkuiti' re', jee rá tee súkuá'a re' ráa ninu' ini' ráa re'.

¹² Jee sáa njia'a ya nkuvi rá tiñu ya'á, jee kuíre kuá'an' re' nuun' ñuun' Capernaum, jín náná' re', jín rá ñani' re', jín rá tee súkuá'a re' ráa. Jee nnee' ráa yaku' ni kivi' yukuán.

Nnasánoo Jesús veñu'un ká'nú

¹³ Jee ya nkuyatin kivi' koo viko Pascua ya sa'á rá ñivi Israel, jee yukuán kuá'an' Jesús nuun' ñuun' Jerusalén. ^{2:13}

¹⁴ Jee nini' re' chíké'i ini' veñu'un ká'nú Jerusalén née' rá ñivi xíkó ráa xini'kí', jín rá lanchi, jín rá paloma, jee suni née' rá

^{2:13} Maá Pascua kúvi ñin viko ya sá'á rá ñivi Israel, sáva náku'un ini' ráa, ya Ndiosí' nchuchí najíá'á íí' re' xini' ráa jee nsíkáku re' ráa ntava' re' ráa ñuun' Egipto. Sunisaá ká'án' 2:23, 6:4, jín 11:55 jie'e' viko Pascua.

tee sáma xu'ún. ¹⁵ Jee nchutá'án re' yo'o, jee nchi'i re' ntáká ráti' ntava' re' rá lanchi jín rá xini'í' chiké'i ini' veñu'un ká'nú. Jee nxinává' re' xu'ún kaa rá tee sáma xu'ún. Jee nxinániso re' rá mesa ráa. ¹⁶ Jee nkachi' re' nuun' rá ñivi ya xikó rá paloma:

—Tava' rán rá ya'á chiké'i, jee koto sá'á rán ve'i tátá' ni' iin nuyá'vi —nkachi' re'.

¹⁷ Saájee nna'ku'un ini' rá tee súkuá'a re' rávva tu'un níso nuun' tutu' néé' tu'un Ndiosí': “Ñúkuñí ini' ni' jie'e' ve'i nú ne tñin ñu'un' nu'u'.”

¹⁸ Saájee rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi Israel nkachi' ráa nuun' re':

—¿Ná seña xtúvi nú nuun' rán' ya íyó tiñu níso nú ya sá'á nú rá tiñu ya'á résa? —nkachi' ráa.

¹⁹ Jee nna'xiní'kó Jesús jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Kani' rán veñu'un ya'á, jee kivi' úni' jee nakani ni' maa —nkachi' Jesús.

²⁰ Saájee rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi Israel nkachi' ráa nuun' re':

—Uvixiko iñu' kuiya' ya vaji jiáni ráa veñu'un ká'nú ya'á, jee no'ó, ¿á káchí' nú ya kivi' úni' ni jee nakani nú maa rúja? —nkachi' ráa.

²¹ Soo veñu'un jie'e' ya nka'an' re' ví jie'e' ñuné'yú' re'.

²² Saáva sáa nna'teku' Jesús nkene re' nteñu rá ní'i', jee nna'ku'un ini' rá tee nsukuá'a re' ráa tu'un ya'á ya nkachi' re', jee ninu' ini' ráa rá tu'un ya níso nuun' tutu' néé' tu'un Ndiosí' jín rá tu'un ya nkachi' re'.

Jíní' Jesús ná kúvi ya ñú'ún ini' ánima' ntáká rá ñivi

²³ Jee sáa néé' Jesús nuun' ñuun' Jerusalén ya kúvi rá kivi' viko Pascua ya sá'á rá ñivi Israel, jee kue'e' rá ñivi ninu' ini' ráa re', sáa nini' ráa rá seña anasí sá'á re'. ²⁴ Soo Jesús chi ntu kúneí ini' re' ráa, chi jíní' re' ini' ntáká rá ñivi. ²⁵ Jee saáva ntuné jíní'nú'ún re' ya ni iin ñivi ku'va ráa ya naá' nuun' re'

ji'e' rá ñivi, chi ya jíní' va'a re' ná kúvi ya ñú'ún ini' ánima' ntáká rá ñivi.

Ká'án' Jesús jín Nicodemo

3 ¹ Jee niyo iin tee naní Nicodemo ya yí'í re' “grupo” “fariseo”, jee suni kúvi re' iin tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel. ² Jee ña'an' tee ya'á yakuáá' nuun' néé' Jesús, jee nkachi' re' nuun' Jesús:

—Mestrú', jíní' rán' ya máá Ndiosí' nchuichí no'ó vaji nú sáva xíné'én' nú rá tu'un re', kuéntá' iin Mestrú' nuun' rán'. Chi ñi' iin ñivi nsá' kúvi sa'á rá seña anasí sá'á nú, retú ntu íyó Ndiosí' jín-i.

³ Saájee nñaxiní'kó Jesús jee nkachi'-i nuun' re:

—Máá náá' vá káchí' ñi' nuun' nú ya retú ntu ná'kaku jiáá tuku iin ñivi nuun' Ndiosí', jee ñi' nsá' kúvi kuni'-i na kúvi ya k'i-i na'á Ndiosí' ya tátúní' re' nuun'-u —nkachi' Jesús.

⁴ Saájee nkachi' Nicodemo nuun' Jesús:

—¿Nasa kúvi nakaku tuku iin tee retú ya nyii re' résa? Áxí, ¿á kúvi naku'un tuku re' ya úví' íchí ini' sókó náná' re', jee nakaku tuku re'? —nkachi' Nicodemo.

⁵ Jee nñaxiní'kó Jesús, jee nkachi' re:

—Máá náá' vá káchí' ñi' nuun' nú ya retú ntu ná'kaku jiáá tuku iin ñivi jee ntu kuvi kivi-i na'á Ndiosí'. Íyó nonoo kuachi ñivi kuéntá' sá'á noo nute jee nakaku-u sá'á Tachi' íí' Ndiosí'.

⁶ Chi ñivi ya kaku-u nuun' ñivi ñuné'yú, jee ñivi ñuné'yú' ví-i. Soo ñivi ya kaku-u nuun' Ndiosí' sá'á Tachi' íí' re', jee yí'í Tachi' íí' re' vá ini'-i. ⁷ Koto tíví xíni' nú ji'e'e' rá tu'un ya nkachi' ñi' nuun' nú ya sáá íyó nakaku jiáá tuku nú nuun' Ndiosí'. ⁸ Chi yí'í tachi' víjí né ni ví nkuvi, jee tésó'o-ó káyu yí'í-i, soo ni ntu jíní'-ó maa né nú' vaji, ñi' né nú' k'i'in'-i. Jee sukuán kúvi tiñu sá'á Tachi' íí' Ndiosí' jín ntáká ñivi ya sá'á re' nakaku jiáá tuku ráa —nkachi' Jesús.

⁹ Saájee nñaxiní'kó Nicodemo jee nkachi'-i nuun' re:

—¿Nasa kúvi sáva kuvi sukuán résa? —nkachi' re'.

¹⁰ Saájee nnaixiníko Jesús jee nkachi'-i nuun' re:

—No'ó kúvi iin mestrú' nuun' rá ñivi Israel jee, ¿á ntu jíní' nú jie'e' vá rúja? ¹¹ Máa naa' vá káchí' nì' nuun' nú ya ká'án' rání' jie'e' ya jíní' rán' jee jiá'a rán' ya naá' jie'e' ya nini' rán' jín nuun' rán'. Soo ntu tñin rán rá tu'un naa' káchí' rán'.

¹² Retú ká'án' nì' jie'e' rá tiñu kúvi nuun' nìvì ya'á, jee ntuví ínù' ini' nú ya káchí' nì' jee, ¿naja inu' ini' nú, retú ka'an' nì' jie'e' ya sá'á Ndiosí' antiví rúja? ¹³ 'Chi ni iin ntuná' nkáa kị'in' antiví, chisa' métú'ún ni ya néé' antiví ya nkinkuun ne antiví ya nkenta nì' kuvi nì' se'ya ñivi. ¹⁴ Kuéntá' nkuvi sáá nsíkáa Moisés ntekaa re' iin koo' kaa nuun' yutun nuun' ñu'ún sáin, jee suni sukuán íyó sikáa ñivi tekaa ráa nu'u' nuun' yutun. ^{3:14}

¹⁵ Jee sáva ntaká rá ñivi ya kúneí ini' ráa nu'u', jee nì'in' ráa ya kuteku' ráa nínkání jín Ndiosí'.

Ná ká' vá ñúnúun' Ndiosí' ñivi

¹⁶ 'Chi ná ká' vá ñúnúun' ká' Ndiosí' ñivi ñiví, saáva njia'a re' se'ya métú'ún re' nkiji-i, sáva ntaká rá ñivi ya kúneí ini' ráa maa, jee nsá' sukuíta Ndiosí' ráa, chisa' kuteku' ráa nínkání jín re'. ¹⁷ Chi nsá' ntají Ndiosí' se'ya re' ini' ñiví ya'á sáva sijíta re' rá ñivi ñiví, chisa' ntají re' se'ya re' sáva sa'á re' ya sikáku se'ya re' ráa sáva ntu sijíta re' ráa jie'e' kuachi ráa.

¹⁸ Jee ñivi ya kúneí ini'-i se'ya re' ntu níta-a. Soo ñivi ya ntuví kúneí ini'-i se'ya re' jee ya níta-a, chi ntuví nkúneí ini' ráa máa se'ya métú'ún Ndiosí'. ¹⁹ Jee su'va jíta ñivi. Maaré' ya kúvi kuéntá' ñu'un' ya nkiji-i ini' ñiví ya'á. Soo nñunuun' rá ñivi ñuun' neen' ya kúvi tiñu nivá'a nsú ká' ya kúvi ñu'un' vá, chi tiñu sá'á ráa ví ya nivá'a. ²⁰ Chi ntaká rá ñivi ya sá'á rá tiñu nivá'a, jee tá'vi ini' ráa né'yá ráa ñu'un' vá, jee ntu nátu'va ráa ñu'un' vá, sáva ntu nátúvi núnijín' ya nivá'a ví tiñu sá'á ráa. ²¹ Soo ñivi ya sá'á tiñu naa' jee nátu'va-a ñu'un'

^{3:14} Tiempú' tékú' Moisés yana'án ví'í, jee ntají Ndiosí' koo' xeen' nteñu rá ñivi Israel kújiáá' ini'. Sáa nníko ini' ráa jee ntají Moisés sa'á iin koo' kaa, jee ntekaa re' maa nuun' yutun, sáva sikáku Ndiosí' ráa retú kune'yá ráa nuun' koo' vá.

vá, sáva natuvi rá tiñu sa'á-a sáni kuíni Ndiosí' —nkachi' Jesús.

Juan ya síkuánuté ká'án' tuku re' jie'e' Jesús

²² Sáa njia'a rá tiñu ya'á, kua'an' Jesús jín rá tee súkuá'a re' ráa nuun' ñuun' Judea, jee néé' re' jín ráa yukuán yaku' tiempú' jee síkuánuté ráa rá ñivi. ²³ Jee suni síkuánuté Juan rá ñivi nuun' ñuun' Enón, ya káá yatin ñuun' Salim, chi íyó kue'e' ví'í nute yukuán, jee jiá'án' rá ñivi yukuán jiánuté ráa.

²⁴ Chi ne sáa ntiá'an ka' chi'i [Herodes] Juan ini' vekaa.

²⁵ Saájee sava rá tee ya súkuá'a Juan ráa nkantá'án tú'un ráa jín inka tee Israel jie'e' nasa sá'á ñivi ya nuvi ninu'un ráa nuun' Ndiosí'. ²⁶ Jee ña'an' ráa nuun' Juan, jee nkachi' ráa nuun' re:

—Mestrú', kune'yá, chi tee ya nkutá'án jín nú íyó ka' ichi nteká'nú Jordán, jie'e' re' ya njia'a nú ya naá', jee tee vá síkuánuté re' jee ñi' ñivi kua'an' nuun' re'

²⁷ Saájee nñaxiníko Juan jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Ni ntu kúvi nì'in' ni ñin ñivi tiñu Ndiosí' sa'á-a, retú nsú máa Ndiosí' jiá'a tiñu nuun'-u sa'á-a. ²⁸ Jee ráno'ó jee ya jíní' va'a rán jee kuvi ku'va rán ya naá' jie'e' ya sáa nkachi' nì', ya nsú maání' kúvi Cristo, chi nu'u' jee kúvi ni ñin tee ya nchuichí Ndiosí' nu'u' vaji nì' xí'na ka' ichinúún' re'. ²⁹ Chi tee táná'á ví ya íyó re' jín ña'an táná'á jín re'. Soo tee ya manì' jín tee táná'á vá jee ñíí re' jín tee táná'á vá jee tésó'o re' rá tu'un ká'án'-a. Jee kúsíí' nasíkuiti' ini' re' tésó'o re' ya káchí' tee táná'á vá. Saájee suni sukuán chítú ya kúsíí' ini' nì'. ³⁰ Chi sáa íyó kukue'e' ka' kúná'nú Jesús, jee nu'u' chi sáa íyó nuyaku' ka' tiñu níso nu'u'.

Maaré' ya vaji ne antiví

³¹ 'Jee maaré' ya vaji ne antiví jee maáa vá kúná'nú nuun' nì'i. Jee ñin ya vaji ini' ñiví ya'á kúvi ñivi ñiví ya'á, jee ká'án'-a jie'e' rá máa tiñu íyó ini' ñiví ya'á. Soo maaré' ya vaji ne

sikì', chi maáa ví ya kúná'nú nuun' ni'i. ³² Jee jiá'a re' ya naá' jie'e' ya nini' re' jín ya nteso'o re', soo ni iin rá ñivi ntu ntíin ráa ya naá' jiá'a re'. ³³ Jee iin ñivi ya tñin-i ya naá' jiá'a re', jee kúnáa' ini' ñivi vá ya naa' kúvi Ndiosí'. ³⁴ Chi maaré' ya nchuichí Ndiosí' re', jee ká'án' re' rá tu'un Ndiosí', jee ntu ñúkú'va ini' Ndiosí' jiá'a-a tachì' íí-i íyó jín re'. ³⁵ Chi Ndiosí' ya kúvi tátá' jee ñúnúun' re' se'ya re' jee ni'i nnachi'i re' na'á se'ya re'. ³⁶ Jee ñivi ya kúneí ini'-i se'ya Ndiosí' jee ni'in'-i ya kuteku'-u nínkání jín Ndiosí'. Soo ñivi ya ntu káníjiá kúneí ini'-i se'ya Ndiosí', jee ni nsá' kuni'-i na kúvi ya kuteku'-u nínkání jín Ndiosí'.

Ká'án' Jesús jín iin ña'an ñuun' Samaria

4 ¹ Jee nni'in' rá tee kúvi “grupo” “fariseo” tu'un ya kue'e' ka' rá ñivi súkuá'a Jesús ráa jín ya síkuánuté re' ráa nsú ká' Juan. ² (Asúnika' nsú máa Jesús ví ya síkuánuté re' rá ñivi, chi rá tee súkuá'a re' ráa ví ya síkuánuté ráa rá ñivi.) ³ Jee sáa nkuká'nú ini' Jesús ya sukuán íyó tu'un ya nni'in' rá tee “grupo” “fariseo”, saáva nkene re' nuun' ñuun' Judea, jee nnikó tuku re' kuano'on' re' ñuun' Galilea. ⁴ Jee saá íyó re' jiá'a re' nuun' ñuun' Samaria. ⁵ Saájee nkenta re' nuun' ñuun' naní Sicar ya tñin Samaria, yatin nuun' káá ñu'un ya njia'a Jacob nuun' se'ya re' José ne yana'án. ⁶ Jee yukuán néé' iin sókó nute ya nsá'a Jacob yana'án ví'í. Jee jiávi Jesús ya jíká re' kuá'an' re' ichi, jee ñakunee' re' xiín sókó vá. Kúvi-i ní kaxuvi'. ⁷ Jee nkenta iin ña'an ñuun' Samaria, ya kuatava' ña nute ini' sókó vá, jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Taji nú xá ntí' nute ko'o ni' —nkachi' re'.

⁸ (Jee rá tee súkuá'a re' ráa ya kuá'an' ráa nuun' ñuun' Sicar kuake'en ráa ya kaji' re' jín ráa.) ⁹ Saájee ña'an ñuun' Samaria vá nkachi' ña nuun' Jesús:

—No'ó ya kúvi nú tee Israel jee, ¿naja chi jíkán' nú nute ko'o nú nuun' nu'u' ya kúvi ni' iin ña'an ñuun' Samaria rúja? —nkachi' ña sukuán chi rá ñivi Israel jín rá ñivi Samaria jee ntu ká'án' maní' ráa.

¹⁰ Jee nnaxiníko Jesús nuun' ña, jee nkachi' re':

—Retán' jíní' nú ta'ví' ya jiá'a Ndiosí' nuun' ñivi, jín retán' jíní' nú né iin kúvi nì' ya káchí' nì' nuun' nú, ya “taji nú xá ntí' nute ko'o nì'”, jee maánú kakan' tá'ví' nú nuun' nì', jee taji nì' nute nuun' nú ya sá'a-a ya kuteku' ñivi nínkání jín Ndiosí' —nkachi' Jesús.

¹¹ Saájee nkachi' ña nuun' re':

—Tátá', ni ntuná' ína'á nú ya tava' nú nute, jee kúnú ví'í sókó ya'á. ¿Jee né nú' kúmí nú nute ya sá'a-a ya kuteku'?

¹² Áxí, ¿á suvinú vá kúñá'nú ka' nsú ka' Jacob ya kúvi tátá' jíí'-ó yana'án, ya maaré' vá nxinóo-o sókó ya'á nuun' rán'? Jee suni sókó ya'á nì' maaré' nute, jín rá se'ya re', jín rá sana' re' —nkachi' ña.

¹³ Jee nnaxiníko Jesús jee nkachi' re nuun' ña:

—Ntaká rá ñivi ya jí'í nute ñú'ún ini' sókó ya'á, jee tukuni kujichi' raa nute. ¹⁴ Soo ñivi ya ko'o nute ya ku'va nì' nuun'-u, jee ni nsá' kujichi' ka'. Chisa' nute ya ku'va nì' ko'o-o, jee kene vá ini'-i kuéntá' kene noko' nute nuun' ñu'ún, jee sa'á-a ya nì'in' ñivi ya kuteku'-u nínkání jín Ndiosí' —nkachi' Jesús.

¹⁵ Jee nkachi' ña nuun' re':

—Tátá', taji nú nute vá ko'o nì', sáva nkújichi' ka' ini' nì' nute, jee ni nkíji nì' ka' ya'á kitava' nì' nute —nkachi' ña.

¹⁶ Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Kuá'án, chi kíkana nú yíí nú jee kiji nú jín re' ya'á —nkachi' Jesús.

¹⁷ Jee nnaxiníko ña jee nkachi' ña:

—Ntúv' íyó yíí nì' —nkachi' ña.

Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Vatuni nkachi' nú ya ntu yíí nú. ¹⁸ Chi ya niyo u'un' yíí nú, jee tee ya néé' jín nú ntañú'ún nsú yíí nú ví-i. Ya'á kúvi ya naá' nkachi' nú —nkachi' Jesús.

¹⁹ Jee nkachi' ña nuun' re':

—Tátá', maánú kúvi “profeta” ya nákaní tu'un Ndiosí' ya jiá'a re' nuun'-u, kúní' nì'. ²⁰ Rá ichiyúkún' rá jí'í rání' yana'án

ya kúvi rá ñivi Samaria, jee nneñu'un ráa Ndiosí' nuun' yuku ya'á. Soo ráno'ó ya kúvi rán ñivi Israel, jee kachi' rán ya Jerusalén ví nuun' íyó kuneñu'un-ó Ndiosí' —nkachi' ña.

²¹ Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Náná', íyó inu' ini' nú tu'un kachi' ni' nuun' nú, chi kiji kivi' ya nsú yuku ya'á, jee ni nsú Jerusalén kuvi nuun' kuneñu'un nú tátá' ya kúvi Ndiosí'. ²² Ráno'ó ñivi Samaria ntu jíní' rán né iin vá neñu'un rán. Soo ránu'u' ñivi Israel jíní' rán' ná kúvi ya neñu'un rán', chi ya nanitá'ví' ñivi vaji ne nuun' ránu'u' ñivi Israel. ²³ Soo vaji máá horá, jee ya nkenta-a, ya ntaká rá ñivi ya neñu'un nijia ráa tátá' ráa Ndiosí' ya sain kuneñu'un ráa re' ne ánima' ráa sáni sá'á Tachi' íí' ini' ráa, jín sáni tu'un náá' ntaji re' nuun'-ó. Chi núkú tátá'-ó Ndiosí' ñivi ya su'va kuneñu'un ráa re'. ²⁴ Ndiosí' kúvi re' “Espíritu” ya ntu túvi nijin' re', jee rá ñivi ya neñu'un ráa re' íyó kuneñu'un ráa re' ne ánima' ráa sáni sá'á Tachi' íí' ini' ráa, jín sáni ya naá' ntaji re' nuun'-ó —nkachi' Jesús.

²⁵ Jee nkachi' ña nuun' re':

—Ya jíní' ni' ya kiji Mesías, ya káchí'-ó Cristo. Jee sáá kiaa' re' jee nakachi' va'a re' ni'i nuun'-ó —nkachi' ña.

²⁶ Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Nu'u' ví ^{4:26} Mesías_{4:26} ya ká'án' jín nú —nkachi' re'.

²⁷ Jee ni káchí' re' ka' nuun' ña sukuán, jee nnenta rá tee súku'a re' ráa, jee ntivi ví'í xini' ráa ya ká'án' re' jín iin ña'an. Soo ni iin ráa ni ntu nikatu'un ráa re': “¿Ná kúvi ya jíkátu'un nú ña?”, áxí, “¿na jie'e' ká'án' nú jín ña?”

²⁸ Saájee nxinóo ña kiyi nute ña jee kuano'on' ña ne nuun' ñuun', jee nkachi' ña nuun' rá ñivi:

²⁹ —Ne'en' rán jee kuni' rán iin tee ya nkachi' re' nuun' ni' ntaká ya nsá'á ni'. ¿Á nsú tee ya'á kúvi Cristo ya vaji tatúní'-i ñiví? —nkachi' ña.

³⁰ Saájee nkene ráa nuun' ñuun' vá jee kuá'an' ráa nuun' íñí Jesús.

^{4:26} ñin súví máá ná'nú ka' Ndiosí' kúvi Nu'u' Ví-i.

³¹ Jee ni kua'an' ña, jee rá tee súkuá'a re' ráa, jíkán' tá'ví' ráa nuun' re':

—Mestrú', kaji' nú —nkachi' ráa.

³² Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Íyó ñin neyu ni' ya yájí' ya ntu jíní' rán ná kúvi-i —nkachi' re'.

³³ Saájee rá tee súkuá'a re' ráa nkajié'é ráa káchí' ñin inka ráa:

—¿Á íyó né ñin ñivi nkínaka-a ya kaji' re' rúja? —nkachi' ráa.

³⁴ Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Neyu yájí' ni' ví ya sa'á ni' sáni kuíni maaré' ya nchuichí re' nu'u' vaji ni', jín ya sijínu ni' tiñu re'. ³⁵ ¿Á nsú ráno'ó vá káchí' rán: “Kúmání' ka' kumí' yoo' jee kenta nastútú tata' sá'á?” Soo káchí' ni' nuun' rán: Nakune'yá rán, jee kuni' rán ɽá ñivi ya kúvi ráa kuéntá' tata' sá'á nuun' ku'ú', jee ya nkenta tiempú' nastútú tata' sá'á. ³⁶ Jee rá ñivi ya nastútú ráa rá ñivi ya kúvi rává kuéntá' tata' sa'á vá ní'ín' ráa ya'vi ráa. Jee ni'ín' ráa ya kuteku' ñivi nínkání jín Ndiosí' kuéntá' nastútú ráa tata' sá'á. Sáva rá ñivi ya taji ráa tata' sá'á vá ñin nuún ni kusíi' ini' ráa jín rá ñivi ya nsatútú maa. ³⁷ Chi ya naá' vá káchí' tu'un kál'án': “Ñin ñivi ví ya táji tata', jee inka ñivi ví ya nastútú maa.” ³⁸ Jee nchuichí ni' ráno'ó sáva nastútú rán tata' ya ntu nsá'á rán. Inka ñivi nsá'á maa ɽchi nstekútu'ún ráa tu'un Ndiosí'. Jee nkívi rán nuun' nsatínú ráa jee nastútú rán maa.

³⁹ Jee kue'e' rá ñivi Samaria ya kúvi ñuun' yukuán ninu' ini' ráa Jesús, jie'e' rá tu'un ña'an vá ya njiá'a ya naá': “Nkachi' re' nuun' ni' ni'i rá nsá'á ni'.” ⁴⁰ Saáva sáá nkenta rá ñivi ñuun' Samaria vá nuun' Jesús, jee nikan' tá'ví' ráa nuun' re' ya kinoo re' jín ráa. Jee nkinoo re' uvi' kivi' yukuán. ⁴¹ Jee kue'e' nasíkuiti' ka' rá ñivi ninu' ini' ráa re' jín jie'e' rá tu'un ya káchí' re'. ⁴² Jee nkachi' ráa nuun' ña'an vá:

—Nsú kuachi kuiti' ka' jie'e' tu'un ká'an' nú kúnei ini' rán' re', chi suni nteso'o máa maarán' tu'un ká'an' re', jee jíní' rán' ya máa nijia re' kúvi ya xínánitá'ví' re' rá ñivi ñíví ya'á —nkachi' raa.

Nxínúvi Jesús se'ya ñin tee nísotíñú

⁴³ Jee sáa njia'a uvi' kivi', jee nkene re' yukuán, jee kuá'an' re' ichi ñuun' Galilea. ⁴⁴ Jee suni máa Jesús jia'a ya naá' ya ñin “profeta” ya nákaní tu'un Ndiosí' jee ntu sá'á ñá'nú rá ñivi ñuun' re' nuun' maaré'. ⁴⁵ Jee sáa nkenta Jesús nuun' ñuun' Galilea, jee rá ñivi ñuun' vá nnakuatá'ví raa re', chi nini' raa ntaká rá tiñu vá'a ya nsa'á re' nuun' ñuun' Jerusalén rá kivi' ya niyo viko. Chi suni ña'an' raa viko vá.

⁴⁶ Saájee nnikó suku Jesús kuá'an' re' nuun' ñuun' Caná, ya kúvi ñin ñuun' tñin Galilea, nuun' nna'sa'á Jesús nute nuvi-i nixi' nuxi uva. Jee íyó ñin tee ñuun' Capernaum ya niso re' tiñu ya njia'a “rey” nuun' re'. Jee kú'ví' se'ya re'. ⁴⁷ Jee sáa nteso'o tee vá ya nkene Jesús ñuun' Judea jee nkenta-a nuun' ñuun' Galilea, jee ña'an' re' nuun'-u jee nikan' tá'ví' re' nuun'-u ya k'i'in-i ve'i re' sáva xinúvi-i se'ya re' ya sané' íyó kuvi' se'ya re'. ⁴⁸ Saájee nkachi' Jesús nuun' re':

—Retán' ntu né'yá rán rá seña jín tiñu anasí, jee nsá' kúnei kuiti' ini' rán nu'u' —nkachi' Jesús.

⁴⁹ Jee nkachi' tee nísotíñú vá:

—Tátá', k'i'in' nú ne ntiá'an ka' kuvi' se'ya ni' —nkachi' re'.

⁵⁰ Saájee nkachi' Jesús nuun' re':

—Kuáno'on', chi kuteku' se'ya nú.

Ninu' ini' tee vá tu'un nkachi' Jesús nuun' re', jee kuano'on' re'. ⁵¹ Jee sáa kuano'on' re', jee rá musú' re' ñata'an' raa re', jee nkachi' raa nuun' re' ya tékú' se'ya re'. ⁵² Saájee nīkatu'ún re' raa ná horá nkajíé' nnuva'a se'ya re', jee nkachi' raa nuun' re':

—Kaiin yánini iku nkene kiji maa —nkachi' raa.

⁵³ Saájee nkuká'nú ini' tátá' tee kú'ví' ya yukuán kúvi máa horá sáa nkachi' Jesús nuun' re: “Kuáno'on' chi kuteku' se'ya

nú.” Jee nkuneí ini' re' Jesús jín ntaká rá ñivi ve'i re'. ⁵⁴ Jee ya'á kúvi ya úvi' seña anasí nsa'á Jesús sáá nkene re' ñuun' Judea ña'an' re' ñuun' Galilea.

Nxinúvi Jesús iin tee ya ntu kúvi kanta

5 ¹ Jee sáá njia'a rá tiñu yukuán, jee íyó iin viko ya sá'á rá ñivi Israel. Jee kuá'an' Jesús nuun' ñuun' Jerusalén. ² Jee nuun' ñuun' Jerusalén vá íyó iin pila nute ya naní Betesda tu'un hebreo. Jee káá pila vá yatin iin rá yuvé'í nuun' kivi' rá ñivi ñuun' Jerusalén naní-i Yuvé'í Lanchi. Jee íyó ne u'un' yuvé'í pila vá. ³ Jee rá yuvé'í vá káá kue'e' ví'í rá ñivi kú'ví': rá kuáá, rá lenko, jín rá ntu kúvi kanta', [jee káá ráa yukuán nétu ráa ya neyu' nuun' nute nú'ún ini' pila vá. ⁴ Chi íyó sava íchí jee kiji nkuun iin najiá'á' í' Ndiosí' nuun' pila nute vá, jee sikántá'-a nute vá. Jee ñivi xí'nañú'ún ka' kivi' nuun' nute vá retú kanta'-a, jee nuvi ñivi vá nuun' nani kue'í' nó'o-o-o.]

⁵ Jee yukuán káá iin tee ya ya nkuvi oko' xa'un' uni' kuiya' ya kú'ví-i. ⁶ Jee sáá nini' Jesús maa káá-a, jee nini' re' ya ya nkuvi kue'e' ví'í kuiya' ya kú'ví-i jee nkachi' re' nuun'-u:

—¿Á kuíni nú nuvi nú? —nkachi' Jesús.

⁷ Jee nnaixiníko tee kú'ví' vá:

—Tátá', ntuví íyó né iin ya chineí nu'u' sikívi-i nu'u' nuun' pila nute sáá kántá'-a, jee ni' kuá'an' ni' xí'na ka' inka ñivi kivi' nuun' nute nsú ká' nu'u' —nkachi' re'.

⁸ Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Nakoo, jee nake'en nú tunchisó nú, jee kaka —nkachi' Jesús.

⁹ Jee ntañú'ún kuiti' kuísá nnuva'a tee kú'ví' vá, jee nnaake'en re' tunchisó re', jee nkajie'é re' jka re'. Jee kivi' nájiávi kúvi kivi' yukuán. ¹⁰ Saájee rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel nkachi' ráa nuun' tee ya nnuvi vá:

—Kivi' nájiávi kúvi vitan, jee ntu jiá'a ley kuniso nú tunchisó nú —nkachi' ráa.

¹¹ Jee nnaxiní'kó re' nuun' ráa:

—Tee ya nxinúvi nu'u', jee maaré' nkachi' nuun' nì':

“Nake'en nú tunchisó nú, jee kaka.”

¹² Saájee níkatu'ún ráa maa:

—¿Né ìn ví ya nkachi' nuun' nú: “Nake'en nú tunchisó nú, jee kaka?” —nkachi' ráa.

¹³ Jee tee ya nnuvi vá, ntuví jíní' re' né ìn ví-i, chi nkene sín Jesús nteñu rá ñivi kue'e' ya íñi yukuán. ¹⁴ Jee sáá njia'a rá tiñu yukuán jee naketá'án Jesús re' chíké'i ini' veñu'un ká'nú, jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Kune'yá, chi ya nnuvi va'a nú. Jee koto sá'a nú ka' kuachi, sáva nkíji inka ka' tunó'ó manéátú'ún kuno'o nú —nkachi' Jesús.

¹⁵ Jee kua'an' tee vá, jee nkachi' re' nuun' rá tee kúná'nú nuun' ñivi Israel, ya Jesús ví tee ya nxinúvi-i re'. ¹⁶ Saáva jie'e' ya'á kúvi ya rá tee kúná'nú nuun' ñivi Israel nito u'vì' ráa Jesús, jee nni'vì' ini' ráa ka'ni' ráa maa, chi sá'a re' rá tiñu ya'á kivi' nájiáví. ¹⁷ Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Tátá' nì' ñínkání sátíñu re' ne vitan, jee suni sukuán sátíñu nì'.

¹⁸ Saáva jie'e' rá tiñu yukuán, jee sáá ví'í ká' nni'vì' ini' rá tee kúná'nú nuun' ñivi Israel ya ka'ni' ráa maa, chi nsú kuachi kuiti' jie'e' ya njia'a re' nuun' ya káchí' ráa jie'e' ley jie'e' kivi' nájiáví, chisa' suni nkachi' re' ya máa Ndiosí' kúvi tátá' maaré', ya sá'a nuún re' maaré' jín Ndiosí'.

Tiñu níso se'ya Ndiosí'

¹⁹ Saájee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Máa náa' vá káchí' nì' nuun' rán: Nu'u', ya kúvi nì' se'ya Ndiosí', nkúvi sa'á nì' ni ìn tiñu ya maání', chi kuachi sá'a nì' sání né'yá nì' ya sá'a tátá' nì'. Chi né ni ìn tiñu ya sá'a Tátá' nì' Ndiosí', suni sukuán nu'u' ya kúvi nì' se'ya Ndiosí' nuún sá'a nì' maa. ²⁰ Chi tátá' nì' ñúnúun' re' nu'u', ya kúvi nì' se'ya re', jee xiné'én' re' nu'u' ntaká tiñu sá'a re'. Jee xiné'én' re' nu'u' rá máa tiñu kúná'nú ka' nsú ká' tiñu ya'á, ya tiví xíni'

rán sa'á-a. ²¹ Chi kuéntá' naxinákóo tátá' nì' rá ní'i', jee sa'á re' ya nateku' iì' tuku ráa, jee suni sukuán maání', ya kúvi nì' se'ya re', chi suni sa'á nì' ya nateku' iì' né ni iin ya kuíni maání'. ²² Chi tátá' nì' ntu násanáa' re' jie'e' kuachi ni iin ñivi, chisa' ntaji re' tiñu nuun' nì', ya kúvi nì' se'ya re', ya nasanáa' nì' kuachi jie'e' ntaká rá ñivi. ²³ Nsa'á re' su'va, sáva ntaká ñivi chíñú'ún ráa nu'u', ya kúvi nì' se'ya re', kuéntá' chíñú'ún ráa tátá' nì'. Jee ñivi ya ntu chíñú'ún nu'u', ya kúvi se'ya re', jee suni ntu chíñú'ún ñivi vá tátá' nì' ya nchuiichí nu'u' vaji nì'. ²⁴ Máa náá' vá káchí' nì' nuun' rán: Ñivi ya chú'un ini'-i tu'un káchí' nì', jee kunei ini'-i Ndiosí' ya nchuiichí nu'u' vaji nì', jee ya nni'in' ñivi vá ya kuteku'-u níínkání jín re'. Nsa' sijíta Ndiosí' maa. Ya nxinóo ñivi vá ya kuéntá' ní'i'-i nuun' Ndiosí' jee ya nnajia'a-a nuun' tékú'-u níínkání jín Ndiosí'. ²⁵ Máa náá' vá káchí' nì' nuun' rán: Kiji horá, jee vitan jee ya nkenta horá vá, ya ñivi ya kuéntá' ní'i'-i nuun' Ndiosí' jee tesó'o ráa tachiyu'ú nu'u', ya kúvi nì' se'ya Ndiosí', jee ñivi ya chu'un ini' tu'un nì' kuteku' ráa níínkání jín Ndiosí'. ²⁶ Chi kuéntá' sa'á máa tátá' nì' ya kuteku' ñivi jín re', jee ntaji re' ya maání' sa'á ya kuteku' ñivi. ²⁷ Jee suni ntaji tátá' nì' kunisotíñú nì' ya nasanáa' nì' kuachi rá ñivi, chi nkenta nì' kúvi nì' se'ya ñivi. ²⁸ Jee koto tíví xíni' rán jie'e' ya'á, chi kiji horá ya tesó'o ntaká kuiti' rá niyi yí'í ve'i ñáñá tesó'o ráa tachiyu'ú nì'. ²⁹ Jee kene ráa nuun' ñáñá ráa. Ntaká ráa nsa'á ya vá'a nakoo iì' tuku yikikúñu ráa jee sa'á Ndiosí' ya kuteku' ráa níínkání jín re'. Jee rá nsa'á ya nivá'a nakoo iì' tuku yikikúñu ráa soo sijíta Ndiosí' ráa.

Rá jiá'a ya naá' jie'e' ya Ndiosí' njia'a tiñu níso Jesús

³⁰ 'Nu'u' ntu kúvi sa'á nì' ni iin tiñu ya maání', chi sáni tésó'o nì' ya káchí' tátá' nì' sukuán násanáa' nì'. Naa' násanáa' nì', chi ntu núkú nì' sa'á nì' sáni kuíni nì' chisa' núkú nì' sa'á nì' sáni kuíni maaré' ya nchuiichí re' nu'u'. ³¹ Retú maání' ku'va nì' ya naá' jie'e' maání', jee ntu íyótiñu ya káchí' nì'.

³² Soo íyó inka ka' ya jiá'a ya naá' jie'e' nu'u'. Jee jíní' nì' ya íyó naa' nijia tu'un ya jiá'a re' jie'e' nì'. ³³ Jee ráno'ó chi ntají rán rá tee ña'an' katu'un ráa Juan, tee ya nsikuánuté, jee ya naá' njia'a re' jie'e' nu'u' ya kúvi ya naá'. ³⁴ Soo nu'u' chi ntu jíní' nì' ya ku'va inka ñivi ya naá' jie'e' nì', soo rá tu'un ya'á káchí' nì' maa sáva retú inu' ini' rán ya naá' jee, nì'in' rán ya nanitá'ví rán. ³⁵ Juan jee nkuvi re' kuéntá' iin "cantil" ya ntiin ñu'un' jee nstuún'-u, chi njia'a re' ya naá' jie'e' tu'un Ndiosí'. Jee ráno'ó chi nkusi' ini' rán nsa'á ñu'un' vá yaku' tiempú'. ³⁶ Soo íyó iin ya jiá'a ya naá' máá ñá'nú yíyá'vi ka' jie'e' nì' nsú ka' ya njia'a Juan. Chi rá tiñu ya ntaji Tátá' nì' sáva sikúnkuvi nì', jee rá tiñu vá ya sá'á nì' jiá'a ya naá' jie'e' nì', chi rá tiñu vá stúvi ya Tátá' nì' nchuichí re' nu'u'. ³⁷ Jee suni máá tátá' nì' ya nchuichí re' nu'u' vaji nì', njia'a re' ya naá' jie'e' nì'. Ntiáné teso'o rán tachi'yu'ú re' ni ntiáné kuni' jínúun' rán naja íyó re'. ³⁸ Jee ni ntu ñú'un tu'un re' ini' rán, chi nu'u' ya nchuichí re' vaji nì', jee ni ntu jínú' ini' rán nu'u'. ³⁹ Jee ne sikuá'a kávi kuiti' rán rá tu'un néé' nuun' tutu' niso tu'un Ndiosí', chi jiáni ini' rán ya nuun' tutu' vá nì'in' rán ya kuteku' rán níinkání jín Ndiosí'. Soo rá tu'un niso nuun' tutu' íí' vá ví ya jiá'a ya naá' jie'e' nu'u'.

⁴⁰ Jee ráno'ó chi ntu ku'ni rán natu'va rán nu'u' sáva nì'in' rán kuteku' rán níinkání jín Ndiosí'. ⁴¹ Ntu núkú nì' ya nakuetú'ún rá ñivi nu'u'. ⁴² Soo nu'u' chi jíní' nì' nasa ini' rán ya ntu ñú'un ini' rán ya kunuun' rán Ndiosí'. ⁴³ Jee nu'u' chi nuun' súv' tátá' nì' vaji nì', jee ntu nákuatá'ví rán nu'u'. Soo retú inka tee kiji re' nuun' súv' maaré' jee nakuatá'ví rán maa. ⁴⁴ ¿Nasa kúvi inu' ini' rán nu'u'?, chi yínetu' rán ya nakuetú'ún iin inka rán tá'an rán, jee ntu núkú rán ya nakuetú'ún Ndiosí' ráno'ó, ya métú'ún re' ví Ndiosí'. ⁴⁵ Jee koto jiáni ini' rán ya nu'u' xikóná'án nì' ráno'ó ichinúun' tátá' nì', chi íyó iin ya xikóná'án-a ráno'ó, suvi ví Moisés, sú íyó tu'un kúneí ini' rán re' jie'e' sikúnkuvi rán ley ya njia'a Ndiosí' nuun' re'. ⁴⁶ Chi retán' ínú' ini' rán ya ntee Moisés, jee suni inu' ini' rán nu'u' nékúvi, chi jie'e' nu'u' ntee re'. ⁴⁷ Soo retú ntu ínú' ini' rán rá

tɔ'un ntee re', ¿naja kuvi inu' ini' rán tɔ'un káchí' nì' rúsa?
—nkachi' Jesús.

Nsikáji' Jesús u'un' mil rá tee

6 ¹ Jee sáá njia'a rá ya'á, kuá'an' Jesús íyo ka' ichi yúnteñú'un Galilea, ya suni naní Tiberias. ² Jee kue'e' ví'í rá ñivi níkin' ráa re', chi nne'ya ráa rá seña anasí va'a sá'á re' ya xínúvi re' rá ñivi kú'ví'. ³ Jee nkaa Jesús xini' yuku, jee ñakunee' re' yukuán jín rá tee súkuá'a re' ráa. ⁴ Jee vakuyatin viko Pascua ya sá'á rá ñivi Israel. ⁵ Jee sáá nñane'en nuun' Jesús nñakuneyá re' jee nini' re' ya kue'e' ví'í rá ñivi vaji nuun' néé' re', jee nkachi' re' nuun' Felipe:

—¿Né nú' kike'en-ó íxtatílá' kaji' rá ñivi ya'á? ⁶ —Soo nkachi' Jesús su'va nuun' Felipe sáva kototúní' re' maa, chi jíní' re' ná kúvi ya sa'á re'.

⁷ Jee nñaxiní'kó Felipe nuun' Jesús:

—Ni ya'vi iin tee sátíñú uvi' sientú' kivi' nsá' kenta ke'en íxtatílá' ya ni'in' ta iin ráa kaji' ráa sú yaku'.

⁸ Jee iin rá tee súkuá'a re' vá, ya naní Andrés, ya kúvi ñani' Simón Pedro, nkachi'-i nuun' re':

⁹ —Ya'á íñi iin tee lúli, ya néen-e u'un' íxtatílá' “cebada” jín uvi' tiaká. Soo ¿na nuun' kenta ya'á nuun' kue'e' ví'í ñivi ya'á rúja? —nkachi' Andrés.

¹⁰ Jee nkachi' Jesús:

—Sikúnee' rán rá ñivi —nkachi' Jesús.

Jee néé' ví'í yuku' nuun' ñu'un yukuán. Jee ñakunee' yatin u'un' mil máa rá tee. ¹¹ Jee ntiin Jesús rá íxtatílá' vá, jee njia'a re' ya kúta'vi' nuun' Ndiosí', jee kuíre njia'a re' maa nuun' rá tee súkuá'a re' ráa, jee suviráa ntasáva maa nuun' rá ñivi néé' yukuán. Jee suni sukuán nsá'á re' jín rá tiaká, jee njia'a ráa maa nuun' rá ñivi vá ne ntántúní' nyaji' rává ni'i nekua' nkuvi ini' rává. ¹² Jee sáá nkuvi ini' ráa nyaji' ráa, jee nkachi' Jesús nuun' rá tee súkuá'a re' rává:

—Nastútú rán rá pedasú' ya nkinoo nuun' ya nyaji' ráa, sáva nkínaan' ni iin pedasú' —nkachi' re'.

¹³ Jee nnastútú ráa maa, jee nchuchítú ráa uxuvi' chikíví' jín rá pedasú' ya nkinoo nuun' ya u'un' ixtatílá' “cebada” ya nyaji' rá ñivi.

¹⁴ Saájee sáa nini' rá ñivi vá seña anasí ya nsá'á re', jee nkachi' ráa:

—Máa náa' nijia ya tee ya'á kúvi máa “profeta” ya íyó kiji ini' ñiví nakani-i tu'un Ndiosí' —nkachi' ráa.

¹⁵ Soo sáa nini' Jesús ya rá ñivi vá kike'en ráa re' jee tetuvi ñá'nú ráa re' kuvi re' “rey” tatúní' re' nuun' ráa, soo nkene tuku re' kuá'an' re' yuku sáva kune' métú'ún re'.

Jíka jie'e' Jesús nuun' nute

¹⁶ Jee sáa nini' kuí, jee rá tee súkuá'a re' ráa nuun' ráa kuá'an' ráa yúnteñú'ún. ¹⁷ Jee nkívi ráa ini' iin barkú', jee kuá'an' ráa íyo ka' ichi yúnteñú'ún nuun' káa ñuun' Capernaum. Jee ya nkúneen', jee ntíá'an nenta Jesús nuun' ráa. ¹⁸ Saájee nkajíé'é ñakí'i iin tachí' xéen' nì'in nuun' nteñú'ún vá, jee nsá'á-a ya jísó' nute. ¹⁹ Jee sáa nkuví yatin u'un' áxí iñu' kilometro ya nkujíká ráa nuun' nute nsíkaka ráa barkú' jín remó', jee nini' ráa ya jíka jíé'é Jesús nuun' nteñú'ún jee vaji kuyatin re' nuun' barkú'. Jee nyu'ví ráa.

²⁰ Soo maáre' nkachi' nuun' ráa:

—¡Maání' ví-i, koto yú'ví rán! —nkachi' Jesús nuun' ráa.

²¹ Saájee ne sñi' nkuví ini' ráa nñake'en ráa re' nkívi re' ini' barkú'. Jee ñamani nkanta ráa nuun' ñu'ún kuá'an' ráa.

Nñanukú rá ñivi Jesús

²² Jee kívi' stéñu'ún, jee rá ñivi kue'e' ya íñí íyo ka' ichi yu'ú nteñú'ún vá, nini' ráa ya ni iin barkú' ka' ntuná' íñí yunúte vá chi kuachi métú'ún ni barkú' ví ya níñi yukuán, jee ntu nkívi Jesús ini' barkú' vá jín rá tee súkuá'a re' ráa chi kuá'an' maáráa ini' barkú' vá. ²³ Jee rá inka ka' barkú' vaji ichi ñuun' Tiberias, jee nkenta rává yatin nuun' nnee' ráa nyaji' ráa

ixtatíla' sáa njia'a Jesús ya kúta'vi' nuun' Ndiosí' jie'e'-e. ²⁴ Jee sáa nini' rá ñivi vá ya ntu ka' néé' Jesús yukuán, ni rá tee súkuá'a re' vá, jee nkivi rá ñivi vá ini' rá barkú' vá jee kuá'an' ráa ne nuun' Capernaum, kuananukú ráa Jesús.

**Jesús kúvi re' kuéntá' ixtatíla' chi sá'a
re' ya kuteku' ñivi jín Ndiosí'**

²⁵ Jee sáa nkanta ráa íyo ka' ichi yu'ú nteñú'ún, jee yukuán nnaketá'an ráa re'. Jee nīkatu'un ráa re':

—Mestrú', ¿nama ntiaa' nú ya'á? —nkachi' ráa.

²⁶ Jee nnaxiníko Jesús nuun' ráa jee nkachi' re':

—Máa náa' vá káchí' nī nuun' rán ya nánukú rán nu'u' nsú jie'e' ya nini' rán rá seña anasí nsa'á nī', chisa' jie'e' ya nyaji' rán ixtatíla' ne nna'a' ini' rán. ²⁷ Koto nani'vi' ini' rán jie'e' ya yáji' ya tíví. Chisa' nani'vi' ini' rán nī'in' rán kuéntá' iin ya yáji' ya íyó nínkání ya sá'a-a ya kuteku' rán nínkání jín Ndiosí'. Ya'á vá taji nī nuun' ráno'ó, ya nkenta kúvi nī se'ya ñivi, chi tátá' nī Ndiosí' nstúvi re' nuun' ñivi ya ñani re' nu'u' kuniso nī tiñu vá.

²⁸ Saájee nīkatu'ún ráa re':

—¿Ná kúvi ya íyó sa'á rán' sáva kúvi sa'á rán' tiñu Ndiosí'?

²⁹ Jee nnaxiníko Jesús nuun' ráa, jee nkachi' re':

—Tiñu Ndiosí' ví ya kuneí ini' rán nu'u', ya nchuiichí re' vaji nī —nkachi' Jesús.

³⁰ Saáva nkachi' ráa nuun' re':

—¿Ná seña anasí sa'á nú sáva kuni' rání' maa, sáva inu' ini' rán' no'ó? ¿Ná tiñu sa'á nú? ³¹ Chi rá tátá' jíí-ó yana'an jee nyaji' ráa maná nuun' ñu'ún sáin, sáni káchí' nuun' tutu' níso tu'un Ndiosí': “Njia'a re' ixtatíla' ya nkikuun ne antiví.”

³² Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Máa náa' vá káchí' nī nuun' rán: Nsú Moisés ví ya ntaji nuun' ráno'ó máa ixtatíla' ya nkikuun antiví, chisa' máa tátá' nī jiá'a máa maá ixtatíla' nijia ya nkikuun antiví. ³³ Chi

ixtatíla' ya jiá'a Ndiosí' ví maáré' ya nkikuun ne antiví, jee sa'á-a ya kuteku' ñivi ñivi níínkání jín Ndiosí' —nkachi' Jesús.

³⁴ Jee nkachi' ráa nuun' Jesús:

—Tátá', sukuáni taji nú ixtatíla' ya'á —nkachi' ráa.

³⁵ Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Nu'u' ví ixtatíla' ya sa'á nì' ya kuteku' ñivi níínkání jín Ndiosí'. Jee iin ñivi ya nátu'va nu'u', jee kuéntá' ni nsá' kujisoko kuiti' ráa. Jee iin ñivi ya kúneí ini'-i nu'u', jee kuéntá' ni nsá' kujichi' ka' ini' ráa. ³⁶ Soo sáni nkachi' nì' nuun' rán, ya ntuví kúneí ini' rán nu'u', súka' ya nini' rán nu'u'. ³⁷ Chi ntaká ñivi ya táji tátá' nì' nuun' nì', jee natu'va ráa nu'u'. Jee iin ñivi natu'va-a nu'u' ni nsá' sukuíta nì' maa nuun' nì'. ³⁸ Chi nkikuun nì' ne antiví, nsú sáva sa'á nì' ya kuíni nì', chisa' sáva sa'á nì' ya kuíni maáré' ya nchuichí nu'u' vaji nì'. ³⁹ Jee ya'á kúvi ya kuíni maáré' ya nchuichí nu'u', ya ntaká rá ñivi ya ntaji re' nuun' nì', jee nsá' sukuíta nì' ni iin, chisa' xináteku' iì' nì' ráa jee xinákoo nì' ráa kene ráa nteñu rá ní'i' kivi' nuun' ní'i. ⁴⁰ Chi ya'á kúvi ya kuíni tátá' nì' ya nchuichí nu'u': Ntaká ñivi ya jínú' ini' ráa né'ya ráa se'ya Ndiosí', jee kúneí ini' ráa maa, jee kuteku' ráa níínkání jín re', jee xináteku' iì' nì' ráa jee xinákoo nì' ráa kene ráa nteñu rá ní'i' kivi' nuun' ní'i. Chi nu'u' kuvi nì' se'ya Ndiosí' —nkachi' Jesús.

⁴¹ Saájee táyu'ú rá ñivi Israel siki' re' chi nkachi' re' “Nu'u' ví ixtatíla'”, ya, “Nkikuun nì' ne antiví”. ⁴² Saájee nkachi' ráa:

—¿Á nsú tee ya'á ví Jesús ya kúvi se'ya José? Jee jíní'-ó né iin ví tátá' re' jín náná' re'. ¿Nasa kúvi káchí' re': “ne antiví nkikuun nì', rúsa?” —nkachi' ráa.

⁴³ Saájee naxiníko Jesús nuun' ráa:

—Koto táyu'ú rán nteñu rán siki' nì'. ⁴⁴ Chi ni iin ñivi ni nkúvi natu'va-a nuun' nu'u', retú nsá' nástú'va tátá' nì' maa nuun' nì'. Tátá' nì' ví ya nchuichí nu'u' jee nástú'va re' ñivi nuun' nì', jee xinákoo nì' maa kene-e nteñu rá ní'i' kivi' nuun' ní'i. ⁴⁵ Chi sukuán níso nuun' tutu' ya ntee rá “profeta” tu'un njia'a Ndiosí' nuun' ráa ne yana'án: “Ntaká ñivi xiné'én'

Ndiosí' raa." Jee ntaká ñivi ya chú'un ini' raa tu'un káchí' tátá' nì', jee kútú'va raa ya xíné'én' re', jee natu'va raa nuun' nu'u'.

⁴⁶ 'Ni iin ñivi ntiá'an kuni' jín nuun' raa tátá' nì', chi métú'ún nu'u', ya vaji nì' ne nuun' 'tátá' nì', Ndiosí', ví ya nini' nì' tátá' nì'. ⁴⁷ Jee máá náá' vá káchí' nì' nuun' rán: Ñivi ya kúneí ini' nu'u' jee ya ní'ín'-i ya tékú'-u níínkání Ndiosí'.

⁴⁸ Nu'u' ví ixtatílá' ya sa'á nì' ya kuteku' ñivi níínkání jín Ndiosí'. ⁴⁹ Rá tátá' jíí'-ó ne yana'án, jee sú nyaji' raa ixtatílá' ya naní maná sáá ñikónúun raa nuun' ñu'ún sáin, jee nì'i' raa.

⁵⁰ Soo ixtatílá' ya'á ya káchí' nì' ya vaji ne antiví, sáva naní ñivi ya kaji' maa, jee nsá' kuvi'-i nuun' Ndiosí'. ⁵¹ Chi maání' kuvi ixtatílá' tékú' vá ya nkikuun nì' ne antiví, sáva né ni iin ñivi ya kaji' raa maa, jee sa'á-a ya kuteku' raa níínkání jín Ndiosí'. Jee ixtatílá' ya ku'va nì' ví yikikúñu nì'. Ku'va nì' maa sáva nì'in' ñivi ñiví kuvi kuteku' raa níínkání jín Ndiosí' —nkachi' Jesús.

⁵² Saáva rá ñivi Israel nkantátú'un iin inka raa, jee nkachi' raa:

—¿Nasa kúvi taji tee ya'á yikikúñu re' kaji'-ó maa?

—nkachi' raa.

⁵³ Saáva nkachi' Jesús nuun' raa:

—Máá náá' vá káchí' nì' nuun' rán: Retú nsá' kaji' rán yikikúñu nì', ya nkenta nì' kúvi nì' se'ya ñivi, jee retú nsá' ko'o rán nìñi' nì', jee nsá' nì'in' rán ya kuteku' rán níínkání jín Ndiosí'. ⁵⁴ Chi ñivi ya yájí'-i yikikúñu nì', jín ya ko'o rán nìñi' nì', ya ní'ín' raa ya tékú' raa níínkání jín Ndiosí' jee nu'u' jee xináteku' i'i' nì' raa jee xinákóo nì' raa kene raa nteñu rá ní'i' kivi' nuun' ní'i'. ⁵⁵ Chi yikikúñu nì' ví ya yájí' nijia jee nìñi' nì' ví ya jí'i' nijia. ⁵⁶ Chi iin ñivi ya yájí'-i yikikúñu nì' jee jí'i'-i nìñi' nì', jee kínóo-o yí'í'-i nuun' nì', jee kínóo nì' yí'í' nì' nuun' maáa. ⁵⁷ Máá tátá' nì' ya tékú', ya nchuichí re' nu'u' vaji nì', jee maaré' nsá'á ya tékú' nì'. Jee suni sukuán iin ñivi yájí'-i nu'u' jee sa'á nì' ya kuteku' ñivi níínkání jín Ndiosí'. ⁵⁸ Chi

ixtatílá' ya'á ya káchí' nì' ya vaji ne antiví, nsú kuéntá' maná ya nyaji' rá tátá' jíí'-ó jee nì'í' raa. Chi ñivi ya yáji' ixtatílá' ya'á jee kuteku'-u nínkání jín Ndiosí'.

⁵⁹ Jee rá tu'un yukuán nkachi' Jesús sáá xíné'én' re' rá ñivi ini' veñu'un lúli ñuun' Capernaum.

Tu'un ya stékú'-u yó nínkání jín Ndiosí'

⁶⁰ Saáva sáá nteso'o kue'e' rá ñivi súkuá'a re' raa rá tu'un xíné'én' re', jee nkachi' raa:

—Víjí ví'í jie'e' tu'un ya'á. ¿Né iin kúvi tiin maa rúja?

⁶¹ Jee ya jíní' máa Jesús ya rá ñivi ya súkuá'a re' raa táyu'u' raa sukuán, jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Á chúníní tu'un nì' ini' ráno'ó? ⁶² ¿Ná kuka'vi ini' rán retú kuni' rán nu'u' kinaa nì' ne antiví nuun' nnee' nì' ne xí'nañú'ún? Maání' kúvi maáré' ya nkenta nì' kúvi nì' se'ya ñivi ñiví. ⁶³ Chi Tachí' íí' Ndiosí' ví ya sá'á ya kuteku' ñivi nínkání jín Ndiosí'. Soo máa yikikúnu ntuná' íyótiñu-u sa'á-a sukuán. Rá tu'un nkachi' nì' sá'á-a kivi Tachí' íí' Ndiosí' ini' ñivi jee jiá'a-a ya kuteku' ñivi nínkání jín Ndiosí'. ⁶⁴ Soo íyó sava rán ntu kúneí ini' rán nu'u'.

Nkachi' Jesús su'va chi ne xí'nañú'ún ya jíní' re' né iin ví rá ñivi ya ntu ínú' ini' raa re', jín né iin ví ya naku'va-a re' nuun' rá tee nísotíñú. ⁶⁵ Jee nkachi' re':

—Saáva nkachi' nì' nuun' rán ya ni iin ñivi nkúvi natu'va-a nuun' nu'u', retú nsá' jiá'a tátá' nì' nuun' ñivi vá ya natu'va-a nuun' nì' —nkachi' Jesús.

⁶⁶ Jee ne kivi' yukuán jee kue'e' ñivi ya nsukuá'a Jesús raa, nxinóo raa re', jee ntuví ka' nkutá'án raa jín re'. ⁶⁷ Saájee nkachi' Jesús nuun' ni uxuvi' rá tee ya súkuá'a re' raa:

—¿Á ntu suni kuíni ráno'ó k'i'in' rán? —nkachi' Jesús.

⁶⁸ Jee nnaxiníko Simón Pedro nuun' re':

—Ito'o', ¿né iin nuun' kúvi k'i'in' rán'? Chi maánú íyó jín tu'un ya sa'á ya kuteku' rán' nínkání jín Ndiosí'. ⁶⁹ Jee ránu'u' chi ya ínú' ini' rán' jee ya jíní' rán' ya no'ó vá ii' ya vaji ne nuun' Ndiosí' —nkachi' Pedro.

⁷⁰ Jee nnaxiní'kó Jesús nuun' raa:

—¿Á nsú nu'u' nkaji nì' uxuvi' ráno'ó rúja? Jee iin ráno'ó kúvi kuí'na'.

⁷¹ Nka'an' re' sukuán jie'e' Judas Iscariote, ya kúvi se'ya Simón, chi Judas ya'á naku'va-a re' xintíin rá tee nísotíñú, asú' iin rá uxuvi' ya nkaji re' ví-i.

Rá ñani' Jesús ntu ínú' ini' raa re'

7 ¹ Jee sáá njia'a rá ya'á, jee Jesús jikanuun re' ichi ñuun' Galilea, chi ntuví kuíni re' kakanuun re' ñuun' Judea. Chi rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi Israel ní'ví' ini' raa ka'ni' raa re'. ² Jee vakuyatin koo viko ya sa'á rá ñivi Israel, ya sa'á raa ve'i sáyó jee néé' raa maa iin semana. ^{7:2} ³ Jee nkachi' rá ñani' Jesús nuun' re':

—Kene nú nuun' ñuun' ya'á, jee kuá'an nú nuun' ñuun' Judea, sáva rá ñivi ya súkuá'a nú raa kuni' raa rá tiñu sá'á nú.

⁴ Chi retú núkú iin ñivi ya tui nijn'-i nuun' nì'i, jee ntuví sá'á yu'u'-u tiñu sá'á-a. Jee retú sá'á nú rá tiñu sukuán, jee stúvi nú maánú nuun' nì'i ñivi ñiví.

⁵ Nkachi' rá ñani' Jesús sukuán, chi ntuví ínú' ini' raa re'.

⁶ Saájee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Ntiá'an kanta tiempú' kị'in' nì', soo nani tiempú' íyó tiempú' rán kị'in' rán viko. ⁷ Chi rá ñivi íyó ñiví ya'á, jee ntuví kúvi ku'un tá'vi ini' raa kune'yá raa ráno'ó. Soo nu'u' chi nú'ún tá'vi ini' raa né'yá raa nu'u', chi jiá'a nì' ya naá' jie'e' raa chi stúvi nì' ya nivá'a kúvi rá tiñu sá'á raa. ⁸ Kuá'an ráno'ó viko vá. Nu'u' chi ntiá'an kenta kị'in' nì' viko vá, chi ntiá'an kanta sikúnkuví tiempú' nì'.

⁹ Jee sáá nkachi' re' ya'á, jee nkinoo re' nuun' ñuun' Galilea.

^{7:2} Naní viko ya'á “tabernáculos”, ya sá'á rá ñivi Israel sáva naku'un ini' raa rá vixiko kuiya' nikanuun rá tátá' jí' raa yana'an nuun' ñu'ún sáin, sáá nsikáku Ndiosí' raa nuun' ñuun' Egipto.

Kua'an' Jesús viko ve'i sayo

¹⁰ Soo sáa kua'an' rá ñani' re', saájee suni kua'an' re' viko vá, soo nsá' kuá'án' nijin' re', chi kua'an' yu'u' re'. ¹¹ Jee rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel nñanukú ráa re' viko, jee sava ráa nkachi':

—¿Né nú' íyó tee yukuán, rúja? —nkachi' ráa.

¹² Jee ká'án' yu'u' ví'í rá ñivi kué'e' siki' Jesús nteñu ráa. Sava ráa káchí': “Tee va'a kúvi re'.” Soo sava ráa ka' káchí': “Ntuví, chisa' xíná'ví re' rá ñivi kué'e'”, káchí' ráa.

¹³ Soo ni iin ráa ntu ká'án' nijin' ráa xini' re', chi yú'ví ráa né'yá ráa rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel. ¹⁴ Soo sáa nkusava íyó viko, jee nkivi Jesús chíké'i ini' veñu'un ká'nú jee xíné'én' re' rá ñivi. ¹⁵ Jee ntivi xini' rá ñivi Israel, jee káchí' ráa:

—¿Naja chi jíní' ví'í tee ya'á rá tu'un níchí, chi ntuví nxíné'én' rá mestru' ley vá re'? —nkachi' ráa.

¹⁶ Jee nñaxiní'kó Jesús nuun' ráa:

—Rá tu'un ya xíné'én' ni' ráno'ó, jee nsú tu'un kene ini' maáni' ví-i, chisa' vaji ne nuun' maaré' ya nchuichí re' nu'u'.

¹⁷ Jee retú ñani ñivi kuíni-i sa'á-a tiñu ya kuíni máa Ndiosí', jee kuni' ñivi vá jie'e' tu'un káchí' ni', chi kuni-i retú vaji ne nuun' Ndiosí' tu'un kachi' ni', áxí retú vaji ne nuun' nu'u'.

¹⁸ Chi iin ñivi ya ká'án'-a rá tu'un ya jíani ini' maáa, jee ñivi vá nukú-u ya nakuétú'ún ñivi maa. Soo iin ñivi ya nánukú-u ya nakuétú'ún rá ñivi maaré' ya nchuichí maa, ñivi ñaa' kúvi-i, jee ntu yí'í tu'un tú'ún ini'-i. ¹⁹ ¿Á ntu ntaji Moisés ley nuun' rán rúja? Jee ni iin rán ni ntuví síkúнкуvi rán ya káchí' ley vá. ¿Ña kuvi chi ní'ví' ini' rán ka'ni' rán nu'u'? —nkachi' Jesús.

²⁰ Jee nñaxiní'kó rá ñivi kué'e' vá nuun' Jesús, jee nkachi' ráa:

—Tachí' kíni yí'í no'ó. ¿Né iin ní'ví' ini'-i ka'ni'-i no'ó?

²¹ Jee nñaxiní'kó Jesús jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Iin tiñu nsá'á ni', jee ntaká rán ntivi xini' rán. ²² Soo Moisés ntaji re' iin ley ya káchí' ya íyó sa'á “circuncidar” rán rá tee. (Soo ntu váji-i ne nuun' Moisés, chisa' vaji ne nuun' ráa

tátá' jíí'-ó yana'án tiñu ya sá'á “circuncidar”-ó asúnika' kúvi-i kivi' nájiávi.) ²³ Jee retú ní'ín' iin tee ya sa'á “circuncidar” rán maa kivi' nájiávi, sáva ntu jiá'a rán nuun' ley Moisés vá, ¿na kúvi chi kítí' ini' rán né'yá rán nu'u', chi nxinúvi nín nì' iin tee kivi' nájiávi? ²⁴ Jee koto sánáa' rán siki' nu'u' sánikua' jiání ini' rán. Chisa' naa' sanáa' rán sáni ya naá' —nkachi' Jesús.

Ká'án' Jesús jie'e' né nú' vaji re'

²⁵ Saájee sava rá ñivi Jerusalén káchí' ráa nuun' tá'án ráa:

—¿Á nsú tee ya'á ví ya nánukú rá tee kúñá'nú ka'ni' ráa maa? ²⁶ Jee kuneyá rán, chi nuchitú ká'án' re', jee ni ntuná' káchí' ráa nuun' re'. ¿Á vansá' sanaan' jíní' nijia rá tee nísotíñú ya kúvi tee ya'á Cristo? ²⁷ ^{7:26} Soo tee ya'á, chi jíní'-ó né nú' vaji re'. Soo Cristo chi sáa kiji-i jee ni iin ñivi nsá' kuni' ráa né nú' kiji-i —nkachi' rá ñivi vá.

²⁸ Saájee sáa súkuá'a Jesús rá ñivi chíké'i ini' veñu'un ká'nú, jee nka'an' ni'in re':

—¿Á jíní' nijia rán nu'u', jee á jíní' nijia rán ne nú' vaji ni' rúja? Soo nsá' kúvi ini' maání' ya vaji ni' ñiví ya'á. Chi maaré' ya nchuichí re' nu'u' jee naa' ví'í re'. Jee ni' ntuví jíní' rán ini' re'. ²⁹ Soo nu'u' chi jíní' ni' ini' re', chi né nú' maaré' vaji ni', jee maaré' nchuichí nu'u' vaji ni' —nkachi' Jesús nuun' ráa.

³⁰ Saájee nni'vi' ka' ini' ráa ya tiin ráa re'. Soo ni iin ráa ni ntuví ntíin ráa re', chi ni ntíá'an kanta “horá” re'. ³¹ Jee kue'e' rá ñivi nñu' ini' ráa ya kúvi re' Cristo, jee nkachi' ráa:

—Jee sáa kiji máa maá Cristo ¿á sá'á re' ka' seña anasí nsú ká' tee ya'á, rúja? ¡Ntuví! ¡saáva íyó kúvi re' Cristo.¡

^{7:26} Cristo kuíni káchí' maá tee ya chuichí Ndiosí' tatúní'-i ñiví jee sikáku-u ñivi ñiví jie'e' kuachi ráa.

**Rá tẹe “fariseo” chi ntají ráa rá tẹe kúmí
veñu'un ká'nú sáva tiin ráa Jesús**

³² Sáa nteso'o rá tẹe “fariseo” tu'un ya'á ya káchí' rá ñivi jee nchuiichí rá sutu' kúñá'nú jín rá “fariseo” vá rá tẹe kúmí yukuán sáva tiin ráa Jesús. ³³ Saájee nkachi' Jesús:

—Yaku' ni ká' tiempú' íyó kune'e' nì' jín rán, jee kìnó'on' nì' nuun' maaré' ya ntají nu'u' vaji nì'. ³⁴ Jee nanukú rán nu'u', soo ni nsá' nani'in' rán nu'u', chi nuun' kị'in' nì' kune'e' nì', jee nkúvi kị'in' rán kune'e' rán yukuán —nkachi' Jesús nuun' ráa.

³⁵ Saájee rá tẹe kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel jíkátu'ún tá'án ráa, jee káchí' ráa:

—¿Né nú' kúvi nuun' kị'in' tẹe ya'á, ya nsá' nani'in'-ó maa rúja? ¿Á nsá' kị'in' re' nuun' néé' rá tá'án ñuun'-ó ya kua'an' ráa ñetenuun ráa néé' ráa rá ñuun' Grecia? Jee, ¿á kị'in' re' suku'a'a re' rá ñivi ñuun' Grecia vá? ³⁶ ¿Ná kuíni káchí' tu'un ya'á ya nkachi' re': “Nanukú rán nu'u', soo ni nsá' nani'in' rán nu'u', chi nuun' kị'in' nì' kune'e' nì', jee nkúvi kị'in' rán kune'e' rán yukuán”, rúja? —nkachi' rá tẹe vá.

**Tachì' íí' Ndiosí' kúvi kuéntá' nteká'nú ya sá'a-a
kuteku' ñivi nínkání jín Ndiosí'**

³⁷ Kivì' nuun' ní' viko vá ya kúvi kivì' ñá'nú ká', jee nnakuinì' nichì' Jesús jee nkachi' re:

—Retú né nì' iin rán kuéntá' jíchí' ini' ánima'-a nute, jee natu'va nuun' nì' jee ko'o ya taji nì' nuun' nú. ³⁸ Chi ñivi kúneí ini' ráa nu'u' jee kene ini' ñivi vá kuéntá' nute ká'nú ya sá'a-a ya kuteku' ñivi vá nínkání jín Ndiosí', sání káchí' nuun' tutu' íí' —nkachi' Jesús.

³⁹ Soo nkachi' Jesús rá tu'un ya'á jie'e' Tachì' íí' Ndiosí', chi rá ñivi ya kúneí ini' ráa re', jee nì'in' ráa Tachì' íí' Ndiosí' kị-i ini' ánima' ráa. Chi ni ntiá'an taji Ndiosí' Tachì' íí' re', chi jie'e' ntiáné kinaa Jesús antiví súkún nuun' kúñá'nú re'.

Sín sín jiáni ini' rá ñivi jie'e' Jesús

⁴⁰ Saájee sava rá ñivi kue'e' ya íní yukuán nkachi' ráa:

—Tee ya'á máá náá' nijia kúvi re' máá “profeta” ya íyó kiji nakani tu'un Ndiosí'.

⁴¹ Jee sava ka' rá ñivi vá nkachi':

—Tee ya'á kúvi Cristo ya ntají Ndiosí' —nkachi' rá ñivi vá. Soo sava ráa ka' nkachi':

—Ntúví chi nsú nuun' ñuun' Galilea kiji Cristo. ⁴² Chi, ¿á ntu káchí' nuun' tutu' níso tu'un Ndiosí' ya kaku Cristo nuun' tata' ichiyúkún' “rey” David, jee tee ñuun' Belén kuvi re', nuun' kúvi ñuun' nuun' nnee' David ne yana'án rúja? —nkachi' rá ñivi vá.

⁴³ Jee sín sín íñí ñin inka ráa jie'e' Jesús. ⁴⁴ Jee sava rá ñivi vá kuíni ráa tiin ráa Jesús, soo ni ñin ráa ntúví ntñin ráa re'.

Rá tee nísotíñú ntúví jínú' ini' ráa Jesús

⁴⁵ Saájee rá tee kúmí veñu'un ká'nú nníko ráa nuun' rá sutu' kúñá'nú jín nuun' rá “fariseo”. Jee nikaṭu'ún ráa rá tee vá jee nkachi' ráa:

—¿Na kuvi chi ntúví vaji rán jín Jesús? —nkachi' ráa.

⁴⁶ Jee nkachi' rá tee kúmí veñu'un ká'nú vá:

—Ni ntúví nká'án' ni ñin tee kua' ká'án' tee ya'á —nkachi' ráa.

⁴⁷ Saájee nnaxiníko rá “fariseo”:

—¿Á suni nxiná'ví re' ráno'ó ranika'? ⁴⁸ ¿Á íyó né ni ñin rá tee nísotíñú áxí rá “fariseo” ya jínú' ini' ráa re' réja? ¡Ntúví!

⁴⁹ Soo rá ñivi kue'e' vá ya ntúví jíní' ráa ná káchí' ley, jee yósóninu ráa sá'á Ndiosí'.

⁵⁰ Jee Nicodemo (ya ñá'an' re' nuun' néé' Jesús ñin yakuáá', jee suni kúvi re' ñin rá “fariseo”) jee nkachi' re' nuun' ráa:

⁵¹ —¿Á nsá' káchí' ley ya nkúvi sanáa'-ó siki' ñin tee, retú ntu xí'na ka' tesó'o-ó rá tu'un ká'án'-a, sáva kuká'nú ini'-ó ná kúvi ya nsá'-a? —nkachi' Nicodemo.

⁵² Jee nnaxiníko rá tee vá jee nkachi' ráa:

—¿Á suni tee ñuun' Galilea kúvi nú ya ká'án' nú sukuán' Nanukú kávií va'a nú nuun' tutu' níso tu'un Ndiosí' jee kuni'

nú yá Galilea nsá' kene nuun' ñuun' vá iin “profeta” yá nakani-i tu'un Ndiosí' —nkachi' rá tee vá.

⁵³ [Saájee ta iin iin ráa kuano'on' ráa ta ve'i ráa.]

Ña'an téní

8 ¹ Soo Jesús chi kuá'an' re' ichi yuku olivos. ² Jee yane'en' kivi' stéñu'un, jee nkenta tuku re' chíké'i ini' veñu'un ká'nú, jee ni'i rá ñivi nkiji ráa nuun' re, jee nxiné'én' re' ráa. ³ Saájee rá tee xiné'én' tu'un ley jín rá tee “fariseo”, nkínaka ráa nuun' Jesús iin ña'an yá ntiin ráa ña sáá sá'á téní ña. Jee ñani ráa ña ma'ñú rá ñivi néé' yukuán. ⁴ Jee nkachi' ráa nuun' Jesús:

—Maestrú', ntiin rán' ña'an ya'á sáá sá'á téní ña. ⁵ Jee tu'un ley yá néé' nuun' tutu' íí' ntatúní' Moisés yá íyó kuun-ó yuu' rá ña'an sá'á su'va ne kuvi' ráña. Saájee no'ó jee, ¿naja káchí' nú?

⁶ Soo nkachi' ráa rá tu'un ya'á sáa kototúní' ráa re', sáa ni'in' ráa na jic'e' kuvi xikóná'án' ráa re'. Soo nñasa'á neí Jesús maaré' ne nuun' ñu'un, jee ntee re' tu'un nuun' ñu'un jín xintín re'. ⁷ Jee íchí yítuvi ráa káká'án' ráa jíkátu'un ráa re'. Jee nnakuñí' re', jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Retú iin ráno'ó ntu íyó kuachi nú, jee xí'nañú'un no'ó kuun nú yuu' ña —nkachi' Jesús.

⁸ Saájee nñasa'á neí tuku re' maaré', jee tukuni ntee tuku re' nuun' ñu'un. ⁹ Soo sáá nteso'o ráa rá tu'un nkachi' re' ya'á, jee ta iin ta iin ráa nkene ráa kuá'an' ráa, jee xí'na ká' rá ñivi ná'nú ká' nkene, jee nkene ká' rá inka yá nekua' ni'i ráa nkene ráa kuá'an' ráa, jee métú'un ni ká' Jesús nkinoo re' jín ña'an vá yá íñí ña ma'ñú rá ñivi. ¹⁰ Jee nnakuñí' nichí' Jesús jee nkachi' re' nuun' ña:

—Ña'an, ¿né nú' íyó rá ñivi yá ká'án' siki' nú? ¿Á ni' iin ráa ntu sítáa ráa no'ó rúja? —nkachi' Jesús.

¹¹ Jee nkachi' ña:

—Ni iin ráa, kátáta.

Saájee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Ni nu'u' ntu sǐjíta nì' nó. ¡Kuá'án, jee koto sá'á nú ka' kuachi! —nkachi' Jesús.

**Jesús kúvi ñu'un' ya túún nuun'
neen' ini' ánima' ñivi ñiví**

¹² Jee tukuni nka'an' Jesús jín rá ñivi, jee nkachi' re' nuun' raa:

—Nu'u' ñu'un' kúvi nì' nuun' rá ñivi ñiví ya stúún' nì' ini' ánima' raa, jee ñin ñivi ya níkin'-i nu'u' ntuné kaka-a ñujín' nuun' neen', chisa' ku'un ñu'un' ya stúún' nì' ini' ánima' ñivi vá ya sá'á-a ya kuteku' ñivi níínkání jín Ndiosí' —nkachi' Jesús.

¹³ Saájee nkachi' rá tee yí'í “grupo” “fariseo” nuun' Jesús:

—No'ó chi nákaní nú tu'un jie'e' maánú, saájee tu'un káchí' nú ntuná' yíyá'vi-i jee nsú ya naá' ví-i —nkachi' raa.

¹⁴ Saájee nnaxiníko Jesús nuun' raa, jee nkachi' re:

—Asúnika' jiá'a nì' ya naá' jie'e' maání', jee ya naá' kúvi nijia tu'un jiá'a nì'. Chi jíní' nì' né nú' kúvi nuun' vaji nì', jín né nú' kúvi nuun' kǐ'in' nì'. Soo ráno'ó chi ntuví jíní' ránú né nú' kúvi nuun' vaji nì', ni né nú' kúvi nuun' kǐ'in' nì'. ¹⁵ Ráno'ó chi sánáa' rán jie'e' tu'un ká'án' nì' sání jiáni ini' rá ñivi yikikúñu. Soo nu'u' chi ntu sánáa' nì' sǐkǐ' ni ñin ñivi. ¹⁶ Soo retán' nu'u' jee sánáa' nì' jie'e' ñivi, jee naa' ke'ne' nijia nì' jie'e' ñivi vá. Chi nsú métú'ún nì' ni sa'á maa, chi nu'u' jín tátá' nì', chi maaré' ví ya nchuichí re' nu'u' vaji nì' jín tiñu níso nì'. ¹⁷ Jee nuun' tutu' ya níso ley ya kúmí rán, néé' tu'un ya káchí'-i ya nuun' íyó uvi' ñivi ya jiá'a ya naá' jee retú ñin nuún ni ká'án' raa, yukuán jee jíní' nijia-ó ya íyó naa' tu'un ká'án' raa. ¹⁸ Saáva nu'u' ví ya jiá'a ya naá' jie'e' maání'. Jee tátá' nì' ya nchuichí re' nu'u' ví ya jiá'a re' ya naá' jie'e' nu'u' —nkachi' Jesús.

¹⁹ Saájee suviraa nkachi' nuun' re':

—¿Né nú' íyó tátá' nú résa?

Jee nnaxiníko Jesús:

—Ni ntuví jíní' ránú né iin kúvi nu'u', jee suni ni ntuví jíní' rán ini' tátá' nì'. Chi retán' jíní' rán né iin kúvi nu'u' jee yukuán jee suni kuni' rán ini' re' —nkachi' Jesús.

²⁰ Jee rá tų'un ya'á nkachi' Jesús sáá súkuá'a re' rá ñivi chíké'i ini' veñu'un ká'nú yatin nuun' káá yatun' nuun' sókó' rá ñivi xu'un nuun' Ndiosí'. Soo ni iin ráa ntuví ntín ráa re', chi ni ntia'an kenta “horá” re'.

Nkachi' Jesús: “Ntuví kúvi kị'in' rán nuun' kị'in' nì”

²¹ Saájee tukuni nkachi' Jesús nuun' rá:

—Nu'u' chi kị'in' nì', jee nanukú rán nu'u', soo nsá' nani'in' rán nu'u', chi kuniso iì' rán kuachi sáá kuvi' rán. Saáva nsá' kuvi kị'in' rán nuun' kị'in' nì' kune'e' nì' —nkachi' Jesús.

²² Saájee rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi Israel nkachi' iin inka ráa:

—¿Á ka'ni' máá tee ya'á maáa, ya kachi'-i ya: “Nsá' kuvi kị'in' rán nuun' kị'in' nì' kune'e' nì'”? —nkachi' ráa.

²³ Saájee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Ráno'ó chi ñivi ñiví chiji ya'á kúvi rán. Soo nu'u' chi ne ñuun' antiví súkún siki' vaji nì'. Jee ráno'ó chi ñivi ñiví ya'á kúvi rán. Soo nu'u' chi nsú ñiví ya'á vaji nì'. ²⁴ Saáva nkachi' nì' ya kuniso iì' rán rá kuachi rán sáá kuvi' rán. Chi retú ntuví jínú' ini' rán ya Nu'u' Ví-i ^{8:24} ya káchí' nì', saáva kuniso iì' rán rá kuachi rán sáá kuvi' rán —nkachi' Jesús.

²⁵ Saájee nịkatu'un ráa Jesús:

—No'ó, ¿né iin kúvi nú résa? —nkachi' ráa.

Saájee nkachi' re' nuun' ráa:

—Ne ya xí'nañú'un nkachi' nì' né iin kúvi nì' nuun' rán.

²⁶ Íyó kue'e' tų'un ya kachi' nì' jie'e' rán, jín suni kue'e' jie'e' sanáa' nì' jie'e' rán. Soo maáre' ya nchwichí re' nu'u', naa' kúvi re', jee rá tų'un ya nteso'o nì' ya nkachi' re' ví rá tų'un káchí' nì' nuun' ñivi ñiví ya'á.

^{8:24} Iin súvı máá ñá'nú ka' naní Ndiosí' kúvi Nu'u' Ví-i.

²⁷ Soo ntuví ñáku'un ini' rá ñivi vá ya ká'án' Jesús tu'un jje'e' tátá' re' ya íyó antiví. ²⁸ Saájee nkachi' Jesús:

—Nu'u', ya nkenta kúvi nì' se'ya ñivi, sáá xináa rán nu'u' nuun' kurúsi', jee kuni' rán ya Nu'u' ví-i ^{8:28} ya káchí' nì', Jee kuni' rán ya ni ñin tiñu ntu sá'á nì' ya máa maání'. Chisa' sá'á nì' sánikua' nxiné'én' tátá' nì' nu'u', jee rá tu'un yukuán ví ya káchí' nì'. ²⁹ Jee tátá' nì' ya ntají re' nu'u' jee íyó re' jín nì'. Jee ntuví nxinóo métú'un re' nu'u' chi sukuáni sá'á nì' tiñu ya tá'án' ini' re' né'yá re' maa —nkachi' Jesús.

³⁰ Jee sáá nkachi' Jesús rá tu'un ya'á sukuán, jee kue'e' rá ñivi nkunei' ini' raa re'.

Jje'e' rá ñivi ya kúvi se'ya Ndiosí' jín rá ñivi yí'í xintíin kuachi

³¹ Saájee nkachi' Jesús nuun' rá ñivi Israel ya nínu' ini' raa re:

—Retú kii' nì'in rán nuun' rá tu'un ya xiné'én' nì' ráno'ó, saájee kúvi nijia rán ñivi ya súkuá'a nì' ráno'ó. ³² Jee kuni' rán ya naá' jee ya naá' vá nakani núne-e ráno'ó —nkachi' Jesús.

³³ Jee nnaxiníko raa nuun' re':

—Tata' ichiyúkún' Abraham kúvi rání', jee ni ntu nkúvi kuiti' rán' musú' ké'en ñivi ya yí'í rán' xintíin ni ñin ñivi. ¿Naja vá kúvi kachi' nú ya kenta nakuññi' núne rán rúja? —nkachi' raa.

³⁴ Jee nnaxiníko Jesús nuun' raa:

—Máa náá' vá káchí' nì' nuun' ráno'ó, ya ntaká rá ñivi ya sa'á kuachi, jee yí'í raa xintíin kuachi kuéntá' ñin musú' ké'en ñivi. ³⁵ Soo ñin musú' ya ké'en ñivi, jee ntuví kúvi kinoo musú' vá níínkání kuvi-i ñin rá tá'án ve'i. Soo máa se'ya tee xín ve'i chi kínóo re' níínkání kúvi re' ñin rá tá'án ve'i. ³⁶ Saájee, retú nu'u' ya kúvi nì' se'ya Ndiosí', nakani núne nì' ráno'ó kene rán xintíin kuachi rán, jee nakuññi' núne nijia rán xintíin

^{8:28} ñin súvì máa ñá'nú ka' naní Ndiosí' kúvi Nu'u' Ví-i.

kuachi rán. ³⁷ Jíní' nì' ya ichiyúkún' Abraham kúvi rán, soo sú sukuán íyó jee, ní'ví' ini' rán ka'ni' rán nu'u', chi ntuví jiá'a rán kivi tu'un káchí' nì' ini' áníma' rán. ³⁸ Nu'u' chi káchí' nì' tu'un ya nxiné'én' tátá' nì' nuun' nì'. Saájee ráno'ó chi sá'a rán tiñu ya nxiné'én' tátá' rán nuun' rán —nkachi' Jesús.

³⁹ Jee nñaxiníko ráa jee nkachi' ráa:

—Tátá' jíí' yana'án rán' kúvi Abraham.

Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Retán' kúvi nijia rán tata' ichiyúkún' Abraham jee yukuán jee sa'a rán tiñu vá'a kuéntá' nsá'a Abraham tiñu vá'a nékúvi. «Soo ntu sá'a rán maa.» ⁴⁰ Soo vitan jee ráno'ó, jee ní'ví' ini' rán ka'ni' rán nu'u', ya kúvi ni ñin tee ya nkachi' ya naá' nuun' rán, ya nteso'o nì' ya nkachi' Ndiosí' nuun' nì'. Abraham chi ntuví nsá'a re' sukuán. ⁴¹ Jee ráno'ó chi sa'a rán tiñu sa'a tátá' rán —nkachi' Jesús.

Saájee nkachi' ráa nuun' re':

—Ránu'u' chi nsú se'ya ná'ví kúvi rán' chi íyó ñin tátá' rán', ya kúvi Ndiosí'.

⁴² Saájee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Jee retán' Ndiosí' kúvi re' tátá' rán, jee kunuun' rán nu'u' nékúvi. Chi nu'u', jee ne nuun' Ndiosí' nkene nì' vaji nì'. Jee nsú jie'e' nkuini maání' jee vaji ni, chisa' maaré' ntají re' nu'u' vaji nì'. ⁴³ Na jie'e' chi ntuví jiáku'un ini' rán rá tu'un káchí' nì' rúja? Chi ntuví kuíni rán chu'un so'o rán rá tu'un ká'án' nì'. ⁴⁴ Chi ráno'ó chi tátá' rán kúvi kuí'na' kúná'nú, chi kuíni rán sa'a rán rá tiñu ya níyo ini' tátá' rán vá sa'a rán. Chi maaré' kúvi re' ya sá'a re' niyi ne tiempú' xí'nañú'ún ya ñakoo ñí'ví ya'á. Jee ni ntuví íñi-i jín ya naá', chi ntuví nú'ún ya naá' ini'-i. Sáa ká'án' re' tu'un tú'ún jee ká'án' re' sánikuá' nasa íyó maaré', chi ya tu'ún ví re' jee kúvi re' tátá' nuun' vaji tu'un tú'ún. ⁴⁵ Jee nu'u' chi káchí' nì' ya naá', jee saáva ntuví jínú' ini' rán nu'u'. ⁴⁶ ¿Né ñin ráno'ó kúvi chikuachi rán nu'u' ré íyó ñin kuachi nì' rúja? Retú ya naá' káchí' nì', ¿na kuvi chi ntuví jínú' ini' rán nu'u' rúja? ⁴⁷ Chi ñívi yí'í nuun' Ndiosí' jee suviráa chú'un ini' ráa rá tu'un re'. Soo ráno'ó chi ntuví

chú'un ini' rán maa, chi ntuví kúvi rán ñivi re' —nkachi' Jesús.

Ya íyó Cristo ne ntiá'an kikoo Abraham

⁴⁸ Saájee nnaixiníko rá ñivi Israel, jee nkachi' raa nuun' Jesús:

—¿Á ntu su vatuni káchí' rán' ya kúvi nú ñin tee ñuun' Samaria^{8:48}, jín ya yí'í ñin kuí'na' ini' nú? —nkachi' raa.

⁴⁹ Jee nnaixiníko Jesús:

—Nu'u' chi ntuví na kuí'na' yí'í ini' nì'. Chisa' íyó ya ñá'nú nuun' nì' nuun' tátá' nì', jee ráno'ó chi ntuví íyó ya ñá'nú nuun' rán nuun' nu'u'.⁵⁰ Soo nu'u' chi ntuví núkú nì' ya nakuetú'ún ñivi nu'u'. Chi íyó ñin ya núkú re' sá'á re' ya kúñá'nú nì' jee maaré' vá sánáa' re' jie'e' nì'i.⁵¹ Máa náa' vá káchí' nì' nuun' rán, ya retú né ni ñin ñivi ya chu'un ini' tu'un nì', jee ni nsá' kuvi' ánima'-a chi koo-o jín Ndiosí' nínkání —nkachi' Jesús.

⁵² Saájee rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel nkachi' raa nuun' Jesús:

—Vitan jee jíní' va'a rán ya yí'í tachi' kíni ini' nú. Chi Abraham jee nì'i'-i, jín suni rá “profeta” ya njí'á Ndiosí' tu'un re' nuun' raa ne yana'án, jee suni nì'i' raa. Jee no'ó chi káchí' nú ya: “né ni ñin ñivi ya chu'un ini' tu'un nì', jee nì' nsá' kuvi'-i”, káchí' nú.⁵³ Jee, ¿á no'ó vá kúñá'nú nú ka' nsú ka' tátá' jí'-ó Abraham ya nì'i' re' résa? Jee, ¿á kúñá'nú nú ka' nsú ka' rá “profeta” ya suni nì'i' raa rúsa? Jee no'ó ¿né ñin kúvi nú kúní' nú rúja? —nkachi' raa.

⁵⁴ Saájee nnaixiníko Jesús:

—Retán' nu'u' nákuetú'ún nì' maání' jee ntuná' yíyá'vi ya nákuetú'ún nì' maání'. Maá tátá' nì' kúvi ya nákuetú'ún re' nu'u'. Jee maaré' kúvi ya káchí' rán ya Ndiosí' rán kúvi re'.

⁵⁵ Soo ni ntuví jíní' rán ini' re'. Soo nu'u' chi jíní' va'a nì' ini'

^{8:48} Nkuniichi' rá ñivi Israel né'yá raa rá ñivi Samaria.

re'. Jee retú kachi' ni' ya ntuví jíní' ni' re', saájee kuvi ni' iin tee tú'un nékúvi kuéntá' ráno'ó. Soo jíní' va'a ni' ini' re', jee chú'un ini' ni' tu'un re'. ⁵⁶ Jee tátá' jí' rán Abraham nkusi' nasíkuiti' ini' re' ya kuni' re' kivi' kiji ni' ini' ñiví ya'á. Jee nini' re' maa, jee nkusi' nasíkuiti' ini' re' —nkachi' Jesús.

⁵⁷ Saájee rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi Israel nkachi' raa nuun' re':

—Ni uvixiko uji' kuiya' ntiá'an kenta kuiñi nú jee, ¿á nini' nú Abraham rúja?

⁵⁸ Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Máa náa' vá káchí' ni' nuun' rán, ya ne ntiá'an ka' kaku Abraham, jee ya íyó nu'u' ^{8:58} —nkachi' Jesús.

⁵⁹ Saájee nke'en raa yuu' sáva kuun raa re'. Soo ñakiyu'u' Jesús, [jee njiá'a re' ma'ñú nuun' íñi rá ñivi vá], jee nkene yu'u' re' chíké'i ini' veñu'un ká'nú jee kuá'an' re'.

Xínúvi Jesús iin tee kuáa

9 ¹ Jee sáa kuajia'a Jesús, jee nini' re' iin tee kuáa ne nkaku-u. ² Jee rá tee súkuá'a re' raa níkatu'un raa re', jee nkachi' raa:

—Mestrú', ¿né iin nsa'á kuachi, á tee ya'á áxí tátá' re' jín náná' re' nsa'á kuachi, ya nkaku kuáa re'? —nkachi' raa.

³ Jee nñaxínkó Jesús:

—Nsú jje'e' ya nsa'á tee ya'á kuachi ni nsú jje'e' tátá' re' jín náná' re' kúvi-i, chisa' nkaku re' sukuán sáva stúvi Ndiosí' nuun' rá ñivi rá tiñu ñá'nú ya sa'á re' nuun' tee ya'á.

⁴ Maáórán íyó sa'á-ó tiñu maáré' ya nchuihí re' nu'u' vaji ni', ^{9:3-4} ni kúvi kuéntá' nuví, chi kiji tiempú' kuéntá' nuun' neen' kuéntá' yakuáá' jee ni iin ñivi nkúvi satíñú ka'. ⁵ Chí ni

^{8:58} Rá tu'un ya'á kúvi: Nu'u' Ví-i ya kúvi iin súv' naní Ndiosí'. Máa ñá'nú ka' kúvi súv' vá.

^{9:3-4} Áxí kúvi kachi'-ó: nsú jje'e' ya nsa'á tee ya'á kuachi ni nsú jje'e' tátá' re' jín náná' re' kúvi-i. Soo sáva stúvi Ndiosí' nuun' rá ñivi rá tiñu ñá'nú ya sa'á re' nuun' tee ya'á, jee maáórán íyó sa'á-ó tiñu maáré' ya nchuihí re' nu'u' vaji ni'.

née' nì' nuun' ñìvì ya'á, jee ñu'un' kúvi nì' nuun' rá ñìvì ñìvì ya nstúún' nì' ini' ánima' ráa —nkachi' Jesús.

⁶ Jee sáá nkuvi nkachi' re' sukuán, jee ntiesii re' nuun' ñu'ún, jee nsá'á re' ne'yu' jín ntésíí re'. Jee nkiin' re' ne'yu' vá nuun' rá nchinúún tee kuáá vá. ⁷ Jee nkachi' re' nuun' tee vá:

—Kuá'án nakete nú nuun' nú nuun' “pila” naní Siloé nuun' ñu'ún nute.

(Tu'un Siloé kuíni kachi': ya nchuichí.)

Saájee kua'an' tee kuáá vá, jee nnakete-e nuun'-u, jee nnunijin' rá titi nchinúún-u jee nnikó-o kuano'on'-o. ⁸ Saájee rá ñìvì ya née' yatin nuun' née' ve'i re', jín rá inka ñìvì ya nini' ráa maa nékúvi ya nikan' re' kuta'vì', jee jíkátu'ún tá'án ráa, jee nkachi' ráa:

—¿Á nsú tee ya'á kúvi ya jiákunee' ya'á jee jíkán'-a kuta'vì'-i? —nkachi' ráa.

⁹ Jee sava ráa ka' káchí':

—Suvire' kúvi-i.

Jee sava rá inka ka' káchí':

—Ntuví. Soo kua' íyó tee kuáá vá sukuán íyó-o —nkachi' ráa.

Jee nkachi' tee vá:

—Nu'u' kúvi-i.

¹⁰ Saájee nkachi' rá ñìvì vá nuun' re':

—¿Nasa nkuvi jee nnunijin' rá titi nchinúún nú rúja?

¹¹ Jee nnaxiníko re':

—Tee ya naní Jesús vá, nsá'á re' ne'yu', jee nkiin' re' maa rá nchinúún nì', jee nkachi' re' nuun' nì' ya kuá'án nuun' pila nute Siloé, jee nakete nú nuun' nú. Jee ña'an' nì', jee nnakete nì' nuun' nì', jee nnakune'yá nì' —nkachi' re'.

¹² Jee nīkatu'ún ráa re', jee nkachi' ráa:

—¿Né nú' íyó tee ya'á rúja?

Jee nkachi' re':

—Ntuví jíní' nì' —nkachi' re'.

**Rá tee “grupo” “fariseo” xíná'má' raa
tee kuáá ya nxínúvi Jesús**

¹³ Saájee ñanaka rá ñivi vá tee ya nkuvi tee kuáá nékúvi nuun' rá tee “grupo” “fariseo”. ¹⁴ Jee kivi' nájiávi kúvi kivi' sáa nsa'á Jesús ne'yu' vá ya ñatínú re' jee nna'sa'á nijin' re' nuun' tee kuáá vá. ¹⁵ Jee tukuni rá tee “fariseo” vá nikatu'ún raa máá tee vá nasa nkuvi jee nnakune'yá re'. Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Ntee Jesús ne'yu' nuun' rá nchinúún ni', jee nnakete ni' nuun' ni', jee nkuvi nnakune'yá ni' —nkachi' tee ya nnakune'yá vá.

¹⁶ Saájee sava rá tee “fariseo” vá nkachi':

—Tee vá nsú ne nuun' Ndiosí' vaji re', chi ntuví néñu'un re' kivi' nájiávi.

Jee sava rá inka ka' nkachi':

—¿Nasa kúvi sa'á tee íyó kuachi seña anasí íí' su'va rúja? —nkachi' raa.

Jee sín sín jiáni ini' iin inka raa jie'e' Jesús. ¹⁷ Saájee tukuni nkachi' raa nuun' tee nkuvi tee kuáá vá:

—¿Nasa káchí' no'ó jie'e' tee ya nsa'á ya nnunijin' rá titi nchinúún nú?

Jee nkachi' tee ya nkuvi tee kuáá vá:

Kúvi re' iin “profeta” ya njiá'a Ndiosí' tu'un-u nuun' re' —nkachi' tee vá.

¹⁸ Soo ntuví jínú' ini' rá tee kúná'nú nuun' ñuun' Israel ya nkuvi tee vá iin tee kuáá jee nnakune'yá re', nekuá' nkana raa táá' jín náán' tee ya nnakune'yá vá. ¹⁹ Jee nikatu'ún raa rává, jee nkachi' raa nuun' rává:

—¿Á se'ya rán kúvi tee ya'á, ya káchí' rán ya nkaku kuáá re'? Saájee, ¿nasa nkuvi ya náku'e'yá re' vitan résa? —nkachi' rá “fariseo” vá.

²⁰ Saáva nnaxiní'kó táá' re' jín náán' re' jee nkachi' raa:

—Jíní' rán' ya se'ya rán' kúvi tee ya'á, jee nkaku kuáá re'.

²¹ Soo vitan jee ntuví jíní' rán' nasa nkuvi ya náku'e'yá re', ni ntuví jíní' rán' né iin nsa'á ya nnunijin' rá nchinúún re'.

Kakatu'ún rán maaré', kuíká' chi tee ya ná'nú kúvi re' jee maaré' kúvi kachi' re' jie'e' maaré' —nkachi' táá' re' jín náán' re'.

²² Jee rá tu'un ya'á nkachi' táá' re' jín náán' re' chi yú'ví rá né'yá ráa rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel, chi ya nnatú'ún rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel vá ya retú né ni iin ñivi jiá'ayu'ú ya Jesús kúvi Cristo, ya nchüichí Ndiosí' maa sáva tatúni'-i nuun' ñiví, yukuán jee tava' ráa ñivi vá rá veñu'un lúlí, jee nsá' ku'va ráa ka' kivi ñivi vá ini' veñu'un yukuán.

²³ Jee saáva nkachi' táá' re' jín náán' re' ya: “Kakatu'ún rán maaré', kuíká' chi tee ya ná'nú kúvi re'.”

²⁴ Saájee ya úv'í íchí tukuni nñakana ráa tee ya nkuvi tee kuáá vá, jee nkachi' ráa nuun' re':

—Nakuetú'ún Ndiosí' jie'e' ya kachi' nú ya naá' ichinúún' re', chi jíní' rán' ya tee vá jee tee kuachi kuvi-i —nkachi' ráa.

²⁵ Saájee nñaxiní'ko re':

—Ntúv'í jíní' nì' retú tee íyó kuachi kúvi tee yukuán. Kuachi vá jíní' nì' iin tiñu ni, ya nkuvi nì' iin tee kuáá nékúvi, jee ntañú'ún jee né'yá nì'.

²⁶ Saájee nkachi' ráa nuun' re':

—¿Ná nsá'á re' jín no'ó? ¿Nasa nsá'á re' nnunijin' rá nchinúún nú rúja? —nkachi' ráa.

²⁷ Jee nñaxiní'ko re' nuun' ráa:

—Ya nkachi' nì' maa nuun' rán, jee ntúv'í ntíin kuéntá' rán maa. ¿Ná jie'e' chi kuíni rán tesó'o tuku rán tu'un káchí' nì'? ¿Á nsá' suni kuíni rán kunikin' rán maa sáva sukuá'a-a ráno'ó rúja? —nkachi' re'.

²⁸ Saájee ntenuun' ráa re', jee nkachi' ráa:

—No'ó chi vá níkin' nú sukuá'a tee vá no'ó. Soo ránu'u' chi káníjiá rán' Moisés chi níkin' rán' tu'un re' jee sukuá'a rán' maa. ²⁹ Ránu'u' chi jíní' rán' ya nka'an' Ndiosí' jín Moisés. Soo jie'e' tee yukuán, chi ni ntúv'í jíní' rán' né nú' vaji re' —nkachi' ráa.

³⁰ Saájee nñaxiní'ko tee vá, jee nkachi'-i nuun' ráa:

—Na̱ ka' x̱tíví-i x̱inì' nì' ya ntuví jíní' rán ne nú' vaji re', soo nsa'á re' nnunijin' rá nchinúún nì'. ³¹ Jee jíní'-ó ya Ndiosí' ntuví ṯin kuéntá' re' rá tu'un jíkán' tá'vì' rá ñiví íyó kuachi nuun' re'. Soo retú ìin ñiví ya ñúyú'vì ini'-i Ndiosí', jee retú sá'a-a ya sáni kuíni re', saájee ṯin kuéntá' re' maa. ³² Chi ne tiempú' x̱í'nañú'ún ya ñakoo ñiví ya'á jín ne ntañú'ún, jee ni ntuví jíní' kuití'-ó ya nnunijin' rá nchinúún ìin ñiví ya nkaku kuáá. ³³ Jee retán' nsú ne nuun' Ndiosí' vaji tee ya'á, ntuná' kúvi sa'á re'.

³⁴ Saájee nna̱xiníko raa, jee nkachi' raa nuun' re':

—No'ó chi ne ḵivì' nkaku nú jee ne íyó chitú kanáa no'ó jín kuachi. Jee, ¿á no'ó x̱iné'én' nú nuun' ránu'u' rúja? —nkachi' raa, jee íchí ntava' raa re' ini' veñu'un lúlí vá ya ni ntu jiá'a raa ka' ḵiví re' maa.

Tu'un ká'án' j̱ie'e' rá ñiví ya kúvi kuéntá' kuáá raa

³⁵ Jee nteso'o Jesús ya íchí ntava' raa tee vá veñu'un lúlí. Jee sáa nna̱ketá'án Jesús maa, jee nkachi' re' nuun'-u:

—¿Á kúneí ini' nú se'ya Ndiosí' ya nkenta kúvi se'ya ñiví ñiví?

³⁶ Jee nna̱xiníko tee vá, jee nkachi'-i:

—¿Né ìin kúvi re', kátáta, sáva kuneí ini' nì' maa?

—nkachí-i.

³⁷ Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Ya nini' nú maa, chi nu'u' ya ká'án' jín nú kúvi-i

—nkachi' Jesús.

³⁸ Saájee nkachi' tee vá:

—Kúneí ini' nì' no'ó, Ito'o' nì' —nkachi'-i, jee nneñu'un-u Jesús.

³⁹ Jee nkachi' Jesús:

—Nu'u' jee vaji nì' ini' ñiví ya'á, sáva kenta sanáa' nì' kuachi ñiví ñiví ya'á. Chi rá ñiví ya kuéntá' kuáá, jee vaji nì' sáva ḵiku'un ini' raa ya naá' j̱ie'e' nu'u', kuéntá' nakune'yá raa. Jee sáva raa ñiví ya jiáni ini' raa ya jiáku'un ini' raa ya naá' jee kenta kuéntá' kukuáá raa.

⁴⁰ Jee sava rá tee ya yí'í nuun' "grupo" "fariseo" vá ya íní raa nuun' íní Jesús, jee nteso'o raa tu'un ya'á ya nkachi' Jesús, jee nkachi' raa nuun' re':

—¿Á suni ránu'u' kúvi rán' kuéntá' tee kuáá résa? —nkachi' raa.

⁴¹ Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Retán' kúvi rán kuéntá' tee kuáá, saájee nsá' kuniso rán kuachi rán. Soo jie'e' ya káchí' rán ya "né'yá rán" jee kínóo kuachi rán jín rán —nkachi' Jesús.

Tu'un ká'án' jie'e' náka Jesús ñivi re' kuéntá' rá lanchi

10

¹ Jee nkachi' Jesús:

—Máa naa' vá káchí' nì' nuun' rán ya retú ìin tee jee ntuví kívi re' nuun' kúvi yuvé'í ìin kúrá' rá lanchi, chisa' inka ichi nuun' kúvi ìka' kúrá' nava re' kivi re', jee tee vá tee kuí'ná kúvi re'. ² Soo tee ya kívi re' yuvé'í kúrá' lanchi, jee tee ya sa'á sukuán, jee maaré' kúvi ìto'o' xí rá lanchi vá ya náka-a rává. ³ Jee tee ya kúmí yuvé'í kúrá' lanchi, jee jíne re' yuvé'í sáva kivi tee vá. Jee náku'ni' rá lanchi re' tachi' ká'án' re', jee sáá nákana re' rá lanchi maaré' jee ká'án' re' súvi ta ìin rátí', jee tává' re' rátí' ini' kúrá'. ⁴ Jee sáa ya ntava' re' ntáká rá lanchi maaré', jee yósó' re' ichinúún' rátí', jee níkin' rátí' yata' re' ku'a'an' rátí', chi náku'ni' rátí' tachi' ká'án' re'. ⁵ Soo ìin ñivi ya ntuví jíní' rátí' maa jee ntuné níkin' rátí' maa, chisa' kene kunu rátí' nuun' ñivi vá, chi ntuví náku'ni' rátí' tachi' ká'án' ñivi vá ya ntu jíní' rátí'.

⁶ Jee tu'un ya'á nkachi' Jesús nuun' raa ya kúnkunuún ká'án'-a jie'e' maaré' jín rá ñivi re'. Soo ni ntuví ñaku'un ini' raa na jie'e' kúvi ya nkachi' re' nuun' raa.

Kúvi Jesús kuéntá' ìto'o' xín rá lanchi ya náka va'a-a rátí'

⁷ Saájee tukuni nkachi' Jesús:

—Máa naa' vá káchí' nì' nuun' rán ya nu'u' kúvi nì' kuéntá' yuvé'í kúrá' nuun' nene nívi rá lanchi. ⁸ Ntaká rá tee ya nkiji

ráa ne xí'na ka' sáa ntiá'an kiji nì', jee nkachi' ráa ya nkuvi ráa ìto'o' xín rá ñivi nì', jee ntáká ráa kúvi kuéntá' tee kuí'ná. Soo rá ñivi nì' ya kúvi ráa kuéntá' lanchi nì', jee ntu ntáin kuéntá' ráa ya nkachi' rá tee vá. ⁹ Soo nu'u' chi kúvi nì' kuéntá' iin yuvé'í. Jee retú kivi né ni iin ñivi na'á Ndiosí' jie'e' nì', jee nanitá'ví-i. Kúvi-i kuéntá' lanchi nì' ya néne nívi jee nì'in' tì' ite' kaji' tì'.

¹⁰ Tee kuí'ná kiji re' sáva kuachi máa sa'á kuí'ná re', ka'ni' re', jee xináán' re'. Soo nu'u' vaji nì' sáva kúvi nì'in' rá ñivi nì' ya kuteku' ráa jín Ndiosí' nínkání jee na ka' vii' ka' kue'nu ráa jín Ndiosí' ichi re' ñiví ya'á.

¹¹ Jee nu'u' chi kúvi nì' kuéntá' ìto'o' va'a xí rá lanchi, ya náka va'a nì' rátí'. Chi tee ya náka va'a re' rá lanchi re' asúnika' ne kuvi' re' jie'e' rátí' ya náka va'a re' rátí'. ¹² Soo musú' ya íyó ya'vi re' jee kúmí re' rátí', jee nsú ìto'o' xí rá lanchi vá kúvi re', chi nsú lanchi maáré' kúvi rátí'. Sáa jíní' re' ya vaji iin vá'ú' jee xínóo re' rá lanchi jee jínu re' kuá'an' re'. Jee vá'ú' vá chi tiin tì' rá lanchi, jee síkúténuun tì' rátí'. ¹³ Jee sukuán jínu re' chi kúvi re' musú' ya íyó ya'vi, jee ntúná' ítú ini' re' né'yá re' rá lanchi.

¹⁴ Jee nu'u' chi kúvi nì' kuéntá' ìto'o' va'a xí rá lanchi, ya náka va'a nì' rátí'. Jee jíní' va'a nì' ini' rá ñivi maání', ya kúvi ráa kuéntá' lanchi nì', jee suni' jíní' va'a rá ñivi maání' ini' nu'u'. ¹⁵ Kuéntá' tátá' nì', chi jíní' va'a re' ini' nu'u', jee suni jíní' nì' ini' tátá' nì'. Jee ku'va nì' maání' kuvi' nì' sáva sikáku nì' rá ñivi nì' ya kúvi ráa kuéntá' lanchi nì'. ¹⁶ Jee suni íyó ñivi inka nación ya kúvi ráa kuéntá' lanchi nì' ya ntu yí'í rátí' kúrá' ya'á. Jee suni íyó kinake'en nì' ráa ñivi ráa xintíin nì'. Jee tesó'o' ráa tachi' ká'an' nì'. Jee iin ni métú'ún ñivi nì' nunká'nú koo. Jee métú'ún ni xí ìto'o' ráa koo kunaka nì' ráa. ¹⁷ Jee saáva núnúun' tátá' nì' nu'u', chi ku'va nì' maání' kuvi' nì' sáva xináteku' iì' tuku nì' maání'. ¹⁸ Chi ni iin ñivi ntuví kuvi ka'ni' ráa nu'u', chisa' maání' ví ya jiá'ayu'ú nì' ya kuvi' nì'. Chi níso nì' tiñu ñá'nú íí' nì'in ya jiá'ayu'ú nì' ya kuvi' nì', jee suni níso nì' tiñu ñá'nú íí' nì'in ya xináteku' iì' tuku nì'

maání'. Chi sukuán ntatúní' tátá' nì' nuun' nì' ya sa'á nì'
—nkachi' Jesús nuun' ráa.

¹⁹ Jee tukuni sín sín íñí ìin inka rá tee kúñá'nú nuun' Israel
jie'e' rá tu'un ya'á ya nkachi' Jesús. ²⁰ Jee kue'e' ráa nkachi':

—Tachi' kini yí'í ini' re', jee sáná xíni' re' vá ká'án' re'
sukuán. ¿Na kuvi chi tésó'o rán nuun' ká'án' re'? —nkachi'
ráa.

²¹ Soo sava ráa ka' nkachi':

—Rá tu'un ya'á nsú tu'un ká'án' ìin tee ya yí'í kuì'na' ví-i.
¿Á kúvi nasa'á kuì'na' nunijin' nchinúún ìin tee kuáá rúja?
—nkachi' ráa.

Rá tee kúñá'nú nuun' Israel kúníichi' ráa né'ya ráa Jesús

²² Máa tiempú' kúvjin, jee nsa'á rá ñivi viko nuun' ñuun'
ká'nú Jerusalén, ya náku'un ini' ráa kivi' nna'sa'á ráa ya
nna'kuatíñú íí' veñu'un ká'nú nuun' Ndiosí' ya íí' nkuvi-i tuku-
u. ²³ Jee jíkanuun Jesús chíké'i ini' veñu'un vá ma'ñú yúvé'i
nuun' naní yúvé'i Salomón. ²⁴ Jee rá tee kúñá'nú nuun' Israel
nkutiyu' ráa nuun' Jesús, jee nkachi' ráa:

—¿Nasa ka' tiempú' vá íyó chu'un níní nú ini' rán'? Retú
no'ó ví máá Cristo, jee kachi' kájí maa nuun' rán'.

²⁵ Jee nna'xiníko Jesús nuun' ráa:

—Ya nkachi' nì' maa nuun' rán, soo ntuví jínú' ini' rán maa.
Jee rá tiñu va'a anasí ya sá'á nì' nuun' súví tátá' nì', jee rá
ya'á jiá'a ya naá' jie'e' nu'u'. ²⁶ Soo ráno'ó chi ntuví ínú' ini'
rán maa, chi nsú ñivi nì' kúvi rán, ya kúvi kuéntá' lanchi nì'.
²⁷ Chi rá ñivi nì' ya kúvi ráa kuéntá' lanchi nì', jee suviráa vá
tésó'o ráa tachi'yu' nì'. Jee jíní' va'a nì' ini' ráa. Jee níkin' ráa
nu'u'. ²⁸ Jee ku'va nì' nuun' ráa ya kuteku' ráa níínkání jín
nu'u', soo ni nsá' kuvi' ánima' ráa chi koo ráa jín Ndiosí'
níínkání, jee ni ìin ntuná' kanee'-e rá ñivi vá na'á nì'. ²⁹ Chi
máá tátá' nì' ya nna'tají re' rá ñivi vá nuun' nì', jee maaré' ví
ya kúñá'nú nasíkuiti' ka' nuun' ntaká, jee ni ìin ntu kúvi

nakanee'-e rá ñivi vá na'á re'. ³⁰ Chi nu'u' jín tátá' nì', jee ìin nì' kúvi rán' —nkachi' Jesús.

³¹ Saájee rá tee kúñá'nú nuun' ñuun' Israel nna'ke'en tuku ráa yuu' sáva kuun ráa maa Jesús. ³² Jee nna'xiní'kó Jesús nuun' ráa:

—Ya nstúvi nì' kue'e' ví'í tiñu va'a nuun' rán, ya ntaji tátá' nì' nuun' nì' sa'á nì'. ¿Jee jie'e' né ìin rá tiñu vá'a ya'á kúvi ya kuun rán yuu' nu'u' rúsa? —nkachi' Jesús.

³³ Jee rá tee kúñá'nú nuun' ñuun' Israel nna'xiní'kó ráa nuun' Jesús:

—Nsú jie'e' ìin tiñu va'a nsa'á nú kúvi ya kuun rán' yuu' no'ó, chisa' jie'e' ya ká'án' nú tuní'vá'a jie'e' Ndiosí' kúvi ya kuun rán' yuu' no'ó. Chi no'ó ya kúvi nú tee, jee káchí' nú ya kúvi nú Ndiosí' —nkachi' ráa.

³⁴ Jee nna'xiní'kó Jesús nuun' ráa:

—Yí'í xintíin rán tutu' íí' ya níso ley. ¿Á nsú nuun' tutu' íí' vá káchí' Ndiosí': “Nkachi' nì': Ndiosí' kúvi rán”, rúja? ³⁵ (Jee nkúvi sijíta-ó tu'un Ndiosí' níso nuun' tutu' íí'.) Jee njia'a Ndiosí' tu'un re' nkenta tu'un vá nuun' rá ñivi, jee nuun' nkachi' Ndiosí' ya kuéntá' ndiosí' kúvi rá ñivi nuun' nkenta tu'un re', ³⁶ soo nuun' nkachi' re' sukuán jie'e' ráa, saájee jie'e' nu'u', ya tátá' nì' Ndiosí' chi nsa'á sín re' nu'u' kitíñú nì' sa'á nì' tiñu re' jee nchuichí re' nu'u' vaji nì' ini' ñivi ya'á, jee ráno'ó, ¿naja kúvi káchí' rán ya ká'án' niva'a nì' jie'e' Ndiosí', jie'e' ya nkachi' nì': “Kúvi nì' se'ya Ndiosí'”, rúja? ³⁷ Retú ntuví sá'á nì' rá tiñu sá'á tátá' nì', jee koto jínú' ini' rán nu'u'. ³⁸ Soo retú sá'á nì' tiñu re', asú' ntuví jínú' ini' rán nu'u', íyó inu' ini' rán ya tiñu tátá' nì' ví rá tiñu sá'á nì', sáva kuká'nú ini' rán jee xiní'in rán kuni' rán ya yí'í tátá' nì' ini' nì' jín ya yí'í nì' ini' tátá' nì' —nkachi' Jesús.

³⁹ Saájee tukuni nnukú ráa tiin ráa Jesús, soo nkaku re' xintíin ráa, jee kuá'an' re'.

⁴⁰ Jee kuá'an' tuku Jesús kuano'on' re' íyo ka' ichi yúnteká'nú Jordán, nuun' nsikuánuté Juan rá ñivi ne xí'nañú'un nékúvi. Jee nkinoo Jesús nnee' re' yukuán. ⁴¹ Jee

kue'e' rá ñivi kenta nuun' néé' re', jee nkachi' ráa jín iin inka ráa:

—Máa náá' kúvi nijia ya Juan jee ni' ntuví nsá'á re' ni iin seña anasí, soo ni'i rá tu'un ya nkachi' re' jie'e' tee ya'á kúvi ya naá' nijia —nkachi' ráa.

⁴² Jee nuun' íñi re' yukuán kue'e' rá ñivi nkenta kunei ini' ráa Jesús.

Sáa ni'i' Lázaro

11 ¹ Jee niyo iin tee naní Lázaro ya kú'ví' re'. Kúvi re' tee ñuun' Betania ya kúvi ñuun' María jín ku'ví' ña Marta. ² (Jee María ví ña'an ya nchi'i ña “aceite” ya jiá'án' vixi' jie'e' Ito'o'-ó, jee nxináchi ña jie'e' re' jín ixi xíní' ña. Jee kúvi ña ku'va Lázaro ya kú'ví' re'.) ³ Saájee nchuichí rá ku'va re' tu'un kuá'an' nuun' Jesús, jee nkachi' ráña:

—Ito'o', tee ya ñúnúun' nú kú'ví' re'.

⁴ Jee sáa nteso'o Jesús rá tu'un ya'á, jee nkachi' re':

—Kue'i' ya'á jee nsú kue'i' kuvi' re' kuvi-i. Chisa' sáva stúvi-i ya kúñá'nú nasíkuiti' Ndiosí', sáva jie'e' vá kuni' rá ñivi ya kúñá'nú ni' ya kúvi se'ya Ndiosí' —nkachi' Jesús.

⁵ Jee ñúnúun' Jesús Marta jín ku'ví' ña María jín ku'va ráña Lázaro. ⁶ Sáa teso'o Jesús ya kú'ví' Lázaro, soo nkinoo ka' Jesús uvi' kivi' nuun' néé' re'. ⁷ Jee kuire nkachi' re' nuun' ráa tee súkuá'a re' ráa:

—Kí'in' tuku-órán nuun' ñuun' Judea —nkachi' re'.

⁸ Jee nkachi' rá tee súkuá'a re' ráa nuun' re':

—Mestrú', sukuán yatin ni ya nkuini rá tee kúñá'nú nuun' ñivi Israel kuun ráa yuu' no'ó jee, ¿á tukuni kuíni nú ya kí'in' nú yukuán, rúja? —nkachi' ráa.

⁹ Jee nnaixiníko Jesús jee nka'an' re' jie'e' ya íyó sa'á re' tiñu tátá' re' sáa íyó tiempú' kuéntá' íyó ni nuvi':

—¿Á nsú uxu' uvi' horá ya iin nuví, rúja? Retú né ni iin ñivi jka-a ni kúvi nuví, jee ntu kákí'i jie'e'-e, chi né'yá-a ñu'un' túun' nuun' ñivi ya'á.

¹⁰ Soo ñivi ya jíka yakuáá' jee kákí'i jie'e'-e, chi ntuvi nijin' nuun'-u né iin ichi kuá'an'-a —nkachi' Jesús.

¹¹ Jee sáá nkuvi nkachi' re' ya'á, jee nkachi' re' nuun' raa: —Lázaro, tee ya maní' jín-orán, kíkí' re', soo kị'in' nị' kixinóto nị' re' —nkachi' Jesús.

¹² Saájee nkachi' rá tee súkuá'a re' raa:

—Ito'o', retú kíkí' re', jee nuvi va'a re' —nkachi' raa.

¹³ Soo nkachi' Jesús nuun' raa sukuán jie'e' ya nị'i' Lázaro. Soo rá tee súkuá'a re' raa nka'vi ini' raa ya kuachi kíkí' nijia Lázaro ni. ¹⁴ Saájee nkachi' kájí Jesús nuun' raa:

—Ya nị'i' Lázaro. ¹⁵ Jee kúsí' ini' ánima' nị' ya ntuví néé' nị' yukuán, chi íyó va'a nuun' ráno'ó, chi sáva jinu' va'a ka' ini' rán. Jee ntañú'ún nkó'ón'-órán kịne'yá-ó re' —nkachi' Jesús.

¹⁶ Saájee Tomás, ya suni naní re' kuatí', jee nkachi' re' nuun' rá tá'an ya súkuá'a nkáá re' jín raa jín Jesús:

—Suni nkó'ón'-órán ranika' sáva kuvi' nkáá-órán jín re' —nkachi' Tomás.

Jesús ví ya sá'á ya nateku' ii' ñivi jín ya kuteku' raa níinkání jín Ndiosí'

¹⁷ Jee sáá nkenta Jesús nuun' ñuun' Betania, jee nkuká'nú ini' re' ya ya nkuvi kumí' kivi' ya nse'í raa Lázaro ini' yavi' kava. ¹⁸ Ñuun' Betania vá káá yatin-i jín ñuun' ká'nú Jerusalén, yatin uní' kilometro ni ví-i ya kújíká káá raa. ¹⁹ Jee kue'e' ví'í rá ñivi Israel yukuán nkenta raa nuun' néé' Marta jín María, sáva nasa'á neí raa ini' ráña, jie'e' ya ní'i' ku'va ráña. ²⁰ Saájee sáá nteso'o Marta ya váji Jesús, jee nkene ña kuata'an' ña re'. Soo María nkinoo ña ve'i. ²¹ Saájee nkachi' Marta nuun' Jesús:

—Ito'o', retán' nnee' nú ya'á, jee vāni nkuví' ku'va nị' nékúvi. ²² Soo ne vitan jee jíní' nị' ya ntaká ya kakan' nú nuun' Ndiosí', jee taji re' maa nuun' nú —nkachi' ña.

²³ Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Nateku' ii' ku'va nú nakoo re' —nkachi' Jesús.

²⁴ Jee nkachi' Marta nuun' Jesús:

—Jíní' nì' ya nateku' iì' tuku ku'va nì' nakoo rē' kene rē' nteñu rá ní'i', sáá nateku' iì' kuáiyó rá ñivi ní'i', ne sáá kenta kivi' nuun' ní'i —nkachi' ña.

²⁵ Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Nu'u' kúvi ya sa'á nì' ya nateku' iì' ñivi nakoo ráa kene ráa nteñu rá ní'i' jín ya sa'á nì' ya kuteku' ráa níínkání jín Ndiosí'. Jee rá ñivi ya kúneí ini' ráa nu'u', jee súnika' kuvi' ráa, jee kuteku' ráa jín Ndiosí' níínkání. ²⁶ Jee ntaká rá tékú' jee kúneí ini' ráa nu'u', ni nsá' kuvi' ánima' ráa chi koo ráa jín Ndiosí'. ¿Á jínú' ini' nú rá tu'un ya'á? —nkachi' Jesús.

²⁷ Jee nkachi' ña nuun' rē':

—Saá, Ito'o', jínú' ini' nì' ya no'ó kúvi nijia máá Cristo ya kúvi se'ya Ndiosí', ya káchí' nuun' tutu' íí' ya kiji nú ini' ñiví ya'á —nkachi' ña.

Ná'yú' Jesús íñí rē' ichinúún' kava nuun' yí'í sé'í Lázaro ini'-i

²⁸ Jee sáá nkuvi nkachi' Marta sukuán, jee kuakana ña ku'vì' ña María, jee nkachi' yu'u' ña nuun'-u:

—Máá mestrú' íyó rē' ya'á jee kána rē' no'ó —nkachi' Marta.

²⁹ Jee sáá nteso'o María rá tu'un ya'á, jee ntañú'ún kuiti' nnakuini' ña jee kuá'an' ña nuun' Jesús. ³⁰ Jee ni ntiá'an ka' kivi' Jesús nuun' ñuun', chi íñí iì' rē' nuun' ñata'an Marta rē'.

³¹ Saájee rá ñivi Israel ya néé' jín ña ini' ve'í ña jee nasa'á neí ráa ini' ña, jee sáá nini' ráa ya numíji'í' nnakuini' ña jee nkene ña, jee nchinikin' rávā ña, chi nka'vi ini' ráa ya kuá'an' ña nuun' kava nuun' nse'í ráa ku'va ña sáva kuna'yu' ña yukuán.

³² Saájee nkenta ña nuun' íñí Jesús, jee nxinániso ña maaña rá jiē'e' rē', jee nkachi' ña nuun' rē':

—Ito'o', retán' néé' nú ya'á, jee vāni nkuví' ku'va nì' nékúvi —nkachi' ña.

³³ Saájee sáá nini' Jesús ya ná'yú' ña, jín rá ñivi Israel ya kútá'án jín ña nkenta ráa yukuán ná'yú' ráa, jee nkuníní ini' ánima' re' jee nnukuéká' ini' re'. ³⁴ Jee nkachi' re':

—¿Né nú' nchi'i rán re'?

Jee nkachi' ña:

—Ito'o', nkó'ón'-ó jee kuni' nú —nkachi' ña.

³⁵ Jee nna'yu' Jesús. ³⁶ Saájee nkachi' rá ñivi Israel vá:

—Kune'yá rán, na ka' ññunūun' re' ka' maa —nkachi' ráa.

³⁷ Soo sava ka' rá ñivi vá nkachi':

—Tee ya'á jee nkuvi nsá'á re' ya nnunijin' rá titi nchinúún tee kuáá. Jee, ¿á suni kúvi sa'á re' ya nkuví' Lázaro ya'á nékúvi? —nkachi' ráa.

Nxináteku' Jesús Lázaro

³⁸ Jee tukuni nkuníní ini' Jesús, jee nkanta re' nuun' ve'i nīyī nuun' nse'í ráa Lázaro ya kúvi iin yavi' kava, jee yu'ú kava vá nási' iin yuu' ká'nú. ³⁹ Jee nkachi' Jesús:

—Xitá rán yuu' ya'á —nkachi' re'.

Jee Marta, ya kúvi ku'va tee ya ní'i' vá, nkachi' ña:

—Ito'o', ya jiá'án' ví'í re' chi ya nkuvi kumī' kīvī' ya ní'i' re'.

⁴⁰ Soo nkachi' Jesús:

—¿Á nsá' nkachi' nī' nuun' nú ya retú jínú' ini' nú nu'u' jee kuni' nú ya kúñá'nú nasíkuiti' ví Ndiosí'? —nkachi' Jesús.

⁴¹ Saájee nxitá ráa yuu' nuun' yí'í tee ní'i' vá. Jee nnane'en nuun' Jesús, jee nnakune'yá re' ne sūkún, jee nkachi' re':

—Tátá' nī', táji nī' ya kuta'vi' nī' nuun' nú, chi ntiin kuéntá' nú nuun' tu'un nkachi' nī'. ⁴² Jee nu'u' chi ya jíní' nī' ya sukuáni tésó'o nú ya káchí' nī'. Soo nkachi' nī' sukuán, jie'e' ya kuvi ya vá'a rá ñivi ya íñí ya'á, sáva jínú' ini' ráa ya no'ó nchūichí nú nu'u' vaji nī' sa'á nī' tiñu nú.

⁴³ Jee sáá nkachi' Jesús sukuán, jee nkanajín nī'in re':

—Lázaro, kene iñā'! —nkachi' re'.

⁴⁴ Jee Lázaro, ya ní'i' re', nkene re' ne yavi' nuun' yí'í re', jee yísukun' rá na'á re' jín rá jie'e' jín tirá' sa'ma kuíjín, jee

suní yísukun' sa'ma nuun' re' ranika'. Jee nkachi' Jesús nuun' rá ñivi:

—Nanají rán rá sa'ma ya yísukun' re', jee siaá' rán re' kị'in' re' —nkachi' Jesús.

**Nátú'ún rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi Israel
nasa tiin ráa Jesús sáva ka'ni' ráa re'**

⁴⁵ Saájee kue'e' ví'í rá ñivi Israel ya vaji kútá'án jín María, jee sáá nini' ráa rá tiñu ya nsa'a Jesús jee ninu' ini' ráa re'.

⁴⁶ Soo sava ráa ka' kuá'an' ráa nuun' rá tee ya kúvi “fariseo” jee nkachi' ráa nuun' rá tee vá rá tiñu ya nsa'a Jesús. ⁴⁷ Saájee rá sutu' kúná'nú jín rá tee ya kúvi “fariseo” nkutútú ráa junta ká'nú jín rá inka tee kúná'nú, jee nkachi' ráa:

—¿Ná kúvi ya sa'a-o? Chi Jesús ya'a sa'a ví'í re' rá seña anasí. ⁴⁸ Jee retú ku'va-o ya sa'a re' sukuán, jee ntaká rá ñivi jinu' ini' ráa kanjiá ráa re'. Jee kiji rá tee ñuun' Roma, jee xináan' ráa veñu'un ká'nú íí'-ó jín nación-ó Israel —nkachi' ráa.

⁴⁹ Soo Caifás ya kúvi iin rá tá'án kúná'nú jín ráa, chi maaré' vá kúvi sutu' kúná'nú ka' nuun' rá tá'án sutu' re' kuiya' yukuán, jee nkachi' Caifás vá:

—Ráno'ó chi ntuná' vá jíní' kuiti' rán. ⁵⁰ ¿Á ni ntu jiáni ini' rán ya vá'a ka' kúvi nuun'-ó ya kuvi' iin tee ni jie'e' ya vá'a rá ñivi, jee nsá' náan' ni'i ñuun'-ó? —nkachi' re'.

⁵¹ Soo Caifás jee nsú tu'un ya jiáni xini' maaré' ví ya nkachi' re' ya'a, chisa' jie'e' ni ka' ya kúvi re' sutu' kúná'nú ka' kuiya' yukuán, saáva nsa'a Ndiosí' ya kachi' yachi' re' rá tu'un vá jie'e' ya íyó kuvi' Jesús jie'e' ya vá'a nación Israel. ⁵² Jee nsú kuachi kuiti' jie'e' rá ñivi ñuun' ya'a kuvi' re', chisa' suni kuvi' re' sáva kuá'yó kuiti' rá ñivi ya kúvi se'ya Ndiosí' ya ñetenuun ráa néé' ráa rá ñuun' íyó ñiví ya'a, jee nastútú re' ráa sáva iin ni ka' nuvi ntaká ráa. ⁵³ Jee saáva, ne kivi' yukuán jee nnatú'ún ráa ya ka'ni' ráa Jesús.

⁵⁴ Saáva ntu ká' nikanuun nijin' Jesús nteñu rá ñivi ñuun' Israel, chisa' nkene iyo re' nuun' ñuun' Judea, jee kuá'an' re' nuun' ñin ñuun' naní Efraín, ya káá yatin nuun' ñu'un sáin, jee nuun' ñuun' yukuán nkinoo re' nnee' re' jín rá tee súkuá'a re' ráa.

⁵⁵ Jee ya nkuyatin tiempú' viko Pascua. Jee saáva kue'e' nasíkuiti' rá ñivi ntaká ñuun' yukuán kuá'an' ráa Jerusalén sáva xí'na ká' íyó nasa'á noo ráa maáráa nuun' Ndiosí', sáani tátúní' ley ráa sáva kuvi sa'á ráa viko Pascua vá. ⁵⁶ Jee nánukú ráa Jesús jee ni ñíí ráa ini' chíké'i veñu'un ká'nú, jee jíkátu'ún ráa ñin inka tátán ráa:

—¿Ná ká'vi ini' rán? ¿Á ntu kiji Jesús viko? —nkachi' ráa.

⁵⁷ Jee rá sutu' kúná'nú vá jín rá tee yíí “grupo” “fariseo” vá ntatúní' ráa ya né ni ñin rá ñivi jíní' ráa nuun' néé' Jesús, jee íyó kachi' ráa maa, sáva tiin rá tee kúná'nú vá maa.

ñin ña'an nchisó ña “aceite” jiá'an' vixi' jie'e' Jesús

12 ¹ ñu' ká' kivi' kumáni' kenta maa kivi' viko Pascua, jee ña'an' tuku Jesús ñuun' Betania, nuun' néé' Lázaro, tee ya ní'i' jee nxináteku' Jesús maa nkene-e nteñu rá ní'i'. ² Jee yukuán nsa'á ráa ñin xíní nyaji' Jesús, jee Marta nchu'un ña kaji' ráa. Jee Lázaro nkuvi ñin ráa ya néé' yu'ú mesa yáji' ráa jín re'. ³ Saájee María ya néen tu'va ña sava litro “aceite” jiá'an' vixi' ya kúvi máa ninu'un nardo, jee ya'vi nasíkuiti' néé'-e jee nyoso' ña maa jie'e' re', jee nxináchi ña jie'e' re' jín ixi xíní' ña. Jee ne nchitú xiko' jiá'an' vixi' vá ini' ve'i yukuán. ⁴ Jee Judas Iscariote, ya kúvi re' ñin rá tee súkuá'a Jesús ráa, [jee kuvi re' se'ya Simón,] jee kúvi re' tee ya vakuyatin naku'va re' Jesús xintíin rá tee tá'vi ini' né'yá ráa Jesús. Jee nkachi' re':

⁵ —¿Na kuvi chi ntuví nxikó ña “aceite” jiá'an' vixi' ya'á nékúvi, jee ni'in' ña ya kúvi xu'un ya'vi ñin ñivi ya úní' sientú' kivi', jee ku'va ña xu'un vá nuun' rá lál'ví, nékúvi?

⁶ Sú nkachi' re' sukuán, soo nsú jie'e' ya kúná'ví nijia ini' re' rá lál'ví, chisa' jie'e' ni ká' ya maáré' kúvi ñin tee kuí'ná. Chi

maaré' kúvi tee ya néé' siki' re' kúmí re' ñunu xú'ún nuun' rá tá'an tee súkuá'a Jesús raa, jee tñin kuí'ná re' yaku' xú'ún nuun' chú'un raa ya kúmí re'. ⁷ Saájee nkachi' Jesús:

—Nkusaá ña, chi ya nchu'un va'a ña maa sáva sa'á tú'va ña nu'u' sukuán ne kivi' kuyu'u' ni' ré ní'i' ni'. ⁸ Chi sukuáni níínkání néé' rá ñivi lá'ví jín ráno'ó, soo nu'u' chi nsú sukuáni kunee' ni' jín ráno'ó —nkachi' Jesús.

Nátú'ún ñivi ya ka'ni' raa Lázaro

⁹ Jee kue'e' nasíkuiti' rá ñivi Israel nkuká'nú ini' raa ya néé' Jesús nuun' ñuun' Betania. Jee ña'an' raa yukuán, soo nsú kuachi Jesús ni kuane'yá raa, chisa' suni sáva kine'yá raa Lázaro, ya nñateku' íí' re' nsá'á Jesús. ¹⁰ Saájee rá sutu' kúñá'nú vá jee nñatú'ún raa ya suni ka'ni' raa Lázaro ranika'. ¹¹ Chi jie'e' Lázaro, ya nxináteku' Jesús re', jee kue'e' rá ñivi Israel kúsíín raa nuun' rá sutu' vá jee kúneí ini' raa Jesús.

Nkivi Jesús nuun' ñuun' Jerusalén

¹² Jee kivi' stéñu'ún, jee kue'e' nasíkuiti' rá ñivi nkenta raa ya kuá'an' raa viko Pascua nuun' ñuun' Jerusalén vá. Jee sáá nteso'o raa ya váji Jesús nuun' ñuun' Jerusalén, ¹³ jee ña'nu' raa rá na'á yutun yukuñnuun' jee nkene raa kuata'an' raa Jesús, jee nkajie'é raa kánajíín raa, jee káchí' raa:

—¡Sikáku Ndiosí' yó! ^{12:13} ¡Na ka' netu' ka' ví maaré' ya vaji nuun' súví Ito'o'-ó. Maaré' kúvi re' “rey” ya tatúni' re' nuun' rá ñivi ñuun' Israel! —nkachi' raa.

¹⁴ Jee nñi'in' Jesús iin burru' lúli, jee yósó' re' maa, kuéntá' sánikuá' ya káchí' tu'un néé' nuun' tutu' níso tu'un Ndiosí':

¹⁵ Ráno'ó se'ya ñuun' Sión ya kúvi ñuun' Jerusalén, koto yú'ví rán.

Chi ¡kune'yá! ya'á vaji ya kúvi “rey” tatúni' nuun' ráno'ó, yósó' re' iin burru' lúli jiáá.

^{12:13} Tu'un hebreo ya'á kúvi “Hosanna”.

Sukuán káchí' nuun' tutu' íí'.

¹⁶ Jee ya xí'nañú'ún jee ni ntuví ñaku'un ini' ráa tee súkuá'a Jesús ráa jie'e' rá tiñu vá. Soo ne sáá nxináa Ndiosí' Jesús antiví nuun' nstúvi re' ya kúñá'nú-u, jee ne saájee nñaku'un ini' ráa ya rá tu'un vá níso nuun' tutu' íí' káchí'-i ya'á jie'e' re', jín ya sukuán nsa'á ráa jín re'.

¹⁷ Jee rá ñivi ya níni jín Jesús sáá nkana re' xini' Lázaro ne ve'i kava yuu' jee nxináteku' re' maa nkene re' nteñu rá ní'i', jee jiá'a ráa nuun' rá inka ñivi ya naá' jie'e' ya nini' ráa ya nsa'á re'. ¹⁸ Saáva jie'e' ya'á kúvi ya nkene kue'e' ñivi ñata'an' ráa Jesús, chi nteso'o ráa ya nsa'á re' seña anasí ya'á. ¹⁹ Saájee rá tee ya kúvi “grupo” “fariseo” nkachi' ráa nuun' tá'an maáráa:

—¡Kune'yá rán! ¡Ní ntuná' kúvi kuiti' sa'á-ó! Chi kuaíyó kuiti' rá ñivi ñiví kua'an' ráa níkin' ráa maa —nkachi' ráa.

Íyótúní' ni rá ñivi Grecia nánukú ráa ka'an' ráa jín Jesús

²⁰ Jee íyótúní' ni ñivi íyó ya kúvi ñivi ñuun' Grecia ya kuá'an' ráa viko nuun' ñuun' Jerusalén, sáva kuneñu'un ráa Ndiosí'. ²¹ Saájee rá ñivi ya'á, ñakuyatin ráa nuun' Felipe, tee ñuun' Betsaida, ya kúvi iin rá ñuun' tñin Galilea. Jee nikan' tá'ví' ráa nuun' Felipe, jee nkachi' ráa:

—Tátá', kuíni rán kuni' rán Jesús jee ka'an' rán jín re' —nkachi' ráa.

²² Jee ña'an' Felipe jee nkachi' re' nuun' Andrés, saájee Andrés jín Felipe ñakachi' ráa maa nuun' Jesús. ²³ Jee nnaxiníko Jesús nuun' ráa, jee nkachi' re':

—Ya nkenta kivi' ya kenta tui' ya vii' kúñá'nú nasíkuiti' ni' ya nkenta kúvi ni' se'ya ñivi ñiví. ²⁴ Máá náá' nijia vá káchí' ni' nuun' rán ya kuéntá' retú iin nikin trigú', jee retán' nsá' jiété' nikin vá nuun' ñu'un kuéntá' iin niyi, saájee métú'ún-u ni koo. Soo retú yí'í nikin vá chiji ñu'un kuéntá' iin niyi, jee nukue'e' nasíkuiti' tata' sa'á-a. ²⁵ Jee sukuán koo jín ráno'ó chi iin ñivi ya ñúnúun'-u maáa ni, jee sukuán kenta sukuíta-a maáa nuun' Ndiosí'. Jee iin ñivi ya tá'vi ini'-i né'yá-a nasa

níyo ini'-i rá nantíñú ñiví ya'á, jee nì'in'-i ya kuteku'-u nínkání jín Ndiosí'. ²⁶ Jee retú íyó ne ni ìin satíñú-u nuun' nu'u', jee íyó-o kunikin'-i nu'u'. Chi ñivi ya satíñú nuun' nu'u', jee nuun' kunee' nì' jee suni yukuán kunee' musú' nì'. Jee retú íyó ìin ñivi satíñú nuun' nu'u', jee sa'á tátá' nì' ya kúná'nú ráa.

Káchítu'ún Jesús ya kuvi' re'

²⁷ Vitan jee núkuéká ini' ánima' nì'. ¿Ná kachi' nì'? “¿Á kachi' nì' ya: Tátá' nì', sikáku nu'u' nuun' tunó'ó vaji-i nuun' nì' tiempú' ya'á?” Soo nkúvi, chi jie'e' tunó'ó ya'á vaji nì' kuno'o nì' tiempú' ya'á. ²⁸ Tátá' nì', stúvi nú ya kúná'nú nasíkuiti' nú —nkachi' Jesús.

Saájee nkiji ìin tachi'yu'ú ne antiví sūkún jee nkachi'-i:

—Ya nstúvi nì' ya kúná'nú nasíkuiti' nì' jee tukuni stúvi nì' maa —nkachi' Ndiosí'.

²⁹ Jee rá ñivi kue'e' ya íñí yukuán, nteso'o ráa xina'a' tachi'yu'ú vá, jee sava ráa nkachi':

—Tajia ví-i.

Soo sava rá ka' nkachi':

—Ìin najiá'á' íí' Ndiosí' nka'an' jín re'.

³⁰ Saájee nnaxiní'kó Jesús jee nkachi' re':

—Nsú jie'e' ya vá'a nuun' nu'u' nkiji tachi'yu'ú vá, chisa' jie'e' ya vá'a nuun' ráno'ó. ³¹ Vitan kúvi tiempú' ya sa'á naa' Ndiosí' kuachi jie'e' rá ñivi ñiví ya'á. Jee vitan jee tava' Ndiosí' máa maá ku'i'na' kúná'nú ya tátúní' ini' ñiví ya'á k'i'in' iyo-o. ³² Jee nu'u' chi, sáa nane'en ráa nu'u' nuun' kunintakaa nì', jee naxtú'va nì' ntaká rá ñivi nuun' nì' ^{12:32} —nkachi' Jesús.

³³ Jee nkachi' Jesús rá tu'un ya'á sukuán, sáva stúvi re' nasa kuvi' re'. ³⁴ Saájee nnaxiní'kó rá ñivi nuun' re':

^{12:32} Kúvi kachi'-ó: naxtú'va nì' ntaká nuun' ñivi nuun' nì'

—Ya nteso'o rán' ya nuun' tutu' ley Ndiosí' káchí' ya máá Cristo kuteku'-u nínkání. ¿Jee naja chi káchí' nú íyó nane'en ráa se'ya ñivi ñiví ɽnuun' kunintakaa? ¿Né ñin kúvi se'ya ñivi ñiví ya'á rúja? —nkachi' ráa.

³⁵ Saájee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Nu'u', ya kúvi nì' ñu'un' túún' ini' ánima' rán, jee yaku' ni ka' kivi' íyó kune'e' nì' jín rán. Saáva kue'nu rán nuun' ñu'un' vá ni túún'-u ini' ánima' rán, sáva nsá' kenta kue'nu rán nuun' ñuneen' ya kúvi ya niva'a, chi ñivi ya jiá'nu nuun' ñuneen' ntu kútúní' né ñin ichi kɽín' ráa. ³⁶ Jee saáva ni nées' nì' ka' jín rán, jee íyó kuneí ini' rán nu'u', ya kúvi nì' kuéntá' ñu'un' nuun' rán, sáva kenta kuvi rán ñivi ya jiá'nu rán nuun' ñu'un' —nkachi' Jesús.

Jee sáa nkuvi nkachi' re' rá tu'un ya'á, jee kua'an' re', jee nchiyu'u' re' maaré' nuun' ráa.

Ntuví ínú' ini' sava rá ñivi Israel ya Jesús ví Cristo

³⁷ Soo súnika' kue'e' ví'í rá seña anasí' nsá'á Jesús nuun' ráa, soo ni ntuví nínú' ini' ráa re'. ³⁸ Jee saáva nkunaa' nuun' tu'un ya nka'an' Isaías, ya kúvi ñin “profeta” ɽya njiá'a Ndiosí' tu'un re' nuun'-u ne yana'an sáva nakani-i vá. Jee nkachi'-i:

It'o'o', ¿né ñin ninu' ini' tu'un ya nnakani rán' rúja?

Jee, ¿né ñin nuun' nstúvi Ndiosí' fuersá' í' nì'in níso re' rúja?

Nkachi' Isaías.

³⁹ Jee jie'e' ya'á ntuví nkúvi ninu' ini' ráa, chi suni nkachi' tuku Isaías:

⁴⁰ Chi nsá'á Ndiosí' ya kuéntá' kuáá rá nchinúún ráa, jee suni nsá'á re' ya kuni'in ini' ánima' ráa, sáva ni nkuní' ráa ya naá' jín nchinúún ráa, jee ni nkíku'un ini' ráa maa.

Sáva nsá' nákaní ini' ráa jee ni nkúnikin' rán Ndiosí', jee sáva ni nsá' nása'á va'a nì' ánima' ráa.

⁴¹ Nkachi' Isaías rá tu'un ya'á, chi nkuká'nú yachi' ini' re' nasa kúná'nú nasíkuítí' Jesús, jee nkachi' yachi' re' jie'e'-e.

⁴² Soo sú naja ka' jee kue'e' ne rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi Israel n̄nu' ini' ráa Jesús. Soo ntu nstúvi nijin' ráa maa chi yú'ví ráa rá tee “grupo” “fariseo”, sáva ntu tava' rávā ráa veñu'un lúli jee nkú'va rávā kivi ráa ka'. ⁴³ Nsa'á rá tee kúná'nú sukuán, chi tá'án' ka' ini' ráa ya sa'á rá ñivi ya kúná'nú ráa, nsú ya sa'á Ndiosí' ya kúná'nú ráa.

Tu'un ya ka'an' Jesús ví ya sanáa' kuachi siki' rá ñivi

⁴⁴ Jee nkanajín n̄in Jesús, jee nkachi' re':

—Ñivi ya kúneí ini'-i nu'u', jee nsú kuachi nu'u' ví ya kúneí ini'-i, chisa' suni kúneí ini' ñivi vá ne maaré' ya nchuichí re' nu'u' vaji n̄i'. ⁴⁵ Jee ñivi ya né'yá-a nu'u', jee suni né'yá-a maaré' ya nchuichí re' nu'u'. ⁴⁶ Jee nu'u', ya kuvi n̄i' ñu'un' ya túun ini' ánima' ñivi ñiví ya'á, jee nkenta n̄i' ini' ñiví ya'á, sáva ntaká rá ñivi ya kúneí ini' ráa nu'u' nsá kinoo ráa kue'nu ráa nuun' ñuneen'. ⁴⁷ Soo retú né ni ñin ñivi tésó'o-o rá tu'un káchí' n̄i', jee retú ntuví íyó máni' ráa kánjíá ráa maa. Jee nsú nu'u' kúvi ya sánáa' n̄i' kuachi siki' ñivi vá, chi nsá' vaji n̄i' sánáa' n̄i' ke'ne' n̄i' kuachi siki' ñivi ñiví, chisa' vaji n̄i' sikáku n̄i' ráa jie'e' kuachi ráa. ⁴⁸ Soo ñivi ya kúníchi' ini'-i nu'u', jee ntuví t̄in-i tu'un ká'án' n̄i', jee ya íyó ñin ya sanáa'-a kuachi siki' ñivi vá jee ke'ne'-e kuachi siki' vá. Rá tu'un ya nkachi' n̄i' ví ya ke'ne'-e kuachi vá kivi' nuun' ní'i. ⁴⁹ Chi nu'u' jee ntuví ká'án' n̄i' tu'un ya kúvi ini' maání', chisa' tátá' n̄i' ya nchuichí re' nu'u' jín tiñu ya'á, jee maaré' ntatúní' re' nuun' nu'u' nasa íyó kachi' n̄i', jín na jie'e' ka'an' n̄i' jín ñivi. ⁵⁰ Jee jíní' naa' nijia n̄i' ya tu'un ya tátúní' tátá' n̄i' sa'á-a ya kuteku' rá ñivi jín re' níínkání. Jee saáva rá tu'un káchí' n̄i', jee káchí' n̄i' maa sánikuá' nkachi' tátá' n̄i' nuun' n̄i'.

Nánete Jesús jie'e' rá tee súkuá'a re' ráa

13

¹ Saájee chiji viko Pascua jee ya jíní' Jesús ya nkenta kivi' ya kene re' ini' ñiví ya'á k̄in' re' nuun' Tátá' re'. Jee ñúnúun' re' rá ñivi maaré' ya súkuá'a re' ráa

yá néé' ini' ñiví, jee ñúnúun' re' ráa ne kivi' nuun' ní'i nteku' re' ini' ñiví ya'á. ² Jee [viko Pascua] ni kúxíní [Jesús jín rá tee súkuá'a re' ráa], jee ya nchu'un kui'na' kúñá'nú ini' ánima' Judas ya naku'va re' Jesús xintín rá tee káné'én. Judas kúvi se'ya Simón Iscariote. ³ Jee jíní' Jesús ya máá tátá' re' Ndiosí' njia'a nuun' re' ntaká ya íyó sáva ki'i xintín re'. Jee suni jíní' re' ya ne nuun' Ndiosí' nkene re' vaji re' nuun' ñiví ya'á jee jíní' re' ya yukuán kino'on' re' nuun' Ndiosí'. ⁴ Jee sáá nkuvi nkuxíní, jee nnakuiñí' re', jee nxítá re' sa'ma níji re', jee nke'en re' iin sa'ma xínáchi jee ni'ni' re' maa chiji re'. ⁵ Jee kuíre nchu'un re' nute ini' iin ñenkó'ó, jee nkijié'é re' nánete re' jie'e' rá tee súkuá'a re' ráa, jee xínáchi re' jie'e' ráa jín sa'ma vá ya nú'ní' chiji re'. ⁶ Jee sáá nkenta re' nuun' Simón Pedro, jee nkachi' Pedro nuun' re':

—Ito'o', ¿Á sa' maánú nakete jie'e' nu'u'? —nkachi' Simón.

⁷ Jee nnaxiníko Jesús, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Yá sá'á nì' vitan jee ntiá'an kiku'un ini' nú maa vitan. Soo ne kuéé ka' jee kiku'un ini' nú maa.

⁸ Soo nkachi' Pedro:

—Ni nsá' nakete kuiti' nú jie'e' nì' —nkachi' re'.

Jee nnaxiníko Jesús nuun' re':

—Retú nsá' nakete nì' no'ó, nsá' koo nú jín nì'.

⁹ Jee nkachi' Simón Pedro nuun' re':

—Ito'o', [retú sukuán] jee nsú kuachi kuiti' rá jie'e' nì' ni nakete nú, chisa' suni rá na'á nì' jín xini' nì' ranika' —nkachi' re'.

¹⁰ Soo nkachi' Jesús nuun' re':

—Retú iin ñivi ya ya nichí-i, jee ntuví jíninú'ún-u ya nakete-e maáa, chisa' kuachi jie'e' re' nì, chí ya íyó noo kuáiyó ñivi vá. Jee ráno'ó chí ya íyó noo ánima' rán, sú nsá' ntaká kuiti' rán íyó noo.

¹¹ Nkachi' Jesús sukuán chí jie'e' ni ka' ya jíní' re' né iin ráa vá naku'va-a maaré' nuun' rá tee káné'én. Saáva nkachi' re' ya “sú nsá' ntaká kuiti' rán íyó noo.”

¹² Jee sáá nni'i nkuvi nnakete re' jie'e' ráa, jee nnake'en tuku re' sa'ma níji re' nnakuniji re' maa, jee nnakunee' tuku re' yu'ú mesa, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Á jiáku'un ini' rán tiñu ya nsá'á ni' jín rán sukuán? ¹³ Chi ráno'ó jee káchí' rán ya Mestrú' jín Ito'o' kúvi ni'. Soo vatuni káchí' nijia rán maa, chi maání' kúvi nijia sukuán. ¹⁴ Chi retú nu'u', ya kúvi ni' Ito'o' rán, jín ya kúvi ni' Mestrú' rán, jee nnakete ni' jie'e' rán. Jee suni sukuán íyó nakete rán jie'e' iin inka tá'an rán. ¹⁵ Chi iin ichi kúvi ya ntaji ni' nuun' rán, sáva kuéntá' kuá' nchineí ni' ráno'ó sukuán kuéntá' musú', jee suni sukuán chineí rán jín rá tá'an rán kuéntá' musú'. ¹⁶ Máa náá' vá káchí' ni' nuun' rán ya iin ya kúvi musú' ntuví kúñá'nú-u ka' nuun' ñivi ya kúvi ito'o'-o. Jee ñivi ya jíka jín tiñu sa'á re' ya njia'a inka ñivi tiñu vá nuun' re', jee ntuví kúñá'nú ka' ñivi vá nuun' ñivi ya nchuichí-i maa jín tiñu vá. ¹⁷ Retú jiáku'un ini' rán rá tu'un ya'á, jee na ka' va'a ka' kuvi rán retú sikúнкуvi rán maa.

¹⁸ 'Nsú jie'e' ntáká rán ká'an' ni'. Chi jíní' ni' né iin ví ráno'ó ya nkaji ni'. Soo sáva sikúнкуvi rá tu'un ya néé' nuun' tutu' níso tu'un Ndiosí' ya ká'an'-a jie'e' nu'u', jee káchí'-i:

Tee ya yáji' nkáá jín nu'u',

jee nkenta re' siki' ni'

káchí' nuun' tutu'. ¹⁹ Jee ne vitan jee ya káchí' yachi' ni' na kúvi ya kuvi sú ne ntiá'an ka' kuvi-i, sáva sáá kuvi rá tu'un nkachi' ni' ya'á, jee inu' ini' rán ya Nu'u' Ví ya íyó nínkání. ^{13:19} ²⁰ Máa náá' vá káchí' ni' nuun' rán: Né ni iin ñivi ya nákuatá'ví-i ñivi ya chuichí' ni' jee nákuatá'ví-i nu'u'. Jee né ni' iin ya nákuatá'ví nu'u', jee suni nákuatá'ví-i ne maaré' ya nchuichí' re' nu'u' vaji ni'.

^{13:19} Tu'un ya'á ví Nu'u' Ví-i. Iin súví máa ñá'nú ka' Ndiosí' kúvi Nu'u' Ví-i.

Káchítu'ún Jesús ya Judas naku'va-a re'.

²¹ Jee sáá nkuvi nkachi' Jesús rá tu'un ya'á, jee nnukuéká nasíkuiti' ini' ánima' re' jee njia'a re' ya naá' jee nkachi' re':

—Máa náá' vá káchí' nì' nuun' rán ya iin ráno'ó naku'va-a nu'u' nuun' rá tee káné'én —nkachi' Jesús.

²² Saájee rá tee súkuá'a re' ráa nnaakune'yá ráa nuun' iin inka tá'án ráa, jee nkunaan nkusu'va ini' ráa ntu nkútúní' ini' ráa jie'e' né iin ráa vá nkachi' re'. ²³ Jee iin rá tee súkuá'a re' ráa, ya núnúun' ví'í re', ya néé'-e xiín re' yu'ú mesa nuun' kúxíní ráa. ²⁴ Jee Simón Pedro nsa'á re' seña jín xini' re' nuun' tee ya'á, sáva katu'ún-u Jesús né iin ráa xí xini' vá nka'an' re'.

²⁵ Saájee nsa'á xiín tee vá maáa nuun' Jesús, jee nkachi'-i:

—Ito'o', ¿né iin ví-i? —nkachi'-i.

²⁶ Saájee nnaixiníko Jesús:

—Tee ya ku'va nì' nuun' re' iin yu'ú ixtatílá' ya chunáji nì', jee tee yukuán kúvi-i —nkachi' Jesús.

Jee nchunáji re' ixtatílá' vá jee njia'a re' maa nuun' Judas, se'ya Simón Iscariote. ²⁷ Jee sáá nkuvi ntiin Judas ixtatílá' vá, jee ntañú'ún kuiti' nkívi Satanás, ya kúvi tachi' kíni kúñá'nú, ini' Judas. Saájee nkachi' Jesús nuun' Judas:

—Tiñu sa'á nú, jee ñamani sa'á maa.

²⁸ Soo ni iin ráa ya néé' yu'ú mesa, ni ntuví ñaku'un ini' ráa na jie'e' chi nkachi' re' sukuán nuun' Judas. ²⁹ Chi sava ráa nka'vi ini' ráa ya nkachi' Jesús sukuán, chi Judas kúvi tee ya néé' siki' re' ya kúmí vá'a re' ñunu xu'ún ráa, jee saáva nka'vi ini' ráa ya nkachi' Jesús ya kike'en-e nantíñú ya jiniñú'ún ráa kivi' viko, áxí ya ku'va-a ntí' xu'ún nuun' rá ñivi lá'ví. ³⁰ Jee sáá nkuvi ntiin Judas nyaji' re' iin yu'ú ixtatílá' vá, jee kuíre nkene re' kuá'an' re'. Jee yankuaa' ví-i.

Tu'un ntatúní' jiáá Jesús

³¹ Jee sáá nkene Judas kuá'an' re', jee nkachi' Jesús:

—Nu'u', ya nkenta nì' kúvi nì' se'ya ñivi ñiví, jee vitan jee ya túvi nijin' nuun' rá ñivi nasa kúñá'nú nasíkuiti' nì' jín tiñu níso nì', jee túvi ya kúñá'nú nasíkuiti' ka' Ndiosí' jie'e' tiñu

sa'á nì'. ³² Retú nu'u' stúvi nì' nasa kúñá'nú nasíkuiti' Ndiosí', máá Ndiosí' stúvi nasa kúñá'nú nu'u', jee yächì' nì stúvi rē' maa.

³³ 'Ráno'ó, ya kúvi kuéntá' se'ya nì', vitan jee yaku' nì tiempú' ka' íyó kuneé' nì' jín ráno'ó. Jee kuíre nanukú rán nu'u', soo kuéntá' ya nkachi' nì' nuun' rá tee kúñá'nú nuun' ñivi Israel, jee suni sukuán káchí' nì' nuun' rán vitan ya: "Nuun' kì'in' nì', jee nkúvi kì'in' rán."

³⁴ 'Jee vitan jee taji nì' iin tu'un jiáá ya tátúní' nì' nuun' rán, ya kunuun' rán iin inka rá tá'an rán. Kuéntá' ñúnúun' nì' ráno'ó, jee suni sukuán kunuun' rán iin inka tá'an rán. ³⁵ Chi retú nuun' vii' ñúnúun' rán iin inka tá'an rán, yukuán jee kuni' ntáká rá ñivi ya maarán kúvi tee súkuá'a nì' —nkachi' Jesús.

Stékútú'un Jesús ya kachi' Pedro ya ntuví jíní'-i rē'

³⁶ Jee nkachi' Simón Pedro nuun' Jesús:

—Itó'o', ¿Né nú' kì'in' nú?

Jee nnaxiníko Jesús:

—Nuun' kì'in' nì', jee nkúvi kunikin' nú nu'u' ntañú'ún. Soo ne kuéé ka' jee kunikin' nú nu'u' —nkachi' Jesús.

³⁷ Jee nkachi' Pedro nuun' rē':

—Itó'o', ¿Na kuvi chi ntu kúvi kunikin' nì' no'ó ntañú'ún? Chi íyó tú'va nì' súka' kuvi' nì' jie'e' nú —nkachi' Pedro.

³⁸ Jee nnaxiníko Jesús:

—¿Á nijia nú ya íyó tú'va nú kuvi' nú jie'e' nu'u'? Chi máá náá' vá káchí' nì' nuun' nú ya unì' íchí kachi' nú ya ntuví jíní' nú nu'u' ne ntiá'an ka' kana stó'o —nkachi' Jesús.

Jesús kúvi kuéntá' iin ichi nuun' kì'in'-ó jee kenta-ó nuun' tátá' rē' Ndiosí'

14 Jee nkachi' tuku ka' Jesús:

¹—Koto nání'vi' ini' ánima' rán, chisa' ya ya kúneí ini' rán Ndiosí' jee suni íyó kuneí ini' rán nu'u'. ²Chi nuun'

née' tátá' nì' jee íyó kuē'e' ví'í nuun' íyó kunee' ñivi. Jee retán' ntuví íyó, jee nsá' kachi' nì' maa sukuán nuun' rán. Jee saáva kì'in' nì' sa'á tú'va nì' nuun' kunee' rán. ³ Jee sáa kì'in' nì' jee sa'á tú'va nì' nuun' kunee' rán, jee kiji tuku nì', jee kinake'en nì' ráno'ó, sáva suni kunee' rán nuun' kunee' nì'. ⁴ Jee ya jíní' rán ne nuun' kì'in' nì', jee suni ya jíní' rán ichi kua'an' yukuán —nkachi' Jesús.

⁵ Saájee nkachi' Tomás nuun' re':

—Ito'o', ntuví jíní' rán ne nuun' kì'in' nú jee, ¿nasa kúvi kuni' rán ichi vá rúja? —nkachi'-i.

⁶ Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Nu'u' kúvi nì' ichi ya nátu'va ñivi nuun' Ndiosí', jín nuun' nu'u' vaji ya naá', jín maání' ví ya sá'a-a ya kuteku' ñivi jín Ndiosí' nínkání. Ni iin ñivi nkénta nuun' Tátá' nì' Ndiosí' retú nsú nu'u' sa'á nì' maa. ⁷ Retú jíní' rán ini' nu'u', jee suni ya nini' rán ini' Tátá' nì'. Jee ne vitan jee ya jíní' rán ini' re' jee ya nne'yá rán re' —nkachi' Jesús.

⁸ Jee nkachi' Felipe:

—Ito'o', xin'éen' tátá' nú nuun' ránu'u', jee jiá'a ini' rán —nkachi' re'.

⁹ Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Ya nkukue'e' ví'í tiempú' ya née' nì' jín rán ví, Felipe, jee, ¿á ni ntiá'an kuni' nú né iin kúvi nu'u' résa? Chi iin ya nini'-i nu'u', jee suni ya nini'-i tátá' nì'. ¿Saájee na kuvi chi kachi' nú ya 'xin'éen' tátá' nú nuun' ránu'u' résa? ¹⁰ ¿Á ntuví jínú' ini' nú ya yí'í Tátá' nì' ini' nì' jín ya yí'í nì' ini' tátá' nì' résa?. Chi ntáká rá tu'un ya káchí' nì' nuun' rán, jee nsú rá tu'un ya jiáni xini' maání' kúvi ya káchí' nì'. Chisa' jie'e' ni ka' ya yí'í tátá' nì' ini' nì', jee saáva maáre' sá'a ntáká tiñu ya sá'a nu'u'. ¹¹ Íyó inu' ini' rán nu'u' ya yí'í nì' ini' tátá' nì', jín ya yí'í tátá' nì' ini' nì'. Jee retú ntuví jínú' ini' rán ya káchí' nì', íyó jinu' ini' rán jie'e' rá tiñu ya sá'a nì'. ¹² Jee máa náá' vá káchí' nì' nuun' rán: ñin ñivi ya kúneí ini'-i nu'u', jee rá tiñu ya sá'a nu'u', jee suni sa'a-a rá tiñu vá. Jee saa ví'í ká' sa'a-a tiñu ñá'nú ka' nsú ká' tiñu ya'á, chi nu'u' jee kì'in' no'on' nì' nuun' Tátá' nì'. ¹³ Jee

né ni iin ya kakan' rán nuun' tátá' nì' nuun' súví nu'u' jie'e' yí'í rán nuun' nì', jee sa'á nì' maa, sáva stúvi nì' ya máá kúná'nú nasíkuiti' kúvi tátá' nì' jie'e' ya sa'á nì'. ¹⁴ Retú ná kúvi ya kakan' rán nuun' Tátá' nì' nuun' súví nu'u' jie'e' yí'í rán nuun' nì', jee sa'á nì' maa.

Chísóyu'ú Jesús ya chuichí re' Tachì' í' kiji-i

¹⁵ 'Retú ñúnúun' rán nu'u', jee kaníjiá rán sikúnkuvi rán rá tu'un ya ntatúní' nì' nuun' rán. ¹⁶ Jee nu'u', jee kakan' tá'ví' nì' nuun' Tátá' nì', jee chuichí re' iin ya chineí chituví-i nachu'un neí-i ini' ráno'ó, sáva koo-o jín rán nínkání. ¹⁷ Máá Tachì' í' Ndiosí' ví ya chuichí re', jee xíné'én'-e ya naá' jie'e' Ndiosí'. Jee rá ñivi ñiví ya'á ya ntu yí'í raa nuun' Ndiosí', jee ntuví kúvi nì'in' raa maa, chi ntuví né'yá nijin' raa maa, jee ni ntuví jíní' raa ini'-i. Soo ráno'ó chi ya jíní' rán ini'-i chi ya íyó-o jín rán jee kì'i-i ini' rán.

¹⁸ 'Jee ni nsá' xinóo métú'ún ni ráno'ó kuéntá' rá ñivi kínóo lá'ví, chi niji nì' nuun' rán. ¹⁹ Yaku' ni ka' kivi' jee nkuní' ka' rá ñivi ñiví ya'á nu'u', soo ráno'ó chi kuni' rán nu'u'. Chi jie'e' tékú' nì' nínkání, jee saáva suni sukuán ráno'ó ranika' kuteku' rán nínkání jín nì'. ²⁰ Jee kivi' yukuán jee kuni' rán ya yí'í nì' ini' Tátá' nì' jín ya yí'í rán nuun' nì', jín ya yí'í nì' ini' ráno'ó.

²¹ Chi né ni iin ñivi ya ñú'ún ini'-i tu'un ya ntatúní' nì' jee sikúnkuvi-i vá, jee ñivi yukuán ví ya ñúnúun'-u nu'u', jee kunuun' Tátá' nì' maa, jee nu'u' kunuun' nì' maa, jee stúvi nì' nasa ini' nì' nuun' ñivi vá —nkachi' Jesús.

²² Jee nka'an' Judas, ya ntu kúvi Iscariote, jee nkachi'-i nuun' re':

—Ito'o', ¿na jie'e' chi nuun' rán' stúvi nú maánú jee ntu nuun' rá ñivi ñiví? —nkachi'-i.

²³ Jee nnaxínkó Jesús, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Íin ñivi ya ñúnúun'-u nu'u', jee sikúnkuvi-i tu'un nì', jee kunuun' Tátá' nì' maa, jee ni núví' nì' jín Tátá' nì' kiji rán' nuun' ñivi vá, jee koo rán' jín-i. ²⁴ Jee iin ñivi ya ntuví

ñúnúun'-u nu'u', jee ni ntuví sikúnkuvi-i tų'un nî'. Jee rá tų'un ya tésó'o rán ya káchí' nî', jee nsú tų'un maání' kúvi-i, chisa' tų'un maá Tátá' nî' ya nchuichí' re' nu'u' kúvi rá tų'un ya káchí' nî'.

²⁵ 'Jee nkachi' nî' rá tų'un ya'á nuun' rán ni néé' nî' jín rán.

²⁶ 'Soo nuun' súvî nu'u' chuichí Tátá' nî' Tachí' íí' re' kiji-i ya maáa ví ya chineí chituvi-i nachu'un neí-i ini' ráno'ó. Jee maáa vá xiné'én'-e ráno'ó jie'e' ntáká tų'un nî' jee xinákú'un-u ini' rán ntáká tų'un nî' ya nkachi' nî' nuun' rán.

²⁷ 'Xinóo nî' ráno'ó jee kî'in' nî', soo ne va'a koo ini' rán kinoo rán sa'á nî'. Sá'á nî' ya ne va'a kinoo ánima' ráno'ó kuéntá' kúvá'a ini' ánima' nî'. Chi ntu nuún nóta'an sá'á nî' kuéntá' kuá' sá'á rá ñiví ñiví ya'á ya ntu yí'í raa xintúin Ndiosí', chi ntu sá'á raa ya ne va'a koo ini' rán kuéntá' sá'á nî'. Saáva koto nání'vî' ini' ánima' rán ni koto yú'ví rán.

²⁸ 'Ya nteso'o rán ya nkachi' nî' nuun' rán: "Kî'in' nî', jee niji nî' nuun' rán." Jee retú ñúnúun' rán nu'u', yukuán re íyó tų'un kusii' ini' ánima' rán ya kî'in' no'on' nî' nuun' Tátá' nî'. Chi Tátá' nî' vá kúñá'nú nasíkuiti' ka' nsú ka' nu'u'. ²⁹ Vitan jee nkachi' yachí' nî' nuun' rán ya kuvi, sú ne ntiá'an ka' kuvi-i, sáva sáa kenta kuvi ya nkachi' nî' ya'á, saájee jinu' ini' rán nu'u'. ³⁰ Nka'an' kue'e' nî' ka' jín rán, chi ya vaji máa kui'na' kúñá'nú ya tátúní' ini' ñiví ya'á. Asúnika' ntuná' fesá' níso-o tatúní'-i nuun' nu'u'. ³¹ Soo íyó kuvi sukuán sáva kuni' rá ñiví ñiví ya'á ya ñúnúun' nî' Tátá' nî', jín ya síkúnkuvi nî' sá'á nî' sánikuá' ntatúní' Tátá' nî' nuun' nî'. Nakuiñi'-orán, jee nkî'in'-órán —nkachi' Jesús.

Jesús kúvi re' kuéntá' yokú'ú' ya vixí' naní uva

15

¹ Jee nkachi' tuku ka' Jesús:

—Nu'u' kúvi nî' kuéntá' yokú'ú' va'a ya maá náá' nijia kúun ya vixí' naní uva, jee tátá' nî' Ndiosí' kúvi re' kuéntá' iin tee ya kúmí yokú'ú' vá. ² Jee ntáká ñiví nî' ya ntu jiá'nu sání kuíni Ndiosí' kúvi kuéntá' na'á yokú'ú' nî' ya ntuví kúun uva, jee sííyo tátá' nî' maa, kuéntá' sííyo ñiví na'á

yokú'ú'. Jee ntáká rá ñivi ya jiá'nu ichi Ndiosí' kúvi ráa kuéntá' na'á yokú'ú' nì' ya kúun uva, jee sá'á re' jín ráa kuéntá' nuun' sá'á noo re' rá yokú'ú' uva, sáva kuun ka' uva maa, jee suni sukuán sá'á re' jín ráa. ³ Jee ráno'ó jee kuéntá' ya nnonoo ini' ánima' rán nsa'á rá tu'un nkachi' nì' nuun' rán. ⁴ Jee íyó kuiñi nì'in rán kinoo kutú rán nuun' nu'u', jee nu'u' suni kuiñi nì'in nì' koo nì' jín rán. Chi iin na'á yokú'ú' lúli ntuví kúvi máa maáa ku'va-a uva, retú ntuví tñin tá'an-a jín yokú'ú' ká'nú vá. Jee suni sukuán ráno'ó chi ntuví kúvi kue'nu máa maáran sáni kuíni Ndiosí' retú ntuví íñi nì'in rán jín nu'u'.

⁵ 'Chi nu'u', jee kúvi nì' kuéntá' yokú'ú' ká'nú yuku' uva vá, jee ráno'ó, chi kúvi rán kuéntá' rá yokú'ú' kuáchí ya kéne ika' yokú'ú' ká'nú vá. Chi né ni iin ñivi ya íñi nì'in kinoo kutú nuun' nu'u', jee suni kuiñi nì'in nì' koo nì' jín ñivi vá, jee ñivi ya'á ví ya sá'á tiñu vá'a ya kuíni Ndiosí'. Chi retú ntuví íñi nì'in ñivi vá jín nu'u', jee kuéntá' íyó sñin-i nuun' nì', jee ni nkúvi na sa'á-a ni iin tiñu vá'a sáni kuíni Ndiosí'. ⁶ Jee ñivi ya ntuví íñi nì'in jín nu'u', jee sa'á sñin Ndiosí' maa, kuéntá' sá'á jín na'á yokú'ú' yuku' uva ya ntuví jiá'a uva, jee náchi-i. Jee náke'en ráa maa, jee chú'un ráa maa nuun' ñu'un' jee káyú'-u. ⁷ Retú íñi nì'in rán kínóo kutú rán nuun' nu'u', jín retú ñú'ún ini' rán rá tu'un ya nkachi' nì' nuun' rán, saájee kuvi kakan' rán né ni iin ya kuíni rán, jee sa'á nì' ya kuvi ya jkán' rán.

⁸ Jee retú jiá'nu rán sáni kuíni Ndiosí', kúvi rán kuéntá' yokú'ú' kúun ví'í uva jee ya'á kúvi ya stúvi rán ya kúñá'nú Ndiosí', jee suni sukuán kúvi nijia rán rá ñivi ya súkuá'a nì' ráno'ó níkin' rán nu'u'.

⁹ 'Kuéntá' sánikuá' ñúnúun' tátá' nì' nu'u', jee suni sukuán ñúnúun' nì' ráno'ó. Jee íyó kinoo kutú rán kuiñi nì'in rán nuun' tu'un ñúnúun' nì' ráno'ó. ¹⁰ Jee retú ñú'ún ini' rán ya sikúnkuvi rán rá tu'un ya tátúní' nì', jee sukuán kinoo kutú rán kuiñi nì'in rán nuun' tu'un ñúnúun' nì' ráno'ó, sánikuá' ñú'ún ini' nì' síkúnkuvi nì' rá tu'un ya ntátúní' tátá' nì' nuun'

nì', jee kínóo kutú nì' íní nì'in nì' nuun' tu'un ñúnúun' re' nu'u'. ¹¹ Nkachi' nì' rá tu'un ya'á nuun' rán, sáva kusíí' ini' ánima' rán kuéntá' kúsíí' ini' nì', jee sáva chuchítú nì' nuun' kúsíí' ini' ánima' rán. ¹² Jee ya'á kúvi máá tu'un ya tátúní' nì' nuun' rán ya: Kunuun' rán inka rá tá'an rán, kuéntá' ñúnúun' nì' ráno'ó. ¹³ Ni ñin ñivi ntu ñúnúun'-u ka' nsú ka' ya'á: Ya ku'va-a maáa jee kuvi'-i jie'e' ya vá'a rá ñivi ya kámani jín-i. ¹⁴ Jee ráno'ó, chi ñivi kámani jín nì' kúvi rán, retú síkúunkuvi naa' nijia rán rá tu'un nì' ya ntatúní' nì' nuun' rán. ¹⁵ Ntúví káchí' nì' ka' ya kúvi rán musú', chi ñin musú' jee ntúví kúkáká'nú ini' re' ná kúvi ya jiáni ini' ito'o' re' sa'á-a. Soo vitan jee nkachi' nì' ya ñivi ya kámani jín nì' kúvi rán, chi ntáká tu'un ya nteso'o nì' ya nkachi' tátá' nì' nuun' nì', jee nì'i nsíkúkáká'nú nì' ini' rán. ¹⁶ Chi nsú ráno'ó nkaji rán nu'u', chisa' nu'u' nkaji nì' ráno'ó ya kì'i rán nuun' nì', jee ñani nì' ráno'ó kunee' tiñu siki' rán, sáva sa'á rán tiñu nì' kuéntá' kúun uva, sáva tiñu vá'a vá kinoo-o kutú-u. Sáva né ni ñin kakan' rán nuun' Tátá' nì' nuun' súví nu'u' jie'e' yí'í rán nuun' nì' jee taji re' maa nuun' rán. ¹⁷ Jee ya'á kúvi rá tu'un ya tátúní' nì' nuun' rán ya: Kunuun' ñin inka rán rá tá'an rán.

Rá ñivi ñiví tá'vi ini' raa né'yá raa Jesús jín rá ñivi yí'í nuun' re'

¹⁸ Jee retú tá'vi ini' rá ñivi ñiví né'yá raa ráno'ó, jee ya jíní' rán ya xí'na ka' nta'vi ini' raa nne'yá raa nu'u', nsú ka' ráno'ó. ¹⁹ Chi retán' íní jì' rán ichi jiá'nu rá ñivi ñiví ya ntu yí'í raa xintúín Ndiosí', saájee íyó kunuun' raa ráno'ó, kuéntá' ñúnúun' raa rá ñivi íní jín raa. Soo jie'e' ya nkaji nì' ráno'ó ya nsá' kì'i rán ka' nuun' ñujiín' ñivi ñiví ya'á jee ntu ká' jiá'nu rán kuéntá' jiá'nu raa. Jee jie'e' saáva tá'vi ini' raa né'yá raa ráno'ó. ²⁰ Íyó naku'un ini' rán rá tu'un nkachi' nì' nuun' rán sáá nkachi' nì': “Ya ñin musú' jee ntúví kúkáká'nú re' ka' nsú ká' ito'o' re'.” Ya jító u'vì' ñivi nu'u', jee suni sukuán koto u'vì' raa ráno'ó. Jee retú nú'ún ini' ñivi rá tu'un ya káchí' nì', jee suni ku'un ini' raa rá tu'un ya kachi' ráno'ó. ²¹ Soo ntáká rá

tiñu ya'á sa'á ráa jín ráno'ó, jie'e' ni ka' ya yí'í rán nuun' nu'u', chi jie'e' ni ka' ya ntuví jíní' ráa ini' maaré' ya nchuiichí re' nu'u' vaji ni'. ²² Chi retán' ntuví váji ni', jee ni ntuná' kachi' ni' nuun' ráa jee ntuná' siki' ráa koo jie'e' kuachi ráa nékúvi. Soo vitan jee ntu íyó na ni siki' tee ráa jie'e' kuachi ráa. ²³ Chi ñivi ya tá'vi ini'-i né'yá-a nu'u', jee suni tá'vi ini'-i né'yá-a ne tátá' ni'. ²⁴ Chi retán' ni ntuví nsá'á ni' rá tiñu anasí vá'a nteñu ráa, ya ntuví sá'á ni ñin inka ñivi maa, jee nsá' koo kuachi siki' ráa nékúvi. Soo vitan jee ya nini' ráa rá tiñu ya nsá'á ni' jee tá'vi ini' ráa né'yá ráa nu'u' jín tátá' ni'. ²⁵ Soo sukuán kúvi sáva kuvi sikúnkuvi tu'un ya néé' nuun' tutu' níso ley Ndiosí' ya kúmí ráa, ya káchí'-i: "Ntuná' jie'e' íyó, jee tá'vi ini' ráa né'yá ráa nu'u'", káchí' nuun' tutu' íí'.

²⁶ 'Jee chuichí ni' ñin ya kiji re' ne nuun' Tátá' ni', jee chineí chituvi re' nachu'un neí re' ini' ánima' rán, jee suvi re' kúvi Tachi' íí' ya xiné'én' re' tu'un naa'. Jee sáá kene re' ne nuun' maá Tátá' ni' kiji re' jee ku'va re' ya naá' jie'e' nu'u'. ²⁷ Jee suni ráno'ó ranika', naku'va rán ya naá' jie'e' nu'u', chi kútá'án rán jín nu'u' ne tiempú' xí'nañú'ún ya nkajie'é ni' nnakani ni' rá tu'un vá'a ni' nuun' rá ñivi —nkachi' Jesús.

16 ¹ 'Nkachi' ni' rá tu'un ya'á nuun' rán, sáva nsá' xinóo rán kuneí ini' rán ka' nu'u'. ² Chi tava' ráa ráno'ó ini' rá veñu'un lúli jee nkú'va ráa ka' kivi rán nteñu ráa. Jee nsú kuachi sukuán ni chi kenta kivi' ya né ni ñin ráa ka'ni'-i ráno'ó, jee kuka'vi ini'-i ya ñin tiñu vá'a sá'á-a nuun' Ndiosí'. ³ Jee sa'á ráa sukuán jín ráno'ó, chi ntuví jíní' ráa ini' Tátá' ni' ni ini' nu'u'. ⁴ Jee ya nkachi' ni' rá tu'un ya'á nuun' rán, sáva sáá kenta kivi' ya kuno'o rán, jee naku'un ini' rán rá tu'un ya'á ya nkachi' ni' maa nuun' rán jie'e' vá.

Tiñu ya sá'á Tachi' íí'

'Ntuví nkáchí' ni' rá tu'un ya'á nuun' rán ne tiempú' xí'nañú'ún ya nkajie'é ni' nnakani ni' rá tu'un vá'a ni', chi jie'e' ni ka' ya nkutá'án ni' jín ráno'ó. ⁵ Soo vitan jee kño'on'

nì' nuun' maaré' ya ntají re' nu'u' vaji nì'. Jee ni iin rán ntu jíkátu'ún-u ká' nu'u': "Né nú' kì'in' nú." ⁶ Chisa' kúkuéká nasfkuiti' ini' rán chi nkachi' nì' nuun' rán rá tu'un ya sukuán koo. ⁷ Soo káchí' nì' ya naá' nuun' rán ya va'a ká' kúvi nuun' ráno'ó ya kì'in' no'on' nì', chi retán' nkì'in' nì', jee nsá' kiji maaré' ya chineí chituví re' nachu'un neí re' ini' ánima' rán. Soo retú kì'in' nì', jee chuichí nì' re' kiji re' nuun' ráno'ó. ⁸ Sáa kiji re', jee stúvi kájí-i nuun' rá ñivi ñiví ya íyó kuachi siki' ráa, jín nasa kuvi kinoo naa' ráa nuun' Ndiosí', jín ya naa' ke'ne' Ndiosí' kuachi ráa. ⁹ Jee stúvi kájí re' ya íyó kuachi siki' ráa chi ntu kúneí ini' ráa nu'u'. ¹⁰ Jee stúvi kájí re' nasa kinoo naa' ráa nuun' Ndiosí' chi kino'on' nì' nuun' néé' Tátá' nì', jee nsá' kuni' rán ká' nu'u'. ¹¹ Jee stúvi kájí re' ya ke'ne' naa' re' kuachi siki' rá ñivi ñiví, chi ya nkunaa' kinaan' tachí' kíní kúná'nú ya tátúní' ini' ñiví ya'á.

¹² Jee íyó kue'e' ví'í ká' jie'e' tu'un ya íyó kachi' nì' nuun' rán, soo ntu kúvi kachi' nì' maa, chi nsá' kúneí rán ká' kiku'un ini' rán maa vitan. ¹³ Soo sáa kiji Tachí' íí', ya stúvi tu'un naa', jee maaré' nachu'un re' ichi ráno'ó ya taji re' nì'i ya naá'. Chi nsú ya tátúní' maaré' vá kachi' re', chisa' kachi' re' rá tu'un tésó'o re' ya káchí' Tátá' nì'. Jee sa'á re' ya kuká'nú ini' rán rá tiñu ya kiji koo ichinúún'. ¹⁴ Jee maaré' vá stúvi ya kúná'nú nasfkuiti' nì', chi rá tu'un ya nkachi' nì' jee nakachi' va'a re' maa nuun' rán jee kuká'nú ini' rán maa. ¹⁵ Ntaká ya yí'í xintín Tátá' nì', jee suni yí'í xintín nì' ranika'. Jee saáva nkachi' nì', ya ntaká rá tu'un ya nkachi' nì' jee nakachi' va'a Tachí' íí' maa nuun' rán, jee kuká'nú ini' rán maa.

¹⁶ Yaku' ni ká' kúmání' jee nkuní' rán ká' nuun' nì'. Jee nsú kivi' ké'ín jee kuni' tuku rán nu'u', [chi kino'on' nì' nuun' néé' tátá' nì'] —nkachi' Jesús.

Tunkuéká ini' jee nuvi-i ya síí' ini' ánima'

¹⁷ Saájee sava rá tee súkuá'a re' ráa, nīkatu'ún tá'án iin inka ráa tá'án ráa:

—¿Na jie'e' kúvi rá tu'un ya nkachi' re' ya: “Yaku' ni ka' kúmání' jee nkuní' rán ka' nuun' ni', jee nsú kivi' kélín jee kuni' tuku rán nu'u', chi kuno'on' ni' nuun' néé' tátá' ni'?”

¹⁸ Soo, ¿ná kúní' káchí' re' ya káchí' re' ya “yaku' ni ka' kúmání'” rúsa? Ntúví jiáku'un kuiti' ini'-ó na jie'e' ká'án' re' —nkachi' raa.

¹⁹ Jee nini' Jesús ya kuíni raa kakatu'ún raa nuun' re', jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Á jíkátu'ún tá'án iin inka rán tá'án rán jie'e' rá tu'un ya nkachi' ni' ya'á: “Yaku' ni ka' kúmání' jee nkuní' rán ka' nuun' ni', jee nsú kivi' kélín jee kuni' tuku rán nuun' nu'u'?” ²⁰ Máá náá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya kuna'yu' rán jee nukuéká ini' rán, soo rá ñivi ñiví chisa' kusii' ini' raa. Soo súka' kukuéká ini' rán, jee tunkuéká ini' rán vá nuvi-i tu'un síí' ini' rán.

²¹ Kuéntá' kuá' iin ña'an sáá kenta horá ya kaku nchíkín ña, jee té'né' ini' ña. Soo retú ya nkaku nchíkín ña, jee ni ntu ká' ná'án ña tunó'ó nno'o ña, chi máá kúsii' ini' ña ya nkaku iin suchí lúli ini' ñiví ya'á. ²² Jee suni sukuán ntañú'ún kúkuéká ini' rán, soo tukuni nakuni' ni' ráno'ó, jee kusii' nasíkuiti' ini' ánima' rán. Jee ni iin ntuná' kuvi sííyo ya kúsii' ini' rán. ²³ Jee kivi' yukuán jee ntuná' kakatu'ún rán ka' nu'u'. Máá náá' vá káchí' ni' nuun' rán ya nuun' maá tátá' ni' kakan' rán né ni iin tiñu nuun' súvi nu'u', jie'e' yíí rán nuun' ni', jee taji re' maa nuun' rán. ²⁴ Ne vitan jee ni ntia'an kakan' rán nuun' Tátá' ni' nuun' súvi nu'u'. Jee vitan jee íyó kakan' rán jie'e' yíí rán nuun' ni' jee ni'in' rán ya taji re' nuun' rán, sáva chitú ya kúsii' nasíkuiti' ini' rán.

Nkunei' Jesús nuun' ni'i ya nivá'a íyó nuun' ñiví

²⁵ 'Nkachi' ni' nuun' rán rá tu'un kúnkunuún ká'án'. Soo kiji rá kivi' ya nsá' ka'an' ni' ka' jín rán rá tu'un kúnkunuún ká'án', chisa' káji ni kachitu'ún ni' nuun' rán tu'un jie'e' Tátá' ni'. ²⁶ Jee kivi' yukuán jee kakan' rán nuun' [tátá' ni'] nuun' súvi nu'u' jie'e' yíí rán nuun' ni', soo nsá' káchí' ni' nuun' rán

ya kakan' tá'ví' nì' nuun' Tátá' nì' jiē'e' ráno'ó. ²⁷ Chi maá Tátá' nì' kúvi ya núnúun' re' ráno'ó, chi jiē'e' ni ka' núnúun' rán nu'u', jee suni jínú' ini' rán ya ne nuun' maá 'Tátá' nì' Ndiosí' nkene nì' vaji nì'. ²⁸ Nkene nì' vaji nì' ne nuun' maá Tátá' nì', jee vaji nì' ini' ñiví ya'á. Jee vitan jee kene nì' ini' ñiví ya'á, jee kīno'on' tuku nì' nuun' Tátá' nì' —nkachi' Jesús.

²⁹ Jee nkachi' rá tee súkuá'a re' raa:

—Vitan jee kájí ni káchí' nú, chi ni ntuví káchí' nú ka' rá tu'un kúnkunuún ká'án'. ³⁰ Vitan jee jíní' rání' ya nì'i kuiti' jíní' nú, jee ntuví jínínú'ún nú ya kakatu'ún ni iin ñivi no'ó, jee saáva jiē'e' vá jínú' nijia ini' rán' ya ne nuun' Ndiosí' nkene nú vaji nú —nkachi' raa.

³¹ Jee nnaxiníko Jesús nuun' raa:

—¿Á vitan jee jínú' ini' rán résa? ³² Vitan jee ya nkuyatin horá, jee ya nkenta tiempú', ya kutenuun ta iin iin rán kīno'on' rán ta ve'i rán, jee xinóo métú'ún rán nu'u'. Soo nsá' kinoo métú'ún nì', chi íyó Tátá' nì' jín nì'. ³³ Ntáka rá tu'un ya'á nka'an' nì' jín rán sáva ne va'a kinoo ánima' rán, chi yí'í rán nuun' nì'. Chi kiji tunó'ó nuun' rán ini' ñiví ya'á, soo koo neí ini' rán, chi ya nkunei nì' nuun' nì'i ya nivá'a íyó ini' ñiví.

Jíkán' tá'ví' Jesús nuun' Tátá' re' jiē'e' rá ñivi yí'í nuun' re'

17 ¹ Jee sáa nkuvi nkachi' Jesús rá tu'un ya'á, jee nnane'en nuun' re' ne antiví súkún, jee nkachi' re':

—Tátá' nì', vitan jee ya nkenta tiempú' ya kuno'o nì', jee stúvi ya kúná'nú nì' ya kúvi nì' seya nú, jee sáva nu'u' suni stúvi nì' ya maánú kúvi ya kúná'nú nasíkuiti' ka'. ² Chi ntaji nú tiñu níso nì' ya tátúní' nì' nuun' ntáka ñivi ñiví, sáva ntáka rá ñivi ya ntaji nú nuun' nì' kī'í raa nuun' nì', nì'in' raa ya kuteku' raa níínkání jín-ó sa'á nì'. ³ Jee su'va kúvi ya kuteku' ñivi níínkání jín-ó: ya kuni' raa ini' no'ó, ya métú'ún maánú vá kúvi nijia maá Ndiosí' nijia, jín ya suni kuni' raa ini' nu'u', ya maání' vá kúvi Jesús ya kúvi nì' Cristo ya nchuihí nú nu'u' vaji nì' jín tiñu ntaji nú níso nì'.

⁴ 'Nstúvi ni' nuun' rá ñivi íyó ini' ñiví ya'á ya maánú ví ya máá kúñá'nú nasíkuiti' ka', chi ya nsijínu ni' ntáká tiñu ya ntaji nú nuun' ni' sa'á ni' maa. ⁵ Vitan jee no'ó, Tátá' ni', nasa'á tuku ya kuñá'nú tuku ni' ne nuun' néé' nú, kuéntá' kuá' kúñá'nú ni' jín nú ne sáá ntiá'an kíkoo ñiví ya'á.

⁶ 'Chi rá ñivi nkaji nú ini' ñiví ya'á ya ntaji nú ráa nuun' ni', jee nstúvi ni' no'ó nuun' ráa. Rá ñivi nú nkuvi ráa jee ntaji nú ráa nuun' ni', jee ntiin ráa nú'ún ini' ráa tu'un nú. ⁷ Jee vitan jee jíní' ráa ya ne nuun' maánú vaji ntáká rá tiñu ntaji nú nuun' ni' sá'á ni' jín rá tu'un káchí' ni'. ⁸ Chi ntáká rá tu'un ya ntaji nú nuun' ni', jee njia'a ni' maa nuun' ráa. Jee ntiin ráa nú'ún ini' ráa maa, chi nkuká'nú ini' ráa ya máá náá' nijia kúvi ya ne nuun' maánú nkene ni' vaji ni', jee suni ninu' ini' ráa ya maánú nchuichí nú nu'u' vaji ni' jín tiñu sá'á ni'.

⁹ 'Jee jíkán' tá'ví' ni' nuun' nú jie'e' ráa. Nsú jie'e' rá ñivi ñiví ya ntu yí'f ráa nuun' ni' jíkán' tá'ví' ni'. Chisa' jíkán' tá'ví' ni' jie'e' rá ñivi ya ntaji nú ráa nuun' ni' ki'i ráa nuun' ni', chi ñivi nú ví ráa. ¹⁰ Chi ntáká ya yí'f xintíin nu'u', jee suni yí'f-i xintíin nú, jee suni ntáká ya yí'f xintíin nú, jee suni yí'f-i xintíin nu'u'. Jee nstúvi ráa ya kúñá'nú nasíkuiti' ni'. ¹¹ Jee nsá' kunee' ni' ka' ini' ñiví ya'á. Jee suviráa kínoo ráa kunee' ráa ini' ñiví ya'á, jee nu'u' chi kuñajiaa' ni' nuun' nú, Tátá' ni' ya íí' nasíkuiti'. Jee jíkán' tá'ví' ni' nuun' nú ya kumañu kusava nú ráa jín fuersá' íí' nú ya ntaji nú nuun' ni', ^{17:11} sáva sa'á nú ya iin ni kuvi ráa kuéntá' kuá' maánú jín nu'u'. ¹² Chi ni néé' ni' jín ráa ini' ñiví ya'á, jee nñumañu ñusava ni' ráa jín fuersá' ni'in íí' níso nú ya ntaji nú nuun' ni'. Jee nñumañu ñusava ni' ráa saáva ni iin ráa ntu ñanaan' ráa, chisa' métú'un iin ráa ni vá ñanaan' chi saá íyó kinaa' re', sáva nsíkunkuvi nuun' káchí' tu'un néé' nuun' tutu' ya níso tu'un Ndiosí'. ¹³ Soo vitan jee kuñajiaa' ni' nuun' néé' nú, soo ni néé' ni' ntí' ka'

^{17:11} Suni sanaan' káchí' rá tu'un ya'á: jee jín fuersá' íí' nú jíkán' tá'ví' ni' nuun' nú ya kumañu kusava nú ráa ya ntaji nú nuun' ni'. Suni kúvi káchí-ó su'va versículo 17:12.

ini' ñiví ya'á jee káchí' nì' rá tu'un ya'á, sáva chitú ya kusii' nasíkuiti' ini' ánima' raa, kuéntá' kúsii' ini' nu'u'. ¹⁴ Jee njia'a nì' tu'un nú nuun' raa, soo rá ñivi ñiví ya'á ya ntu yí'í ráv á xintúin nú jee tá'vi ini' ráv á né'yá ráv á raa, chi ntu íñí raa ichi jiá'nu ráv á, kuéntá' su jín nu'u' ya ntuví yí'í nì' ñujiín' rá ñivi ñiví ya'á. ¹⁵ Soo nsá' jíkán' tá'ví' nì' ya tava' nú raa ini' ñiví ya'á, chisa' káchí' nì' ya kumí nú raa nuun' maá ku'ina' kúná'nú. ¹⁶ Chi ntu íñí raa ichi jiá'nu rá ñivi ñiví ya'á, kuéntá' sú nu'u' ntu yí'í nì' nuun' ñujiín' ñivi ñiví ya'á. ¹⁷ Jee sa'á ya kusíin raa ya nkí'i raa ka' nuun' ya niva'a jee kitíñú raa nuun' nú jie'e' ya naá' nú, chi tu'un nú máa tu'un naa' kúvi-i. ¹⁸ Chi kuéntá' kuá' nchuihí nú nu'u' vaji nì' ini' ñiví ya'á jín tiñu ntaji nú sa'á nì', jee nu'u' suni sukuán chúichí nì' raa nuun' rá ñivi ñiví ya'á jín tiñu njia'a nì' sa'á raa. ¹⁹ Jee yítíñú nì' nuun' no'ó sáva kuvi ya vá'a nuun' raa, sáva suni kuvi kitíñú raa nuun' nú jie'e' ya naá'.

²⁰ 'Soo nsú kuachi kuiti' jie'e' rá ñivi ya'á ví ya jíkán' tá'ví' nì' nuun' nú, chi suni jíkán' tá'ví' nì' jie'e' rá ñivi ya sukuán kunei' ini' raa nu'u' jie'e' tu'un kachitu'un rá tee ya'á jie'e' nu'u'. ²¹ Jee jíkán' tá'ví' nì' jie'e' raa ya ñin ni kuvi raa, kuéntá' maánú, Tátá' nì', chi yí'í nú ini' nu'u', jee yí'í nì' ini' no'ó, jee suni sáva sukuán kí'i raa nuun-ó, sáva [kuni'] rá ñivi ñiví jee jinu' ini' raa ya maánú ví ya nchuihí nú nu'u' vaji ni. ²² Jee suni kuéntá' ntaji nú tiñu kúná'nú nuun' nu'u', jee suni sukuán njia'a ni tiñu kúná'nú nuun' raa kuniso raa, sáva ñin ni kuvi raa, kuéntá' maánú jín nu'u'. ²³ Nu'u', jee yí'í nì' ini' raa, jee no'ó, yí'í nú ini' nu'u', sáva kenta kunaá' nuún koo ini' raa, sáva kuni' rá ñivi ñiví ya maánú nchuihí nú nu'u', jín ya ñúnúun' nú raa kuéntá' ñúnúun' nú nu'u'.

²⁴ 'Tátá' nì', jee rá ñivi ya ntaji nú nuun' nì', jee kuíni nì' ya suni maáráa kunei' raa jín nu'u' nuun' kunei' nì', sáva kuni' raa naa vii' nasíkuiti' kúná'nú nì' ya ntaji nú nuun' nì', chi ñúnúun' nú nu'u' ne ntiá'an ka' nsá'á nú ñiví.

²⁵ 'Tátá' nì', no'ó chi naa' nasíkuiti' kúvi nú. Soo rá ñivi ñiví chi ntuví jíní' raa ini' no'ó, soo nu'u' chi jíní' nì' ini' no'ó, jee

jíní' rá ñìvì ya'á ya no'ó nchùichí nú nu'u' vaji ni. ²⁶ Nìstúvì nì' no'ó nuun' ráa jee istúvì nì' kà' no'ó. Sáva kuéntá' kuà' ñúnúun' nú nu'u', jee suni sukuán kunuun' ráa rá tá'án ráa, jee kì'i nì' ini' ráa —nkachi' Jesús.

Tíin ráa Jesús

18 ¹ Jee sáá nkuvi nkachi' Jesús rá tų'un ya'á, jee nkene re' kuà'an' re' íyo kà' ichi yu'ú yuvi' naní Cedrón jín rá tee súkuá'a re' ráa, nuun' káá tata' sá'á jee nkìvì re' yukuán jín rá tee súkuá'a re' ráa.

² Jee Judas, ya kúvì tee ya naku'va-a Jesús xintíin rá tee káné'én, jee suni jíní'-i nuun' ñu'un yukuán, chi ké'ín ví'í íchí ñà'an' Jesús nnutútú re' yukuán jín rá tee súkuá'a re' ráa.

³ Saájee nkenta Judas yukuán náka kue'e' ví'í rá “soldado”, jín rá tee kúmí veñu'un ká'nú, ya ntají rá sutu' kúná'nú jín rá “fariseo” ráa kuà'an' ráa, jee ína'á ráa rá “cantil”, jín rá ñu'un' itì' sújié, jee níso ráa rá yuchi' “espada” ráa. ⁴ Soo ya jíní' Jesús nì'i rá tunó'ó vaji nuun' re', jee saáva nkene re' kuàta'an' re' ráa, jee nkachi' re':

—¿Né iin nánukú rán? —nkachi' re'.

⁵ Jee nnaxiní'kó ráa nuun' re':

—Nánukú rán! Jesús tee ñuun' Nazaret —nkachi' ráa.

Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Nu'u' Ví-i ^{18:5} —nkachi' re'.

Jee suni íñí Judas jín rá ñìvì kue'e' vá, ya maáa ví ya naku'va-a Jesús nuun' rá ñìvì vá. ⁶ Jee sáá nkachi' Jesús Nu'u' Ví-i, jee nnakaka yátá ráa, jee nnaniso ráa nuun' ñu'un. ⁷ Jee saáva tukuni nikaṭu'un Jesús ráa:

—¿Né iin nánukú rán?

Jee nkachi' ráa:

—Jesús tee ñuun' Nazaret —nkachi' ráa.

⁸ Jee nnaxiní'kó Jesús:

^{18:5} ñin súvì máá ñá'nú kà' Ndiosí' kúvì Nu'u' Ví-i.

—Ya nkachi' nì' nuun' rán ya Nu'u' Ví-i. Jee saáva retú nu'u' kúvi ya nánukú rán, jee ku'va rán nkí'ín' rá tee kútá'án jín nu'u' ya'á.

⁹ Nkachi' re' sukuán, sáva nsikúnkuvi tu'un ya nka'an' re' jín Tátá' re' Ndiosí', sáá nkachi' re': “Rá ñivi ya ntaji nú nuun' nì', jee ntuví nsukuíta nì' ni iin ráa”, nkachi' re'.

¹⁰ Saájee Simón Pedro, ína'á re' iin yuchi' “espada”, jee ntava' re' maa jee nkuun re' yuchi' musú' sutu' kúñá'nú jee ñe'ne' re' so'o ichi kuá'á tee vá. Jee naní musú' vá Malco

¹¹ Saájee nkachi' Jesús nuun' Pedro:

—Nachu'un “espada” nú ini' ñiin yuchi' nú. Chi tunó'ó ntaji Tátá' nì' nuun' nì', ¿á ntu saá íyó kuno'o nì' maa réja?
—nkachi' Jesús.

Íñí Jesús nuun' sutu' kúñá'nú naní Anás

¹² Saájee rá “soldado” jín tee tátúní' nuun' ráa, jín rá tee kúmí veñu'un ká'nú ya ntají rá tee kúñá'nú nuun' Israel, ntiin ráa Jesús, jee ntenu'ni' ráa re'. ¹³ Jee kuñaka ráa Jesús xí'na ka' nuun' Anás, chi jie'e' ni ka' táchiso Caifás kúvi Anás. Jee Caifás kúvi sutu' kúñá'nú kuiya' yukuán. ¹⁴ Jee Caifás ví tee ya nnakutíñú nuun' rá ñivi Israel ya va'a ka' kúvi ya kuvi' iin tee ni jie'e' ya vá'a rá ñivi.

Káchí' Pedro ya ntuví jíní' re' Jesús

¹⁵ Jee Simón Pedro jín inka tee súkuá'a Jesús maa níkin' ráa yata' nuun' kua'an' rá ñivi vá jín Jesús. Jee tee vá ya súkuá'a Jesús vá jíní' ta'an-a jín sutu' kúñá'nú, jee saáva nkivi-i jín Jesús ini' ve'i nuun' kúvi chíké'i ma'ñú ve'i sutu' vá. ¹⁶ Soo Pedro chi nkinoo re' íñí re' yuvé'í chíké'i. Jee nkene inka tee vá súkuá'a Jesús vá, ya jíní' ta'an jín sutu' kúñá'nú vá, jee nka'an-a jín ña'an ya kúmí yuvé'í yukuán, jee nsikívi-i Pedro ini' ve'i nuun' kúvi chíké'i ma'ñú ve'i vá. ¹⁷ Saájee ña'an ya kúvi musú' ya kúmí yuvé'í vá nkachi' ña nuun' Pedro:

—¿Á nsú suni no'ó kúvi iin rá tee ya nkutá'án nnikin' nsukuá'a jín tee ya'á? —nkachi' ña.

Nkachi' Pedro:

—Nsuví-n' kúvi-i.

¹⁸ Jee rá musú' jín rá tee ya kúmí veñu'un ká'nú nsta'án' ráa ñu'un' chi vijin, jee núvixin' ráa. Jee suni nuun' íñí ráa yukuán íñí Pedro núvixin' re' ranika'.

Sutu' Anás xíná'má' re' Jesús

¹⁹ Saájee sutu' kúñá'nú vá nnikatu'ún-u Jesús jie'e' rá tee súkuá'a re' ráa, jín jie'e' rá tu'un xín'één' re'. ²⁰ Jee nnaxiníko Jesús nuun' re':

—Nu'u', jee nuun' nijin' nuun' íyó chitú ñivi nka'an' nì'. Jee sukuáni nxín'één' nì' maa ini' rá veñu'un lúli jín chíké'i ini' veñu'un ká'nú, nuun' nútútú ntáká rá ñivi Israel. Jee ni ñin tu'un ntuná' nká'án' yu'u' kuiti' nì'. ²¹ Jee, ¿nā kuvi chi jíkátu'ún nú nu'u' rúja? Kákátu'ún rá ñivi ya nteso'o rá tu'un ya nkachi' nì' nuun' ráa. Kune'yá, chi suviráa vá jíní' naa' nijia nā tu'un kúvi ya nkachi' nì'.

²² Jee sáa nkachi' Jesús rá tu'un ya'á, ñin rá tee ya íñí yukuán, ya kúmí veñu'un ká'nú, jee nkatu' tee vá nuun' Jesús jee nkachi'-i nuun' re':

—¿Á sukuán náxiníko nú nuun' sutu' kúñá'nú rúja?

²³ Jee nnaxiníko Jesús nuun' re':

—Retú nka'an' niva'a nì', jee ku'va ya naá' jie'e' ná kúvi ya niva'a ya nkachi' nì'. Soo retú vatuni nka'an' nì', ¿nā kuvi chi nkatu' nú nuun' nì'?

²⁴ Saájee Anás nsa'á re' ya ni nú'ní' Jesús jee nchuichí re' maa kua'an'-a nuun' Caifás ya kúvi sutu' kúñá'nú.

Tukuni káchí' Pedro ya ntuví jíní'-i Jesús

²⁵ Jee íñí iì' Simón Pedro núvixin' re' yunú'ún', jee nkachi' rá ñivi íñí yukuán nuun' re':

—¿Á nsú suni no'ó kúvi ñin tee ya nkutá'án nnikin' nsukuá'a re' nó?

Jee ñasi' Pedro nuun' tu'un vá chi nkachi' re':

—Nsuví-n' kúvi-i —nkachi' re'.

²⁶ Jee iin rá musú' sutu' kúñá'nú, ya nkuvi tá'án ve'i tee ya nkuachi Pedro so'o-o jee nnikatu'ún-u Pedro:

—¿Á nsú no'ó vá nini' nì' jín re' nuun' káá tata' sá'á vá?

²⁷ Jee tukuni nkachi' Pedro ya ntuví jíní'-i, jee kuísá ntañú'ún kuiti' nkana stó'o.

Íñí Jesús ichinúún' Pilato

²⁸ Saájee nkene ráa jín Jesús ve'i Caifás jee kuanaka ráa maa nuun' vetiñú Roma naní pretorio. Jee vakunijin', jee ntu nkivi rá tee Israel ini' vetiñú vá sáva ntu kuté'én ánima' ráa, sáva kuvi kaji' ráa kuxiní ráa viko Pascua. ^{18:28}

²⁹ Saáva nkene Pilato ^{18:29} nuun' ráa jee nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Na jie'e' chíkuáchi rán tee ya'á?

³⁰ Jee nnaxiníko ráa jee nkachi' ráa nuun' re':

—Retán' nsú tee sá'á niva'a ví-i jee nsá' kiji rán' natají rán' maa nuun' nú nékúvi.

³¹ Saájee nkachi' Pilato nuun' ráa:

—Kuá'án rán jín-i jee sa'á naa' rán kuachi siki'-i kuá' káchí' ley rán.

Jee nnaxiníko rá tee kúñá'nú nuun' ñuun' Israel nuun' re':

—Soo ntu jiá'a tee tátúnú' Roma nuun' ránu'u' ka'ni' rán' ni iin ñivi.

³² Jee sukuán nsikúnkuvi nuun' rá tu'un nkachi' Jesús jie'e' ya nasa íyó kuvi' re'. ³³ Jee tukuni nníko Pilato nnivi re' ini' vetiñú pretorio vá, jee nkana re' Jesús jee nnikatu'ún re' maa:

—¿Á no'ó kúvi “Rey” tátúní' nuun' rá ñivi ñuun' Israel?

³⁴ Jee nnaxiníko Jesús nuun' re':

—¿Á jíkátu'ún maánú tu'un vaji xini' maánú áxí inka ñivi nkachi' maa nuun' nú jie'e' nu'u'?

³⁵ Jee nnaxiníko Pilato:

^{18:28} “Ley” Moisés ya ntatúní' Ndiosí' káchí'-i ya nkúvi kaji' rá ñivi Israel kuxiní ráa viko Pascua retá' íyó té'én ráa nuun' Ndiosí'.

^{18:29} Nkuvi Pilato tee Roma ya tátúní' nuun' ñuun' Judea ya káchí'-ó “gobernador Romano”.

—¿Á nu'u' jee kúvi nì' tē ñuun' Israel rúja? Chi ñivi ñuun' maánú jín rá sutu' kúná'nú vá nnatajì no'ó nuun' nu'u'. ¿Ná nsa'á nú?

³⁶ Saájee Jesús nnaxiníko-o:

—Tiñu níso nì' yá tátúní' nì' jee ntu váji nē nuun' ñiví ya'á. Chi retán' nísotínú nì' nuun' ñiví ya'á kuéntá' rá “rey” ñiví ya'á tátúní' raa, saájee rá ñivi yí'í xintín nì' kantá'án raa jee nama raa nu'u' sáva nkú'va raa nu'u' xintín rá tē kúná'nú nuun' Israel. Soo tiñu níso nì' tátúní' nì' nsú kuéntá' kuá' nísotínú rá “rey” ñiví ya'á —nkachi' Jesús.

³⁷ Saájee nkachi' Pilato nuun' Jesús:

—¿Á no'ó kúvi “rey” résa?

Jee nnaxiníko Jesús:

—Suvini' kúvi “rey” kuéntá' ya nkachi' kí nú. Chi jie'e' ya'á kúvi yá váji nì' nkaku nì' ini' ñiví ya'á, sáva kachi' nì' yá naá'. Ntáka ñivi yá íñi-i jín yá naá', jee nú'ún ini' raa tñn raa tu'un káchí' nì' —nkachi' Jesús.

³⁸ Jee nkachi' Pilato nuun' re':

—¿Ná kúvi yá naá' rúja?

Síjita Pilato Jesús sáva kuvi'-i

Jee sáa nkuvi nkachi' Pilato tu'un ya'á, jee nkene tuku re' ichinúún' rá tē kúná'nú nuun' ñuun' Israel, jee nkachi' re' nuun' raa:

—Nu'u', ntuná' kuachi nnani'in' nì' siki' tē ya'á. ³⁹ Soo ráno'ó chi íyó ñujiín' sáa sá'á rán yá nakani núne nì' iin tē yá yí'í vekaa viko pascua. ¿Á kuíni rán yá siaá' nì' tē yá kúvi “rey” yá tátúní' nuun' rá ñivi Israel? —nkachi' re'.

⁴⁰ Saájee nkanajín tuku ntáka raa, jee nkachi' raa:

—¡Nsú tē íña'! ¡Chisa' siaá' nú Barrabás!

Soo Barrabás kúvi re' iin tē kuí'ná sákini.

19 ¹ Jee saájee njia'a Pilato Jesús xintín rá “soldado”, jee nteitínú re' yá nchi'i raa yo'o Jesús. ² Jee rá “soldado” vá nchutá'án tiyu' raa yokú'ú' iñu kuá' kúvi

“corona”, jee nchu'un ráa maa xini' Jesús, jee nnachu'un ráa iin sa'ma kání líí maa, kuéntá' sa'ma iin “rey”.³ Jee kúyatin ráa jee nkachi' ráa nuun' re':

—¡Na ka' va'a ka' kúvi “Rey” ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel!
—nkachi' ráa, jee kátú' ráa nuun' re'.

⁴ Saájee tukuni nkene Pilato, jee nkachi'-i nuun' rá ñivi íñí yukuán:

—Kune'ya rán chi ntava' ni' maa chiké'i, sáva kuni' rán ya ni iin kuachi ntuná' nání'in' ni' siki' re'.

⁵ Saájee nkene Jesús, jee ñú'ún “corona” iinu xini' re', jee ñú'ún re' sa'ma kání líí. Jee nkachi' Pilato nuun' ráa:

—¡Kune'ya rán! ¡Ya'á íñí máá máá tee ya'á!

⁶ Rá sutu' kúñá'nú jín rá tee kúmi veñu'un ká'nú sáá nini' ráa Jesús, jee nkanajín ráa, jee nkachi' ráa:

—¡Tekaa maa nuun' kurúsi'! ¡Tekaa maa nuun' kurúsi'!
—nkachi' ráa.

Jee nkachi' Pilato nuun' ráa:

—Ya'á rán tee ya'á, jee tekaa maarán maa. Chi nu'u' jee ni ntuná' kuachi nnani'in' ni' siki' re' —nkachi' Pilato.

⁷ Soo nnaxiníko rá tee kúñá'nú nuun' ñivi Israel vá nuun' Pilato:

—Ránu'u' chi íyó iin ley rán', jee sání káchí' ley rán' ya íyó kuvi' re', chi jie'e' ni ka' nkachi' re' ya kúvi re' se'ya Ndiosí'.

⁸ Soo sáá nteso'o Pilato rá tu'un ya'á, jee nyu'ví nasíkuiti' re' ka'.⁹ Jee tuku nnivi Pilato ini' vetíñú ká'nú, jee nkachi' re' nuun' Jesús:

—¿Né nú' vaji nú?

Soo ntuví nnaxiníko kuiti' Jesús.¹⁰ Saájee nkachi' Pilato nuun' re':

—¿Á ni nka'án' nú nu'u'? ¿Á ntuví jíní' nú ya nísotíñú ni' sáva kuvi tekaa ni' no'ó nuun' kurúsi', jee suni nísotíñú ni' ya kúvi siaá' ni' no'ó?

¹¹ Soo nnaxiníko Jesús:

—Ntuví íyó ná tiñu kuniso nú sáva sanáa' nú siki' nu'u', retán' nsú Ndiosí' néé' antiví súkún ntaji re' tiñu vá níso nú.

Jee saáva tēe yā n̄natajǐ rē' nu'u' x̄intíín no'ó, jee suvirē' vá íyó k̄a' kuachi s̄ik̄i' rē' nsú ká' no'ó.

¹² Jee nē horá yukuán jee n̄kú Pilato naja siaá' rē' Jesús. Soo rá tēe kúñá'nú n̄un' ñivi Israel kánajín ráa jee káchí' ráa:

—Retú siaá' nú tēe ya'á, jee ntuví kámani nú jín tēe n̄isotíín yā kúvi “rey” Roma. Chi né ni iin tēe yā sa'á-a maáa “rey”, jee íñi rē' s̄ik̄i' tēe kúvi “rey” Roma —nkachi' ráa.

¹³ Saájee sáa nteso'o Pilato rá tu'un ya'á, jee ntajǐ rē' ntava' ráa Jesús ch̄iké'i, jee ñakunee' rē' n̄un' silla kúñá'nú n̄un' tátúní' rē', jee yukuán naní n̄un' káá piso yuu', jee tu'un hebreo naní Gabatá. ¹⁴ Jee k̄iv̄i' yukuán kúvi k̄iv̄i' yā sá'á stákoo rá ñivi yā kenta koo viko Pascua, jee ní kaxuv̄i'. ^{19:14} Saájee nkachi' Pilato n̄un' rá ñivi Israel:

—¡Kunē'yá rán! ¡Ya'á íñi “rey” ránú!

¹⁵ Soo nkanajín ráa:

—¡Tava' maa! ¡Tava' maa! ¡Tekaa maa n̄un' kurúsi'!

—nkachi' ráa n̄un' Pilato.

Jee nkachi' Pilato n̄un' ráa:

—¿Á tekaa n̄i “rey” rán n̄un' kurúsi'?

Soo n̄axiní'kó rá s̄utu' kúñá'nú:

—Ránu'u' chi ntuví íyó inka k̄a' “rey” n̄un' rán chisa' métú'ún ni “rey” Roma ví yā tátúní' n̄un' rán' —nkachi' ráa.

¹⁶ Jee saáva n̄aku'va Pilato Jesús x̄intíín rá “soldado” sáva tekaa ráa rē' n̄un' kurúsi'. Jee n̄ake'en ráa Jesús kuá'an' ráa jín rē'.

Tékaa rá “soldado” Jesús n̄un' kurúsi'

¹⁷ Jee n̄iso Jesús kurúsi' rē', jee nkene rē' kuá'an' rē' n̄un' naní yiki x̄íní' n̄iyi, jee tu'un hebreo naní Gólgota. ¹⁸ Jee yukuán ntēkaa ráa rē' n̄un' kurúsi', jee suni ntēkaa ráa uv̄i'

^{19:14} S̄anaan' kúvi kachi'-ó kajñu'.

ka' rá tee jín re', iin iin ráa ntekaa ráa iyo iyo xiín Jesús, jee kurúsi' nuun' nintakaa máá Jesús íní ma'ñú.

¹⁹ Jee ntatúní' Pilato ya kune'e' tu'un xini' kurúsi', ya kachi'-i su'va: “Jesús tee ñuun' Nazaret, ya kúvi “rey” ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel”, káchí' tu'un vá. ²⁰ Jee kue'e' ví'í rá ñivi Israel nka'vi ráa tu'un níso xini' kurúsi' vá, chi nuun' ntekaa ráa Jesús jee káá-a yatin ñuun', jee xini' kurúsi' vá ntee ráa tu'un hebreo, jín tu'un griego, jín tu'un latín. ²¹ Jee rá sutu' kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel, nkachi' ráa nuun' Pilato:

—Koto téé nú: “rey” ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel, chisa' téé nú ya: tee vá nkachi' “nu'u' kúvi “rey” ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel”.

²² Soo nnaxiní' Pilato:

—Tu'un ya ya ntee ni', jee sukuán kinoo sánikuá' ya ntee ni' maa.

²³ Saájee sáá nkuvi ntekaa rá “soldado” Jesús nuun' kurúsi', jee nnake'en ráa sa'ma re' jee nsa'á ráa kumi' pedasú' sa'ma vá, jee sáva kenta iin iin pedasú' kúvi ta iin iin rá “soldado” vá. Suni nke'en ráa sa'ma kání íyó nká'nú ya ñú'ún Jesús, chi kúvi iin sa'ma ká'nú ya ntuví yí'í tiku maa, chi sa'ma nkunu nká'nú ne jie'e' ne xini' ví-i. ²⁴ Saájee nkachi' ráa nuun' iin inka ráa:

—Nsá' sté'né-ó maa chi va'a ka' vá siki-ó maa suerte, jee kuni'-ó né iin-ó vá ni'in' maa.

Jee sukuán nkuvi jee nkunaa' sáni káchí' tu'un Ndiosí' níso nuun' tutu' íí':

Jee ntasáva maáráa sa'ma ni' nuun' maáráa,
jee nsikí' ráa maa suerte jee kuni' ráa né iin ráa vá ni'in' maa.

Jee sukuán nsa'á rá “soldado”.

²⁵ Jee yatin nuun' íní kurúsi' nuun' nintakaa Jesús íní náná' re', jín ku'vi' náná' re', jín María ya kúvi ñasí'í Cleofas, jín María ña'an ñuun' Magdala. ²⁶ Saájee sáá nini' Jesús náná' re', jee íní nkáá ña jín iin rá tee ya nsukuá'a re' maa ya kúvi tee ya ñúnúun' re', jee nkachi' re' nuun' náná' re':

—Náná'. Kune'yá, iñá' íñi ɽre' ya kúvi kuéntá' ɽse'ya nú.

²⁷ Kuíre nkachi' re' nuun' tee nsukuá'a re' vá

—Kune'yá, iñá' íñi ɽña kuéntá' kúvi, náná' nú —nkachi' Jesús.

Jee tee vá ya nsukuá'a Jesús maa, jee ne horá yukuán jee nnake'en re' náná' Jesús kune'e' ña ve'i re' kuéntá' náná' re'.

Ni'i' Jesús

²⁸ Sáa njia'a ya'á, jee ya jíní' Jesús ya ya ni'i rá tiñu njia'a Tátá' re' sa'á re' nsikúnkuvi re' maa, jee sáva jinu tu'un níso nuun' tutu' néé' tu'un Ndiosí', jee nkachi' Jesús:

—Jíchí' ni' nute.

²⁹ Jee yukuán íñi iin tino'o' ñú'ún chitú nixi' nuxi uva iyá, saájee nchunáji rá “soldado” vá tia'ma' nuun' nixi' nuxi uva iyá vá, jee nchísó ráa tia'ma' vá xini' iin yutun naní “hisopo” jee ntee ráa maa yu'ú Jesús. ³⁰ Jee sáa nni'in' Jesús nixi' nuxi uva iyá, jee kuíre nkachi' re':

—¡Ya ninu tiñu ni'!

Saájee nnakunta nei xini' re', jee ni'i' re'.

Iin “soldado” nkini-i “lanza” ika' Jesús

³¹ Nkuvi ya'á kivi' ya sá'á stákoo rá ñivi ya kenta koo kivi' viko Pascua, ^{19:31} jee rá tee kúñá'nú nuun' Israel ntuví kuíni ráa kunintakaa rá ñuné'yú' nuun' kurúsi' kivi' nájiávi, chi kivi' nájiávi vá kúvi kivi' íi' nasíkuiti' nuun' ráa. Saáva nikan' tá'ví ráa nuun' Pilato ya taji re' ya ka'nu' ráa yiki sí'in rá nintakaa-a nuun' kurúsi' vá, jee sáva xinúun ráa rá niyi vá nuun' kurúsi'. ³² Saájee ña'an' rá “soldado” ñaka'nu' ráa yiki sí'in tee ya nintakaa xí'nañú'ún, jee suni sukuán nsa'á ráa jín inka ka' tee vá. ³³ Soo sáa nkuyatin ráa nuun' Jesús, jee nini' ráa ya ya ni'i' re', jee saáva ntuví ña'nu' ráa yiki sí'in re'. ³⁴ Soo iin rá “soldado” vá nkini-i lanza íyo yiki íká' Jesús, jee kuísá

^{19:31} Sanaan' kúvi káchí'-ó kivi' ya sá'á stákoo rá ñivi ya kenta koo kivi' najiávi.

ntañú'ún nkene niñi' jín nute yiki íká' Jesús. ³⁵ Máa maá tee ya nini' maa ví ya jiá'a ya naá' jie'e' vá. Jee ya naá' kúvi tu'un jiá'a-a. Suvivá jíní'-i ya káchí'-i ya naá', sáva suni ráno'ó kunei ini' rán Jesús. ³⁶ Chi tiñu ya'á nkuvi sáva sikúнкуvi tu'un níso nuun' tutu' níso tu'un Ndiosí' ya káchí'-i: “Nsá' ka'nu' raa ni iin yiki re'.” ³⁷ Jee suni íyó nuun' inka ka' na'á tutu' ya níso tu'un Ndiosí' ya káchí'-i: “Kune'yá raa maaré' ya nkaan' raa ñuné'yú' re'.”

Nse'í raa Jesús

³⁸ Sáa nkuvi ya'á jee José ya kúvi re' tee ñuun' Arimatea, jee nkuvi re' iin rá tee ya nsukuá'a Jesús maa, soo nsukuá'a yu'u' José jie'e' ya yú'ví re' rá tee kúñá'nú ñuun' Israel, jee nikan' re' nuun' Pilato ya kuvi nake'en re' ñuné'yú' Jesús. Jee njia'a Pilato nake'en re' maa, jee saáva ñanake'en re' ñuné'yú' Jesús. ³⁹ Jee suni kuá'an' Nicodemo jín José, jee Nicodemo kúvi re' tee ya ya ña'an' re' nka'an' re' jín Jesús iin yakuáá' tiempú' yata', jee kuá'an' re' néen re' oko' uji' kilo sujie uva' jiá'an' vixi' naní mirra, ya nsakanuun jín áloes. ⁴⁰ Saájee José jín Nicodemo nñake'en raa ñuné'yú' Jesús jee nsukún raa maa rá sa'ma kuíjín maa vá'a ya yí'í rá sujie nsakanuun jiá'vixi', sánikuá' íyó ñujiín' sá'á rá ñivi Israel sáa sé'í raa niyi. ⁴¹ Jee yatin nuun' ntekaa raa Jesús káá tata' sá'á jee nuun' káá tata' sá'á yukuán néé' iin yavi' jiáá ve'i niyi nuun' ni iin niyi ntiá'an ki'i yukuán. ⁴² Jee saájee yukuán nchisó raa ñuné'yú' Jesús, chi jie'e' néé' yatin yavi' yuu' vá yukuán chi jie'e' ni ka' ya nkenta nkuyatin kivi' nájiáví rá ñivi Israel.

Ve'i niyi íyó sain

20 ¹ Jee kivi' xí'nañú'ún semana, jee María ya kúvi ña'an ñuun' Magdala, jee íyó neen' ka' yane'en' jee ña'an' ña nuun' yavi' vá, jee nini' ña ya nkuiyo yuu' násí' yu'ú yavi' vá. ² Saájee ninu ña kuá'an' ña nuun' néé' Simón Pedro jín inka ka' tee ya nkutá'an nsukuá'a Jesús maa, ya nñunuun' ví'í Jesús maa, jee nkachi' ña nuun' raa:

—Ntava' rá ñivi ñuné'yú' Ito'o'-ó yavi' niyi re' jee kuá'an' ráa jín re', jee ntuví jíní' rání' né nú' ñakin' ráa maa —nkachi' ña.

³ Saájee Pedro jín inka tee ya nsukuá'a Jesús maa nkene ráa kuá'an' ráa nuun' néé' yavi' niyi vá. ⁴ Jee ni núv'í' rá tee vá ninu nkáá ráa, soo inka tee ya nsukuá'a Jesús maa ninu yachi' re' ka' nsú ká' Pedro jee xí'nañú'ún re' ka' nkenta re' yu'ú yavi' ve'i niyi vá. ⁵ Jee ñaxin re' maaré' yu'ú yavi' ve'i niyi vá, jee nini' re' rá sa'ma nyísukun' ñuné'yú' yósó' yukuán, soo ntuví nkivi re' ka' ini' yavi' vá. ⁶ Kuéé ka' nkenta Simón Pedro yata' tee vá nkivi re' ini' yavi' niyi vá. Jee nini' re' rá sa'ma yósó' yukuán. ⁷ Jee sa'ma ya nyísukun' xini' Jesús ntuví káá tútú-u jín rá sa'ma vá íyó tiyu' ii'-i jee káá sín-i inka ka' nuun'. ⁸ Saájee suni nkivi inka tee nsukuá'a Jesús maa ya nkenta ya xí'nañú'ún nuun' yu'ú yavi' niyi vá jee nini'-i ya nkuvi sukuán, jee ninu' ini'-i ya nateku' íí' Jesús. ⁹ Chi ni ntiá'an kiku'un ini' ráa tu'un káchí' nuun' tutu' níso tu'un Ndiosí', ya saá íyó nateku' íí' re' jee nakoo re' kene re' nteñu rá ní'i'. ¹⁰ Saájee ni núv'í' rá tee nsukuá'a Jesús vá nnikó ráa kuano'on' ráa nuun' néé' ráa.

Jesús ntuví re' nuun' María ña'an nuun' Magdala

¹¹ Soo íní María chíké'i yu'ú yavi' vá jee ná'yú' ña, jee ni ná'yú' ña ñaxin ña maáña yu'ú yavi' niyi vá «sáva kune'yá» ña ini'-i. ¹² Jee nini' ña uvi' rá najiá'á' íí' Ndiosí' nú'ún ráa sa'ma kuíjín, jee néé' ráa nuun' nkáa ñuné'yú' Jesús, iin néé' nuun' nkuvi ichi xini' re' jee inka ka' néé' nuun' nkuvi ichi jie'e' re'.

¹³ Jee nkachi' ráa nuun' ña:

—Náná', ¿na kuvi chi ná'yú' nú? —nkachi' ráa nuun' ña.
Jee nkachi' ña nuun' ráa:

—Nnake'en ráa Ito'o' ni' kuá'an' ráa jín re', jee ntuví jíní' ni' né nú' nchísó ráa maa.

¹⁴ Sáá sukuán nkuvi nkachi' ña sukuán, jee sáá nnakoto yátá ña jee nini' ña ya íñí Jesús yukuán, soo ntuví nákuini' ña ya maaré' kúvi Jesús. ¹⁵ Nkachi' Jesús nuun' ña:

—Náná', ¿na kuvi chi ná'yú' nú? ¿Né ñin nánukú nú?

—nkachi' re' nuun' ña.

Soo ká'vi ini' ña ya kúvi re' ñin tee ya kúmí tata' sá'á káá yukuán, jee nkachi' ña nuun' re':

—Tátá', retú suvinú kua'an' nú jín re', jee kachi' nú né nú' nsa'á nú maa sáva nake'en nì' maa kì'in' nì' jín-i —nkachi' ña.

¹⁶ Nkachi' Jesús nuun' ña:

—¡María!

Jee nnakoto ña jee ká'án' ña tu'un hebreo jee nkachi' ña:

—¡Raboni! —ya kuíni káchí' mestrú'.

¹⁷ Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Koto tñin nú nu'u' chinetu nú, chi ntiá'an kinaa nì' nuun' Tátá' nì'. Soo kuá'án nuun' rá ñani' nì', ¿ya nsukuá'a nì' raa, jee kachi' nú nuun' raa ya kinaa nì' nuun' Tátá' maání' ya kúvi Tátá' ráno'ó ni ka', jín ya kúvi Ndiosí' nì' jín Ndiosí' ráno'ó —nkachi' Jesús.

¹⁸ Saájee María nuun' Magdala kua'an' ña kuanakani ña nuun' rá nsukuá'a Jesús raa, ya nini' ña Ito'o'-ó jín rá tu'un nkachi' re' nuun' ña.

Jesús ntuví re' nuun' rá tee súkuá'a re' raa

¹⁹ Sáá nkuáa' máá kivi' yukuán, ya kúvi máá kivi' xí'nañú'ún jiákuññi' semana, jee nnutútú rá tee ya nsukuá'a Jesús raa ñin ini' ve'i jee násí' kutú yuvé'í chi yú'ví raa rá tee kúñá'nú nuun' ñivi Israel. ¿Sanaan' ni, jee nkenta Jesús nnakuññi' re' ma'ñú raa jee nkachi' re' nuun' raa:

—Vane' va'a kinqo ini' ánima' rán.

²⁰ Sáá nkuvi nkachi' Jesús tu'un ya'á, jee nxiné'én' re' rá na'á re' jín yiki íká' re' ¿nuun' ntufí' re', nuun' raa jee saájee nnusii' ví'í ini' ánima' rá tee súkuá'a re' raa né'yá raa Ito'o'-ó.

²¹ Saájee tukuni nkachi' Jesús nuun' raa:

—Vane' va'a kinoo ini' ánima' rán. Kuéntá' nchuichí Tátá' nì' nu'u' jee suni sukuán tájí nì' ráno'ó jín tiñu tájí nì' nuun' rán.

²² Jee saájee ntivi' tachì' Jesús jee nkachi' re' nuun' raa:

—Ya'a rán maaré' ya kúvi Tachì' íí' nì'. ²³ Né ni ñiñi nìvi ya kuneká'nú ini' rán kuachi sá'a ñivi vá, jee ya nneká'nú ini' jie'e' kuachi-i, jee ñivi ya ntuví kuneká'nú ini' rán kuachi ñivi vá, jee kinoo-o jín kuachi-i.

Nini' Tomás ya nñateku' ñi' Jesús

²⁴ Soo Tomás ya kúvi re' ñiñi rá ni uxuví' rá tee nsukuá'a Jesús raa, ya ká'án' raa maa kuatí', ntuví íyó re' jín raa sáa nnenta Jesús. ²⁵ Jee kuíre rá inka tee ya nsukuá'a Jesús raa nkachi' raa nuun' Tomás.

—Nini' rání' Ito'o'-ó —nkachi' raa.

Soo nkachi' Tomás nuun' raa.

—Retú ntuví né'yá nì' na'a Ito'o'-ó rá nuun' ntufí' nuun' nyí'í rá nyu, jee tuví nì' xintín nì' nuun' nyí'í rá nyu, jee tuví nì' na'a nì' yiki íká' re', jee nsá' jinü' kuiti' ini' nì'.

²⁶ Sáa njia'a kivi' una', jee rá tee nsukuá'a Jesús raa nnutútú tuku raa ñiñi ve'i, jee kútá'án Tomás jín raa. Saájee, súnika' násí' rá yuvé'í, jee nkivi Jesús, jee ñakuñí' re' nteñu raa jee nkachi' re':

—Vane' va'a kinoo ini' ánima' rán.

²⁷ Kuíre nkachi' Jesús nuun' Tomás:

—Tuví xintín nú ya'a, jee kune'yá rá na'a nì', jee sa'a yatin na'a nú jee tuví na'a nú yiki íká' nì'. Koto kúka'án nú ré nínú' ini' nú, chisa' inü' ini' nú. ²⁸ Saájee nñaxiní' Tomás jee nkachi'-i nuun' re':

—Ito'o' maání' jín Ndiosí' maání'!

²⁹ Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Tomás, ¿a jínú' ini' nú chi nini' nú nu'u'? Na ka' netu' ka' kúvi rá ñivi ya ntu né'yá raa nu'u' jee kúnef' ini' rá nu'u'.

Jie'e' ya'á kúvi ya ntee Juan tutu' ya'á

³⁰ Saájee kue'e' nasíkuiti' ka' rá seña anasí nsa'á Jesús ichinúún' rá tee ya nsukuá'a re' ráa jee nini' ráa maa, ya ntuví níso ráa nuun' tutu' ya'á. ³¹ Soo rá tu'un ya'á ntee ni' nuun' tutu' ya'á, sáva ráno'ó jinu' ini' rán ya Jesús kúvi Cristo, ya ñani Ndiosí' tatúni' ñiví, jín ya kúvi re' se'ya Ndiosí', jee sáva ni'in' rán ya kuteku' rán nínkání jín re' jie'e' ya kúnei ini' rán re'.

Nstúvi Jesús maaré' nuun' uxá' rá ni uxuvi' rá tee súkuá'a re' ráa

21 ¹ Sáa njia'a ya'á, jee nñastúvi tuku Jesús maaré' nuun' rá tee súkuá'a re' ráa yu'ú nteñú'ún Tiberias. Jee nstúvi re' maaré' su'va: ² Íñí nkáá Simón Pedro, jín Tomás ya ká'án' ráa kuatí', jín Natanael ya kúvi re' tee ñuun' Caná ya kúvi ñuun' tñn Galilea, jín rá se'ya Zebedeo, jín uvi' ka' rá tee súkuá'a Jesús ráa. ³ Jee nkachi' Simón Pedro nuun' ráa:

—Kìtiin ni' tiaká.

Jee nkachi' ráa nuun' re':

—Sunì kì'in' rán' jín no'ó —nkachi' ráa.

Jee kuá'an' ráa jee nkaa ráa ini' barkú', soo yakuáá' kivi' yukuán ni ntuná' tiaká nni'in' ráa tñn ráa.

⁴ Jee sáa vakunijin', jee ntuvi Jesús íñí re' yu'ú nteñú'ún, soo rá tee súkuá'a re' ráa jee ntuví nákuini' ráa re' ya maaré' kúvi Jesús. ⁵ Saájee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Tee kuáchí, ¿á ntuví nní'in' rán tiaká? —nkachi' re' nuun' ráa.

Jee nñaxiníko ráa nuun' re':

—iNtúví ná íyó!

⁶ Saájee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Chu'un rán ñunu tñn tiaká ichi kuá'á barkú', jee ni'in' rán tiaká.

Saájee nchu'un ráa maa, jee ni ntuví nkúnei ráa tava' ráa ñunu tñn ráa tiaká vá nuun' nute, jie'e' ya kue'e' ví'í tiaká

ñaku'un ini' ñunu vá. ⁷ Saájee t̄e ya s̄ukuá'a Jesús maa ya ññunuun' re' nkachi' t̄e vá nuun' Pedro:

—¡Máá Ito'o'-ó kúvi-i!

Sáa nteso'o Simón Pedro ya suvire' ví Ito'o', jee ñaku'un Pedro sa'ma re' (chi ntava' re' maa), jee íchí ni nava re' nuun' nute. ⁸ Rá inka ka' rá tá'án s̄ukuá'a Jesús raa vaji nene raa nuun' nute stákaa raa ñunu ñú'ún chitú tiaká, chi nsá' jíká íñí raa chi kúvi yatin iin sientú' metro ya jíká yu'ú nute ya'á. ⁹ Sáa nnuun' raa nkene raa ini' barkú' nuun' ñu'un íchí, jee nini' raa ya káyú' ñu'un' tikayi, jee ñú'ún iin tiaká chí'yó'-o nuun' tikayi vá, jee yósó' iin ixtatílá'. ¹⁰ Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Kínaka rán sava tiaká rán ya sukuáni ntiin rán nuun' nute.

¹¹ Jee nkaa Simón Pedro ini' barkú' jee nstakaa re' ñunu ñú'ún chitú tiaká nkene ne ñuichí. Jee ini' ñunu vá ñú'ún iin sientú' uvixiko uxuní' tiaká ká'nú, jee súnika' kue'e' nasíkuiti' tì' ñú'ún soo ntuví nté'né' ñunu vá. ¹² Saájee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Ne'en' rán, kasini'-orán —nkachi' Jesús nuun' raa.

Jee ni iin rá t̄e ya s̄ukuá'a re' raa ntuví nkíji ini' raa katu'un raa né iin ví re', chi jíní' raa ya maaré' kúvi Ito'o'.

¹³ Kuíre nkuyatin Jesús nuun' raa, jee ntiin re' ixtatílá' vá jee njia'a re' maa nuun' raa, jee suni sukuán nsa'á re' jín tiaká.

¹⁴ Ya'á nkuvi ya úní' íchí ya nñastúvi Jesús maaré' nuun' rá t̄e ya s̄ukuá'a re' raa ne sáa nñateku' íí' re' nnakoo re' nene re' nteñu rá ní'i'.

Tu'un ká'án' Jesús jín Simón Pedro

¹⁵ Sáa nkuvi nyasini' raa, jee nkachi' Jesús nuun' Simón Pedro:

—Simón, se'ya Jonás, ¿á ñúnúun' nú ka' nu'u' nsú ka' rá ya'á?

Jee nkachi' Pedro nuun' re':

—Saá Ito'o', ya jíní' nú yá ñúnúun' nì' no'ó.

Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Kumí rá ñivi yí'í xintíín nì' yá kúvi kuéntá' rá lanchi lúli nì'.

¹⁶ Jee tukuni nkachi' re' nuun' Pedro yá úví' íchí:

—Simón, se'ya Jonás, ¿á ñúnúun' nú nu'u'?

Jee nkachi' Pedro nuun' re':

—Saá Ito'o', ya jíní' nú yá ñúnúun' nì' no'ó.

Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Kumí nú rá ñivi yí'í xintíín nì' yá kúvi ráa kuéntá' rá lanchi nì'.

¹⁷ Jee ya úní' íchí nkachi' re' nuun' Pedro:

—Simón, se'ya Jonás, ¿á ñúnúun' nú nu'u'?

Jee nnukuéká ví'í ini' Pedro chi ya úní' íchí nìkātu'ún re' maa: “¿Á ñúnúun' nú nu'u'?”, jee nkachi' Pedro nuun' re':

—Ito'o', no'ó jíní' nú nì'i, no'ó jíní' yá ñúnúun' nì' no'ó.

Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Kumí nú rá ñivi yí'í xintíín nì' yá kúvi ráa kuéntá' rá lanchi nì'. ¹⁸ Máá náá' vá káchí' nì' nuun' nú yá sáa súchí nú ka', jee náku'un maánú sa'ma nú jee kuá'an' nú nuun' kuíni maánú. Soo sáa kujíí' nú jee sikáa nú na'á nú jee nachu'un inka ñivi sa'ma no'ó, jee kìnaka ráa no'ó nuun' ntuví kuini nú kè'in' nú.

¹⁹ Nkachi' Jesús rá tu'un ya'á sáva stúvi-i naja kuvi' Pedro, jee ji'e'e' naja kuvi' Pedro stúvi-i yá kúná'nú nasíkuiti' Ndiosí'. Jee sáa nkuvi nkachi' Jesús rá tu'un ya'á, jee kuíre nkachi' tuku re' nuun' Pedro:

—¡Kunikin' nu'u'!

Īn rá tee súkuá'a ya ñunnuun' ví'í Jesús

²⁰ Jee nnakoto yátá Pedro jee nini' re' yá níkin' tá'an tee ya súkuá'a Jesús maa ya ñúnúun' ka' Jesús maa. Jee suni tee vá ví yá ñakuyatin ka' xiín-i Jesús sáa nkuxíní ráa jee nkachi'-i nuun' Jesús: “¿né ĩn”, kúvi tee yá naku'va-a no'ó? ²¹ Saájee

sáá nini' Pedro nuun' tee vá ya ñúnúun' ka' Jesús, jee nkachi' re' nuun' Jesús:

—Ito'o', jee tee ya'á, ¿ná kúvi ya kuno'o re' rúsa?

²² Jee nkachi' Jesús nuun' Pedro:

—Retú kuíni nì' ya kinoo re' kuteku' re' ne kivi' nikó tuku nì' niji nì', ¿na kuvi chi jítú ini' nú maa? No'ó, kunikin' nu'u' —nkachi' Jesús.

²³ Saájee nteñu rá ñanité'án, ya kúneí ini' ráa Jesús, ñetenuun tu'un ya'á ya nsá' kuvi' tee vá ya súkuá'a Jesús maa. Soo nsá' nkachi' Jesús ya nkuví'-i, chisa' nkachi' re' ya: “retú kuíni nì' ya kinoo re' ya kuteku' re' ne kivi' nikó tuku nì' niji nì', ¿na kuvi chi jítú ini' nú maa?” nkachi' Jesús.

²⁴ Jee tee súkuá'a Jesús vá ya ñúnúun' ví'í ka' Jesús kúvi ya jiá'a ya naá' jie'e' rá tiñu ya'á, jee ntee-e rá tu'un ya'á jie'e' rá tiñu ya'á, jee jíní' rání' ya íyó naa' rá tu'un jiá'a-a.

²⁵ Jee suni íyó kue'e' ví'í ka' rá inka tiñu ya nsá'á Jesús, jee retán' tee jie'e' ta ñin ñin rá tiñu nsá'á re', jee ká'vi ini' nì' ya ni nkénta ini' ñiví ya'á koo rá tutu' ya kune'e' rá tu'un jie'e' tiñu nsá'á re'.

Sukuán koo.